251

DEFENSIO

CATHOLICAE DOCTRINAE

DE S. TRINITATE PERSONARVM IN VNITATE ESSENTIAE DEI,

aduerſus Samoſatenicos errores ſpecie inanis philoſophiæ in Polonia exundantes, & libello comprehenſos,

Cuius hæc inſcriptio:

Præcipuarum enumeratio cauſarum, cur Chriſtiani cùm in multis religionis doctrinis mobiles ſint & varij, in Trinitatis tamen retinendo dogmate ſint conſtantiſsimi.

Opera FRANCISCI IVNII Biturigis.

HEIDELBERGÆ,

cIↃ IↃ LXXXX.

ILLVSTRI ET MAGNIFICO DOMINO Dn. NICOLAO

ARVSSEVVICIO, CASTELLANO SAMOgitiæ, Capitaneo Vszpolenſi, &c. in magno Ducatu Lithuaniæ, Domino gratioſiſſimo, Gratiam & pacem a Deo Patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto.

QVum his paucis diebus, Illuſtris & magnifice Domine, quidam mihi fuiſſet oblatus Samoſateni, Serueti, aliorumque errorum cento, horrui totus ex animo, & vehementer affectus ſum maximis de cauſis atque grauiſſimis. Nam primùm venit in mentem mihi pietatis & religionis illius, qua Deo opt. max. obſtricti ſumus, eſſentia vnico, perſonis trino, Patri, Filio, & Spiritui ſancto, vt de ipſo non cuiquam alteri quam ipſi, habeamus fidem. Cùm enim Deum (vt verbis vtamur Chriſti) nemo viderit vnquam, id eſt, neque his oculis corporeis, quibus & mures & talpæ vident videnturque, neque illa acie mentis, qua res ſpirituales cernuntur in ſpiritu, ratione vlla perceperit aut poßit percipere: cùm homo naturaliter de eſſentia Dei cogitans ſolùm poßit aſſequi, non quid ſit, ſed quid non ſit Deus: cùm denique id omnium quamuis ſapientißimorum hominum, experientia, confeßione, doctrina, exemplo, nobis inde a mundi conditu ſit exploratißimum: non poſſunt profectò homines ſuæ naturæ & rationis luce vnquam eò contendere, quin duobus ſcopulis allidant ſimul maximo ſuo & aliorum periculo, dum pro vera tenebroſam oſtentant lucem. Nam & altißimum ſcopulum offendunt maieſtatis Dei, humilius de eo quàm par eſt ſentientes; & in abditißimum rationis ſuæ naturæque infeliciter impingentes plus ſibi ſcientiæ arrogãt, quàm vniuerſa ratio noſtra comparare, aut natura habere poßit. Quæ duo quàm ſint exi-

tialia, tum ipſa docet Natura ſingulos, tum nemo ignorat qui ad naturam ipſam & communem vſum ſeculorum omnium, ac huius maximè noſtri, attenderit. Tum venit in mentem mihi ratio diuinæ illius, & cæleſtis conſtantiſſimæque veritatis: ad cuius formam illam admirabilem & auguſtiſſimam quoties reſpicio; ne illud quidem ſatis mirari poſſum, qua fide aut fronte mortales in mendacio nati, & falſis mendacibusque rerum inuolucris in omni genere circumdati, tam multa ſibi & rationi ſuæ ad cognitionem eius certò audeant aſſumere. Nam (vt nihil dicam de veritate, quæ eſt Dei, & Deus ipſe eſt ad quam non poteſt homo aut res vlla creata per ſe, maieſtati illius conuenienter, aſſurgere) vnicam eſſe conſtat in vnaquaque re & certiſſimam veritatem: quam quidem veritatem non ſimpliciter ex ſe, ſed ex rebus compoſitis, aut earum analogia; non in ſe, ſed in rebus; non puro intellectu, ſed multiplice ratione & rationis vſu quam ratiocinationem dicunt; non recta, ſed per errores & anfractus multos: non planè, ſed ex parte: non in rebus omnibus, ſed in quibuſdam ſolùm cognoſcimus, dũ corpori alligamur. Eſt enim ſua in rebus naturalibus, ſua in factis ſiue hiſtorijs, ſua in diſciplinis ſua in ſupernaturalibus veritas: in illis tranſiens; in his ſimplex & conſtans; in diuinis per ſe conſtantiſſima. Atque hæc ipſa veritas vſque adeò vna eſt, vt omnium hominum conſenſu verum non ſit, niſi vnicum; & illud vnum dicatur eſſe, quod verum. Eademque non vno modo in omnibus ineſt, ſed ſuo in generibus ſingulis: quod ratione humana compertũ eſt. Quo indignius ferendum eſt non dico iudicium, ſed furor potius eorum hominum, qui infinitam illam & ἀκατάληπτον maieſtatem Dei comprehendere ſe putant, anguſta illa, errabunda falſa ratione ſua, & per modum rerum creatarum (qui totus diuerſus eſt) definire poſſe. Tum etiam inceſſit mentem meam contemplatio Eccleſiæ; quæ optimè in

Scri-

Scripturis ſacris domus Dei viuentis, columna & baſis veritatis illius appellatur, noſtraque omnium communis mater: de cuius propugnatione ſingulos pios & fideles Dei ſeruos religioſiſſimè opus eſt laborare; præſertim his miſeris temporibus, quibus ille communis aduerſarius ſalutis noſtræ innumerabiles ſpiritus erroris ad probationem electorum Dei, & ſubuerſionem miſerandam multorum excitauit. Quod enim tam neceſſarium officium, tam honeſtum, tam vtile, tam gratum Deo, Eccleſiæ, bonis futurum eſt, quàm ſi domus Dei a domeſticis ipſius ſecundum Deum propugnetur, columna & baſis veritatis adminiculo ipſorum fulciatur, & matrem pij defendant filij? Taceo de fide, taceo de ſalute noſtra, quæ cum his rebus omnino eſt coniunctiſſima, & cuius tenendæ cauſa omnem moueri lapidem a ſingulis, ſi ſapiunt, neceſſe eſt. Sed quid ego de Polonia veſtra dicam? in qua regione etſi iamdiu luculentiſſimam cæleſtis verbi ſui facem gratioſè accendit Deus, & eamdem prætulit, præluxitque doctiſſimorum hominum ac fideliſſimorum ſeruorum miniſterio; tamen non deſinit Satan ſuas denſiſſimas tenebras effundere, fumumque oculis imperitorum obducere pernicioſiſſimum, ne videant ſalutariter quod verbo vitæ miſericorditer exhibet & oſtendit Deus. Etenim eo ampliorem & luculentiorem a Deo opt. max. gratiam adepti ſumus, quò magis vera fide animoque cernimus puritatem illius verbi, & cæleſtem gratiam illius in renouatione vera ſpiritus mētis noſtræ percipimus. Hoc verbum lux eſt in qua nos oportet ambulare & tenebræ non ſunt in eo: hoc verbum lignum eſt ἄκαπνον (quod veteres dixerunt) ex quo nos oportet accendi, & fumus non eſt in eo. Hanc ergo puritatem illius verbi ſalutaris ſic toto animo agnoſcimus; vt quicquid iſtarum tenebrarum nobis, quicquid fumi obijcitur, id non eſſe in illo, ſed extra illud; non ab illo, ſed foris aduenire, non per illud, ſed per extera gigni,

ali, atque foueri ſentiamus. Qui contrà ſentiunt, iÿ tenebras ſuas quibus mens offuſa eſt velut vmbra mortis, & fumum quo acies obtunditur, iniquiſsimè verbo lucis & puritatis adiudicant. Quamobrem intoleranda eſt illorum hominum ἀχαριςία, qui tenebras ſuas vocant lucem, vt lucem diuinam, quaſi tenebrarum ſuarum obiectu obruant: quibus dirum illud væ, niſi reſipuerint, a Deo per Eſaiam
Eſa.5. *Prophetam prædicitur. Nam vbi lux diuina, obſecro, & prælucens ad rerum diuinarum ſcientiam exſtare poteſt, niſi in Deo, & vbi eam depoſuit Deus? & vbi tenebræ, niſi extra Deum, & in iÿs rebus creatis quæ ſibi extra Deum affingunt lucem? Eſt enim princeps tenebrarum, qui abdicata impie ſua origine a Deo diſceſsionem turpiſsimam fecit, omniaq; tenebris ſuis obruit pluſquam Cimmeriÿs & Ægyptiacis. Eſt mũdus in dẽſiſsimis tenebris poſitus: qui ſic quidẽ expoſitus eſt diuinæ luci, vt õnia et ſingula in eo Deus prouidẽtia ſua ſuſtentet, ſeruet, regat, & ordinet: ſic tamen expoſitus principis ſui tenebris lethalibus, vt quotquot ſumus in hac vita, aut nihil, aut parum lucis diuinæ illius a natura queamus percipere. Eſt caro in nobis tenebrarum interiorum ſubiectum, exteriorum illex; quæ nihil commode eorum poteſt ſapere, quæ luce diuina in omni loco, tempore & modo per munificentiam ſummam illius exhibentur. Eſt peccatum in nobis depaſcens carnem, vt hedera parietem; mentem obſcurans, & voluntatem noſtram a vera luce abripiens, tamquam vnco lictor aut carnifex, ſtudiÿs ſuis prauis & aduerſantibus voluntati Dei, & nunquam finem faciens tenebras & fumos inexſuperabiles excitandi, adeò*
Ioan.1. *vt in verbo veritatis tenebræ appellemur. Hoc principe, hac ſede, hoc ſubiecto, hoc lictore qui vtimur, vel potius qui nos ad horas & momenta ſingula præbemus iſtis rapiendos vt nobis miſerè abutantur nihil eſt quod gloriemur, niſi in Deo noſtro: vt qui Deum non luce mundi, aut noſtra, ſed*

luce

luce diuina eius cognoſcimus, qua nos in Filio ſuo illuſtrauit. Hanc certam fidei noſtræ gloriationem toti gloriæ mundi & ſpeciei illius præferimus: in hac conquieſcimus: in hac de ſalute noſtra & communione æterna cum Deo confirmati ceruicibus erectis ambulamus. Atque hæc quidem cæleſtis diuinaque lux per Dei gratiam in florentiſſimo illo veſtro Poloniæ regno præluxit iamdiu; & multorum fidelium Dei ſeruorum opera, ſudore, ſanguine diffuſa eſt, quorum non fuit inanis labor in Domino, neque futurus eſt. Sed vt primùm maxima illa & incomparabilis Dei gratia cum ſumma libertate in medium producta eſt: ſic e diuerſo princeps tenebrarum ſtipatus angelorum ſuorum manu, & filij tenebrarum ſumma licentia diuinam illam gratiam, præſtantem omnium commodo, ſtatuerunt oppugnare, & præſidium pertinaciæ ſuæ ad tenebrarum ſuarum defenſionem acerrimam propugnationemque admouerunt. Sic motæ fluctuant (proh dolor) multorum imperitorum mentes, & diffidentia quadam præcepta adipiſcendi veri, aut ad temerariam præſumptionem opinationemque ineptam, aut ad deſperationem miſerandam, aut ad contemptum abominabilem pietatis omnis & religionis deducuntur. Quid ergo his hominibus faciamus? Primum quidem illud eſt & potentiſſimum, vt Deus ipſe faciat diuinum ſuum opus, & manu ſua (quæ ſola per ſe ſalutaris eſt) medicetur eos: quam ad rem nos quoque fraterna charitate ductos precibus opus eſt ſuccurrere. nam ſpiritalibus morbis efficacem non poteſt quiſquam, niſi ſpiritalis medicus, facere medicinam. Deinde verò ſecundarium illud eſt, quòd cùm ſummus ille medicus infirmitatum noſtrarum, Chriſtus de medio hominum inſtrumenta elegerit & ſanctificauerit, eorum ſaluti qui adhuc in via hærent, per verbum Euangelij profutura, quòd inquam nos eo duce, certaque fiducia benedictionis eius (nam fidelis eſt qui promiſit) in opus ſalutis publicè,

priuatimque, tempeſtiuè & intempeſtiuè inuigilare & inſudare neceſſe eſt. Atque hanc quidem neceſſitatem iamdiu viderunt boni quàmplurimi in Polonia veſtra, & ſe in hoc certamine fortiter fideliterque geſſerunt, quorum nomina in cælis ſcripta ſunt, & in Eccleſiis apud omnes pios ſunt εὐωδέστατα. Talis etiam eſt hoc tempore fortiſſimus ille Chriſti miles & S. Trinitatis propugnator acerrimus D. Andreas Volanus, cuius officia in tanta rerum perturbatione diligentiſſima Deus probat, exteri celebrant, veſtri percipiunt, dolent ἑτερόδοξοι. Tales boni aliquot & fideles ſerui alij in domo Dei, quorum ſua vis me afficit & reficit perſæpe recordatio. Horum autem ſanctis laboribus quid ego poſſim adjcere? Equidem mihi iſtud non arrogo, vt aut præ illis aliquid mihi videar adferre in hanc cauſam poſſe, aut ſine illis debere. Sed quia non infrequenter videmus accidere, vt fortiſſimos quoque athletas, & auxilia iuuent, & acclamationes confirment: nolui committere, quum libellus iſte mihi oblatus eſſet, vt ij ipſi qui obtulerunt bonorum nomine, deſiderarent qualecunque auxilium meum: & ſaltem id futurum duxi, vt iuuentur aliquo pacto imperiti hoc labore meo, fortes vero adminiſtri Dei fauſtis meis acclamationibus accendantur. Atque hæc quidem occaſio, hic finis ſuſcepti huius laboris mei. Modum iam explicabo paucis. Mihi enim de hoc morborum ac infirmitatum genere, quibus abundat & circumfluit noſtra, cogitanti videtur idem, quod peritis quibusque Medicis in ſua arte video placuiſſe. Primùm enim de humore corrumpente vident, quàm ex arte inſtituant quicquam: hoc cognito, operam dant vt humorem debellent arte, quo infirmatur natura corporis: ac tum demum ad confirmationem deuenitur illius. Hunc ordinem cum natura & ratione conuenientiſſimum apud iſtos homines, Samoſatenos, Arianos, alios, vtiliter iudicaui ſeruari poſſe. Nam homines illi ſunt:

& in via ſunt, ſed errantes; & multos ſibi adſciſcunt in errore comites. Ineſt autem miſeris iſtis hominibus tamquam exitialis humor, tumor rationis humanæ abreptæ inani philoſophia, & ſpecie verbiſque humanæ ſapientiæ: quamuis in tranſcurſu vnum aut alterum Scripturæ locum non raro vellicent, ne ſine Chriſto aut Scriptura (quod vel imperitis foret odioſum) videantur eſſe. Hic fons, hæc origo morbi, quæ in iſto quoque libello deprehenditur manifeſtiſſimé. Hoc itaque explorato, modum curationis ex modo morbi arbitratus ſum adhibendum. Nam etſi per Dei gratiam ex vtroque Teſtamento locos de hac quæſtione potui (quod facile eſt) adducere: quum tamen iſtorum hominum malum introſpexi penitius, id primum ſtatui curandum eſſe quod mentem ipſorum occupat; & quia ratione humana intumeſcunt, ex ijs ipſis principijs quæ natura docet & approbat, falſas eſſe ipſorum hypotheſes & argumentationes demonſtraui. Quod malum ſi purgari & eximi poteſt, vt ne amplius ita ſint præſidentes, neque ſapiant in oculis ſuis, & omnia arrogent luci naturali ſuæ: tum verò futurum nullo fermè negotio illud alterum ſpero in Domino, vt abiecta illa inani falſaq́; præſumptione ad imbibẽdum verbum ſalutis ſalutariter adducantur: quam rem nunquam facile diuerſo ordine nos quidem aſſequemur: Solus aſſequitur, præſtat, & perficit, quum placet, Deus. Hanc autem meditationem & defenſionem doctrinæ catholicæ, Illuſtris & magnifice Domine, viſum eſt Illuſtri M. tuæ, multis de cauſis exhibere. Primùm enim celebratur a bonis T. M. pietas ſingularis, ſtudiumq́; veritatis huius diuinæ, quam profitemur, tuendæ atque propagandæ: quam ſi hoc meo labore non adiuuero, ſaltem velut acclamatione longinqua a me laudari facilè patientur boni. Tum etiam exemplum iſtud T. M. laudabile apud omnes exſtare permagni intereſt, vt eo ædificentur & confirmentur quoſcunque Deus ad vi-

tam æternam vocauerit, per veram cognitionem ipſius. Prætereà nobis non eſt incognitum, quantopere in regionibus finitimis graſſetur & inſoleſcat Satanas, virus illud ſuum impiè & ſceleratè, vbicunque rimari poteſt, infundendo in mentes hominum rationis & veritatis ſpecie: a quo malo & integrum te ſeruaſti conſtantiſſimè, & tuis caues prouidentiſſimè, quamuis omnia circumſtent & circumſideant te incommoda doctrinæ ſanæ aduerſantia. Poſtremò etiam animaduerto iamdiu, quanti referat in hoc tempore, vt quæ ſcripta de veritate diuina piè ſunt tradita, ea viris Principibus ſint commendata, & ab illorum commendatione gratiam aliquam & quaſi aditum commodum vbiubi eſt opus, aſſequantur. Tuam itaque Illuſtrem M. oro ſummiſſo animo, vt quicquid eſt audaciæ in hoc facto meo τῆς προσφωνήσεως, pro ſua clementia & humanitate condonet: quicquid eſt veritatis, adſcribat Deo veritatis & promoueat ad gloriam ipſius; quicquid denique eſt operis mei, id T. M. accipiat vt ſuum, eoque bonos vti perinde ac ſuo munere patiatur. Illuſtris & magnifice Domine, Deum oro fontem omnis boni, vt Ill. M. tuam ab omni malo vindicet, confirmet in omni bono, incolumem ſeruet quamdiutiſſimè, totumque ſanctificet ad gloriam ſui nominis, & communem ædificationem in Chriſto. Heidelbergæ Kal. Aprilibus anno ſalutaris illius ἐνανθρωπήσεως cIↃ. IↃ. xc.

T. Illuſt. M.

Seruus ſtudioſiſſimus

Franciſcus Iunius.

Ad auctorem libelli qui inſcribitur, Præcipuarum enumeratio cauſarum, &c.

DVo a te peto, Samoſateniane, quiſquis es: nam etſi te aliquo pacto nouiſſe videor, tamen ex te malim cognoſcere: vnum, vt edas palàm nomen tuum, ſi te porrò non pudet iſtius doctrinæ, qua chartam maculauiſti, & mentes bonorum cupis inficere: alterum, vt ſine fuco ac fallacijs explices, tunc ille ipſe ſis Antinomus, qui ante annos paucos per manus ſtudioſæ iuuentutis argumenta illa XXII ſparſiſti, contra Moſen & creationis hiſtoriam, quæ cum ſua confutatione anno ſuperiore a me fuerunt edita. Aut enim fallor plurimùm, aut tu idem es ſcriptionum iſtarum auctor: quæ cùm ſint diſſimilimæ, auctorem habent ſui ſimilimum, nec vlla in doctrina ſtabilem. Ad hoc ſaltem poſterius te obteſtor per Deum viuum & Dominum Ieſum Chriſtum, vt mihi & bonis reſpondeas, ſi vnquam illud didiciſti, quod vulgo dicitur, Cum bonis bene agier. Deus miſereatur tui, & dum adhuc es in via, animæ tuæ in perniciem ruenti miſerrimè, gratiam faciat propter nomen ſuum in Filio æterno ſuo, Amen.

SAMOSATENVS I.

MVLTI mirantur, cur omnium quæ vnquam fuerunt, ſunt, & forte erunt, religionum vnica Chriſtiana in tanta inconſtantia verſetur, tot diſſecta in ſectas quot enumerari vix queant, quarum maxima quæque in maximo conſtantiſsima errore cernatur. Sed hi mirari deſinent, conſiderata hominum noſtram religionem tractantium qualitate: nimirum quæ efficit, vt qualis quisque eſt, talis ſibi bona eſſe doctrina videatur, & in talem, ſi liceat, ſacras literas ſenſum interpretetur; non ſecus quam (Ariſtotele teſte) qualis quiſque eſt, talis ei finis eſſe videtur: vt in auaris, iracundis, ebrioſis videre eſt, qui talem iudicant bonum eſſe finem quales ſunt ipſi. Quales autem ij fuerint, a quibus auidiſsime receptum, comprobatum, & proſeminatũ eſt Trinitatis dogma nemo ignorat, niſi qui ipſe quoq; huius eſt erroris tenebris circumfuſus. Eos enim maxime omnium fuiſſe conſtat imbutos conſuetudine colendi multitudinem deorum, cum maiorum, vt Iouis, Apollinis, Martis; tum etiam minorum, vt Caſtoris, Pollucis, Cereris, Liberi, Proſerpinæ, Dianæ. Ex hoc ergo vberrimo deorum fonte, & innumeri ſancti, tamquam minores inuocandi dij, & tres etiam diuinæ perſonæ, veluti maiores dij adorandi, in orbem Chriſtianum profluxerunt.

ORTHODOXVS.

Iſtius ſermonis tui, o Samoſatene, animaduerto duas eſſe partes: πρόβλημα, ſiue rem quæ in controuerſiam vocatur (vt tu quidem ais) multorum iudicijs; & ſolutionem problematis. De vtroque non hominis odio, ſed diuinæ veritatis ſtudio communiſque ſalutis, quæ a Deo vno demonſtratur & eſt, videbimus.

Primum omnium pergratum illud eſt quod ex te

audio *vnicam religionem Chriſtianam* eſſe. Hoc enim perinde accipio atque ſi diceres, vnicum eſſe ſalutis auctorem Deum, vnicam viam ad Deum, vnicam doctrinam ſalutaris viæ, & vnicum corpus doctrinæ, Scripturam ſacram. Nec illud exagito quod a te dicitur, *vnicam religionum omnium quæ vnquam fuerunt*, &c. Nam etſi religio vnica eſt, aliæ non ſunt, ſed dicuntur eſſe; tamen id facile concedo communi doctorum & indoctorum vſui, vt eæ quoque appellentur religiones quæ non ſunt niſi ſpecie, opinione, & nomine. Id me in bonam partem accipere & communis vſus, & officium charitatis imperant, ne dicamur rixas verborum in conſenſione rerum commouere. Sed in tuo problemate duo ſunt, quæ (ſi amans tuæ ſalutis es) facile patieris a me reprehendi; affirmatio tua, & ars accedens affirmationi.

Affirmationis tuæ (quam ego quidem tam miror abs te dici, quàm alios mirari narras) tria ſunt capita quæ periculoſe, nequid dicam grauius, de Chriſtiana religione prædicantur: vnum, eam *in tanta inconſtantia verſari* vt dici non poſſit: alterum, *in tot ſectas diſſectam eſſe quot enumerari vix queant*: tertium, *maximam quamque ſectam in maximo conſtantiſſimam errore cerni*. Si enim Chriſtianam religionem ex animo agnoſcis & colis, vt videri vis, cur iſta, obſecro, de Chriſtiana religione dicis? Vnicam eſſe dicis, & tamen inconſtantem, in ſectas diſſectam, errabundam. Si vnica; aut non eſt inconſtans, aut ſi inconſtans cœpit, deſijt eſſe vnica. Quod autem in ſectas (vt ais) diſſectum eſt, vnicum eſſe qui poteſt? Et vt ſectas demus in ea eſſe, (quod abſit),

ſit) maximam quam voces, a te peruelim explicari. Nam ſi religio vnica eſt, in re vnica quid inuenias maximum? ſi accreſcunt ſectæ, eæ non ſunt de religione, vel teipſo teſte. Agnata ſunt vitia hæc, non innata bona. Deinde maximam ſectam quum dicis, ambiguum eſt. Maxima eſt aut dignitate præſtantiaque, nempe quæ cum vnica religione habet conuenientiam; aut ſectantium numero. Vtram voles, elige. An maximam dignitate? at ea eſt vnica, ſiquidem religio vnica, quod modo dicebamus. An ſectantium numero? at ea non poteſt eſſe conſtantiſſima: tum quia error varius, multiplex, & inſtabilis eſt, tum quia (vt tu ipſe mox agnoſcis) quot capita, tot ſenſus in tanta errantium hominum multitudine. Amplius dicam, quod forte miraberis: etiam ſi hoc ſpectes, ſectantium inquam multitudinem; tamen doctrinam illam catholicam, cui poſt illudis, ſi antiquitatem, conſenſionem, vniuerſitatemque reſpexeris, & maximam eſſe numero ſectantium, & conſtantiſſimam. Quis enim error ſemper, & vbique, & apud omnes obtinuit? aut quis obtinuit tamdiu? Video iam quid dicas, te non de religione Chriſtiana veraque, vt in ſe & per ſe eſt; ſed de religione vt eſt in hominibus, id eſt, quæ ignorantia, infirmitate, malitiaque hominum contemperata eſt, agere. Bene eſt, accipio dictum: ergo, o Samoſatene, non religio Chriſtiana; ſed homines religionem ſectantes, hi demum ſunt inconſtantes, diſſectique, & erroribus diffluunt. Cur vitium humanum religioni diuinæ adſcriberes? Religio enim hæc diuina eſt, a DEO allata hominibus, vnicam viam ad Deum inſiſtens, vnicam viæ ſalutaris doctrinam continens;

& in vnico Dei verbo expreſſe, id eſt, in Scriptura ſacra. Quod ſi de hac re nondum credis ſcripturæ ſatis, id ſaltem puto Ariſtoteli tuo dicenti credes: & hominem certe Ariſtoteleum oportet credere. Quum enim doctrinam ſumme diuinam affirmat omnium eſſe honoratiſſimam & pretioſiſſimam (hæc autem ſumme diuina eſt, quam idem neſciuit) ex notione communi te docet ſingularem hanc, quod religio noſtra ſcripturis ſacris comprehenſa omnium ſit maxima. Hoc te dare dices, & ita videris verbis ſequentibus. De hoc igitur, ſi conuenit, ſatis.

De arte videamus. Illud profecto non paruæ artis eſt, quod illa omnia quæ modo perſtrinximus, mente damnas, fronte diſſimulas; dum Chriſtianæ religioni ſic impingis, vt *multos mirari* dicas. Non tu ſcilicet miraris, ſed multi. Tu ergo id ita eſſe ſtatuis; nec miraris, quod mirantur alij. Vtra, quæſo, tolerabilior conditio eſt? eorumne qui eſſe putant & mirantur quod putant; an vero qui rem perſuaſi eſſe, tanquam cenſoria virgula inſtructi eam mirari deſinunt, & pro auctoritate iudicant? Id vtrique hominum generi commune eſt, quod rem ita ſe habere, vt dicis, putãt; cum ſe tamen aliter habeat, vt ante oſtendimus. Sed quod illi putant, propterea mirantur, quia ſic opinio eſt illorum: tu quod putas propterea non miraris, quia ſcientiam ineſſe tibi huius rei iudicas, & quã auctoritate ſcientiam rerum eâdem auctoritate ius tibi ſtatuendi de eis adiudicas. O miſeros, inquies, qui commune iſtud malum vident & mirantur. Certe miſeros, quia non ſatis vident: at miſeriorem te, Samoſatene, qui te ſupra quam illos & alios omneis videre iudicas qui Deum dilexerunt & qui ab eo ſunt
1.Cor.8.2 cogniti. An vero neſcis quod ait Apoſtolus? ſiquis

ſibi

ſibi videtur aliquid ſcire, nondum quicquam nouit ſicut oportet noſſe. Quin potius attendis ad illum qui te æque Samoſatene, atque nos tam blande admonet per miſerationes Dei æternas in Chriſto? dicens, per gratiam quæ mihi data eſt, edico cuiuis verſanti inter vos, ne ſapiat ſupra quam oportet ſapere, ſed ſapiat ad ſobrietatem, prout cuique Deus partitus eſt menſuram fidei. Hoc te, hominem non illiteratum, decuit pietatis & modeſtiæ officium: quo ſi nobiſcum certare voles, gratias agemus Domino: ſi non, conſtantes tamen in iſto humilitatis opere vigilijs, precibuſque verſari ſtatuimus: Deumque oramus vt non nobis ſolum, ſed tibi alijſque omnibus eandem mentem indere, & virtutem dignetur addere. Rom. 12.

Tranſeo ad ſolutionem, quam adfers, problematis. Et quia te ſyllogiſmis delectari video, vt te & alios moleſtia liberem, contraham ſyllogiſtice ſolutionem tuam.

Qualis quiſque eſt, inquis, *talis ei bona doctrina videtur eſſe, etiam in religionis noſtræ tractatione, quæ ipſius qualitati reſpondeat:*

Qui autem iam olim verſati ſunt in tractatione religionis noſtræ, fuerunt cultores πολυθεότητος vel multitudinis deorum, eoque malo imbuti.

Illis ergo, vt πολυθέοις, bona doctrina de tribus perſonis diuinis viſa eſt.

Hæc ſolutio tua. cuius partes tibi videris belle adornare auctoritate, & exẽplis pro tuo more adhibitis. Quapropter ſingulas enunciationes eius ordine expendemus; poſtquam ex tua ipſius enunciatione argumentationem contrariam adduxero;

Qualis quiſque eſt, talis ei bona doctrina videtur eſſe quæ ipſius qualitati reſpondeat:

Doctrina autē diuina neminus hōinis qualitati reſpōdet:
Doctrina igitur diuina nemini homini videtur bona.

Secundum enunciatum aut diſtingue, aut nega: nihil effeceris. Diſtinguere te nolle ſcio, qui toties animalis hominis conditionem a Paulo expoſitam non dubitas in os nobis obijcere. Negare ſi placet, Ariſtotelem ipſum confodies, qui hoc confeſſus eſt non obſcure 1. Metaphryſic. 3. ſexcentis auctoritatibus, innumeris exemplis reuinceris, ipſa denique rationis luce, quam facis maximi. Sed ad tua redeamus.

Propoſitio tua (vt vocant) maior, a nobis vltro indulgetur tibi: Etſi hoc te ex hac ipſa propoſitione tua, velis nolis, oportet cedere, in religionis noſtræ doctrina hominis ſtatum diſtinguendum eſſe. Quid ni vero facias, cum ille tuus Ariſtoteles fecerit, dicens ſcientiæ diuinæ non alium quàm Deum aut diuinum hominem ſcientem eſſe? Statum ergo duplicem hominis agnoſcas decet, ſi te eiurare non decet illum præceptorem tuum: vnum hominis, quâ homo, cui res diuinæ minime ſapiunt: alterum hominis, quâ θεοδίδακτος, cui res diuinæ ſapiunt pro menſura donationis Chriſti. Audis, Samoſatene, an non? Audies profecto, ſi homo es, ſi Ariſtotelem audies, ſi præſidentia mentem tuam, vt auaritia, iracundia, ebrietas mentem illorum quos in exemplum ſtatuis, non occupauerit.

Ibidem.

Aſſumptio, vtcunque a te grauiter coloretur, & pro imperio adiudicentur tenebris qui a te diuerſum ſentiunt, falſa eſt, in Deum, in veritatem, in ſanctos & diuinos illos viros, a quibus veritatem hauſimus, contumelioſa. Taceo quod *Trinitatis dogma errorem* vocas, qua de re poſtea videbitur; item quod orthodoxi homines *huius erroris tenebris circumfuſi* ſunt.

 ? 60

De re ipſa dico affirmate: Deus, veritas, & homines pij condemnantur hac enunciatione tua: Deus, quia tradidit dogma de ſe: veritas, quia vnica illa eſt quam Deus tradidit: pij, quia Deum tradentem & veritatem ſibi ab eo traditam eiuſmodi fide & religione acceperunt, probauerunt, ac proſeminauerunt, vt eorum æmulari exoptem negligentiam potius, quàm obſcuram & ingratam diligentiam tuam. Eſt autem iniqua tua iſta condemnatio duobus modis: & imperfectione, quia pars diſſimulatur veri, & falſi prædicatione. Imperfecta eſt propoſitio tua, quia de tractatione agis ſolummodo religionis noſtræ, de ortu principioque taces. Tu vero, philoſophe, non es neſcius in rebus Phyſicis prius de principiis, ortu, & generatione agi rerum naturalium, quàm de conſtitutione: cur in rebus diuinis locum de ortu principioque diſſimulas? Nec enim tuus ille Ariſtoteles earum principium Deum eſſe negat. Dogma autem de Trinitate dogma diuinum eſt, & a Deo vero profectum omnium idolorum ἀντιθέων, & idololatriæ inimiciſſimo: vt tota Scriptura clamat, tota Eccleſia, gentes quoque omnes re expertæ, ore confeſſæ ſunt: quod in Apologetico Tertullianus grauiter aſſerit. Hic principium eſt dogmatis quod damnas: in cælo fons eſt huius dogmatis, diuina veritas, in terris nitidiſſimus riuus ex eo fonte ducitur, Scriptura ſacra. Tune riuum conturbando fontem ſuppreſſurus es? Negabis te diuinum quicquam ſupprimere: humana commenta & interpretationes procul abijcere. Atqui hoc rei caput eſt: Etenim nos quoque negamus commentum humanum eſſe Trinitatis dogma, ab interpretatione humana profluere. Diuinũ dogma eſt: in Deo ſic eſt vt dicit: in Scriptura ſic dicit vt

eſt. in Eccleſia ſic creditur vt Scriptura dicit, quia ſic Prophetæ, ſic Apoſtoli, ſic ſancti homines acti Spiritu Dei docuerunt. Negas? mille ſunt probationes ad manum, quas palpare potes ſi oculis non potes cernere, in Scriptura ſacra, in Patrum, in hominum noſtrorum ſcriptis: & nos breui, ſi Deus volet, locos Scripturæ de eo argumento coaceruabimus, in lucem Eccleſiæ cauſa edituri. Hoc principio omiſſo, perfecta eſſe non poteſt propoſitio tua: nec perfecta igitur argumentatio.

Verumtamen, vt ad alterum locum veniamus, id ipſum quod dicitur falſum eſſe, in propoſitione iſta tua affirmamus. Negamus *eam fuiſſe hominum qui religionem noſtram tractabant qualitatem*, quum eam tractauerunt. Nam ſi de ijs qui ediderunt Scripturam loqueris, Prophetis & Apoſtolis, hos vero negamus fuiſſe imbutos conſuetudine colendi deorum multitudinem: nam Iudæi fuerunt omnes gente: quam gentem ab idololatria hac conſtat longiſſime abfuiſſe. Teſtis Scriptura, hiſtorici, poëtæ, omnes. Si de ijs qui editam Scripturam ſunt interpretati, & doctrinam a Prophetis Apoſtoliſque receperunt (vt tu loqueris) comprobauerunt, & proſeminauerunt, ne hoc quidem tibi affirmanti vel iurato ſumus credituri. Quid ergo? partim negamus, partimque diſtinguimus propoſitionem tuam. Negamus ad illos omnes pertinuiſſe conſuetudinem πολυθεότητος: quid enim hoc ad eos qui a pueris & inde ab Apoſtolorum tempore imbuti ſunt Chriſtiana fide? quid ad Irenæum, exempli cauſa, qui puer apud Polycarpum fuit in Aſia? Deinde vero qui conſuetudinem iſtam πολυθεότητος imbiberant, eos iniuria afficis elencho tuo: nam fuerant quidem ante imbuti illi nefaria illa

con-

conſuetudine; ſed ante quoque ex animo eidem cōſuetudini renunciauerant, quam ad tractationem rerum ſacrarum aggrederentur. Antequam nouiſſent Deum ex Scripturis eius, fuerant ἄθεοι, vt Paulus ait, Epheſ.2. ſiue πολύθεοι, vt vulgus: ex quo autem nouerunt Deum, ἔνθεοι vixerunt ſcripſeruntque. Exemplo eſto Iuſtinus ille Philoſophus & Martyr Chriſti, quem hoc tuo telo cupis transfodere, vt alios viros ſanctiſſimos priſci illius ac venerandi ſeculi. Fuit ergo ille, fuerunt alij cum illo idololatræ, & non fuerunt: ſed diuerſo tempore: qui idololatræ quum eſſent, Trinitatem neſciuerunt; quum deſiiſſent, didicerunt atque docuerunt. Quid hoc eſt, o Samoſatene, niſi illudere eſt? Et eo quidem illudis magis, quod audacter non vereris de illis aſſeuerare, *maxime omnium fuiſſe imbutos conſuetudine colendi multitudinem deorum.* Maxime omnium, ais? nego. vnde tandem probaturus es? nempe ſic videtur tibi, quia maxime viſum eſt ad argumentum tuum pertinere. Tu vero tibi maxime crede, ſi voles: nos credemus minime, cum tui iſtius dicti certum auctorem ex vniuerſa antiquitate videamus neminem. Cui enim de antiquitate magis, quam ipſi antiquitati ſanctæ, doctæ, & numeroſæ crediderim? Etſi miror te qui tam belle deos maiorum gentium a diis minorum diſtinguis, & reconditam illam hiſtoriam deorum tam tenes quam initiatus quiſquam, non amplius excurriſſe in Cabirorum, in Samothracum, in Conſentium deorum nomina ordineſque, &c. vt nobis fabuloſa cæcæ antiquitatis illius myſteria panderes. Sed valeant iſta.

Concluſionem tuam euerſis antecedentibus negamus, qua omnes eos attingit qui religioſi ſunt verique per eius vnius gratiam ſanctæ Trinitatis cul-

tores: qua Pontificios, ne in aliena area moleſti ſimus alieno loco, de eo ipſos videre ſinimus.

SAMOSATENVS 2.

Neque moueor plurimis audiens diuinis ſuffragijs diuinarum Trinitatem perſonarum comprobari: cum vix pauciores flecti & detorqueri videam ſacras ſententias ad ſanctorum inuocationem, veri Dei cultui plurimũ detrahentẽ. Quid vero Purgatoriũ? quid ſacrificiũ Miſſæ? quid plurimi alij errores valerẽt, ſi non ſacrarum patrocinio literarũ defenderẽtur? Ecquis intelligẽs vir nõ animaduertat, quo artificio tũ Romani, quia priſtini memores imperij maieſtatis ac gloriæ eſſẽt, totã poſtea Chriſti doctrinã, Chriſtianãq; religionẽ in pompas & vnius hominis imperiũ pene diuinũ cõmutarint? tũ Græci, Scholaſticiq; Theologi quoniã acutiſſimi diſputatores eſſent; totas ferme ſacras literas in diſputationes conuerterint, tũ Germani quia libertatis plus æquo amãtes eſſent, omnem ſuam religionem in ſolam fidẽ omnium bonorum ſeruitute operũ ſolutã & liberã trãsfuderint?

ORTHODOXVS.

Eius Scripturæ patrocinium quæ ad defendendos errores non minus quàm ad propugnandam veritatem adhibetur, nos mouere non debet in quæſtione vlla:

Scripturæ patrociniũ tã ad errores quã ad veritatẽ adhibetur:

Hoc igitur nos mouere non debet, ne in quæſtione quidem de perſonarum Trinitate.

Priorem propoſitionẽ negamus verã eſſe, ne in rebus humanis quidẽ. Nã vt de rebus humanis dicamus priore loco, ex iure ſcripto cauſidici conquirũt ſentẽtiæ ſuæ, quamuis contrariæ, patrocinium, adhibentq; illud diligentiſſime: deinceps ergo hoc auctore abdicãda foret iuris ſcripti auctoritas: ex arte medica Medici; explodẽdi ergo Medicorũ libri: ex fide inſtrumẽtorũ, etiã vnius atq; eiuſdem inſtrumenti patrociniũ

quæ-

uærēt litigātes;quid ergo inſtrumēto opus?Quid .n. liud tibi vis,Samoſatene,quum ita arguis?an nondū llud didiciſti quod ait Tullius,iuris ignorationē ma- gis litigioſam eſſe quàm ſcientiam? Quod ſi quenquā nouerē hi libri nō debēt,quorſum legātur? Si moue- e debēt(vt certe debent)eos ergo legi neceſſe eſt. Cur utē? quia vſui ſunt, & indignū eſt eos propter inter- ueniētē aliena culpa abuſum e manib. hominū eripi. Vſum enim cōmodum,& rem,vt eſt opus,ex libris il- is diſcimus,errorē a nobis adſcrimus. Et te,vir bone, Scriptura ſacra nō moueat? quem alii tamē auctores cōmouent,etſi eorū ſcripta ad errores longe facilius quàm illa Scriptura perducantur. Nam primū errore nō vacāt quę humana ſunt:deinde ad humana ſcripta (vt non ſunt abſolute pura) qui accedūt lecturi, hi ſuis obuoluti ſunt infirmitatibus. Quis homo ſana mente dixerit,hęc legi a nobis,illā Scripturā nō legi?his mo- ueri nos,illa nō moueri oportere? Quin potius doces illā præ aliis purā, verā, certāq; certitudine diuina eſ- e; ac proinde præ aliis legēdā, & nos ab illa mouēdos eſſe? Quod ſi homo ignoratione,infirmitate,vitio cir- cumfluit,quibus rebus obſeſſus Scriptura abutitur;id e,homūcio,potius dicere cōuenit;quiſquis homo es qui ad legendam ſacrā Scripturā accedis, tibi & per- turbationib. tuis ſerio renūcia, te veritati diuinæ ſub- iice,& ad eam percipiendam teipſum compara,vt ea promouearis ad omnem veritatem, ac nō veritatem moueas perturbatione tua. Illa vera eſt;tu falſus,non veritatis vitio,ſed tuo. Si tuo vitio falſus, ecquando tandē veritatem diſces,niſi veritatem ſecteris,& Scri- pturā colas veritatis? vides ne o Samoſatene, falſam eſſe propoſitionē tuam? vides ne,etiamſi vera eſſet in rebus humanis,diſſimile tamen exemplū fore, quum

agitur Scriptura veritatis diuinitus data, omniq; exceptione maior? Quod itaque ad ſecundam propoſitionem tuam, non dubitamus eam tibi concedere; eſſe qui vtuntur Scriptura, eſſe qui abutuntur: vſum a nobis coli, ab iis qui abutuntur oppugnari magno ſuo & aliorum malo. Sed quid tum? ruit nihilominus concluſio tua, quam theſi falſæ ſuperſtruis. Nos enim veritate aut moueri neceſſe eſt, aut non moueri. Si moueri neceſſe, quod tu ipſe confeſſurus es, quomodo moueamur, niſi Deus veritatis moueat, & per Scripturam veritatis? Abi igitur, & te nihil plurimis diuinis ſuffragiis moueri gloriare. Atque hæc quidem de illa argumentatione tua. De rebus vero quas perſpergis in hoc argumento, quid dicturi ſumus? Pudet profecto, pudet me vanitatis & audaciæ iſtius, qua contaminari a te aut vllo homine Scripturam minime decuit. Ais *vix pauciores ſententias ſacras de ſanctorum inuocatione*, quàm de Trinitate perſonarum ſolere adferri. Nego: vel ipſis Pontificiis teſtibus, quibus arriſit tantopere ſanctorum inuocatio. Nam excute, ſi placet, eorum libros: omnino comperturus es doctrinam Trinitatis longe pluribus & euidentibus Scripturis cõfirmari. Te quidem aut inſigniter ignarum, aut nauiter impudentem oportet eſſe, dixerit quiſpiam, qui de rebus non lectis, ac ne viſis quidem, pronuncies tanta audacia; aut ſi forte videris, tam proterue auſis affirmare. Sed vt illorum teſtimonium mittam, tu homo eo me adducis, vt mihi ipſe vix perſuadeam a te vnquam Scripturam legi, nedum intelligi. Nam dic mihi bona fide, quotumquemque librum, adeoque paginam reperias in Scriptura ſacra, ſi ab hiſtoricis narrationibus diſceſſeris, vbi non exſtet aliqua Trinitatis illius perſonarum, quã

oppu-

263

ppugnare audes, ac non obſcura diſtinctio? Nec mi-
um quia principium eſt fidei ſalutaris maximum, &
undamentalis (vt vocant) articulus in ſancto illo A-
oſtolorum Symbolo, quod Eccleſia tenet, compre-
enſus Sed hoc (vt ante diximus) loci alterius.

De *Purgatorio, Miſſa, erroribus alijs quos ſacrarum litera-
rum patrocinio defendi* ab ijs narras qui ita ſentiunt:
et ſi hæc omnia quæ adducis ſunt diſſimilia, tamen ſi
ea ſacrarum literarum patrocinio ſolum defendi pu-
tas, falleris. Nam præter eos quos adhibent Scriptu-
ræ locos, etiam traditiones, rationes, hiſtoriæ, mira-
cula, auctoritates adſeruntur: de quibus nihil iam di-
ſputo, te a diſſimilibus exemplis male argumentari
moneo. Addis Pōtifices, Græcos, Latinos, Schola-
ſticos interpretes, Germanorum exemplum. Quid e-
nim non cognoſcat Cenſor? Sed ipſe vides quàm ſint
diſſimilia quæ obtendis, ab ea doctrina de qua con-
tendimus. Si non vides, te doceri patere: ſi non vis,
hanc mentem commutet meliore Deus: nos quidem
præſtare non poſſumus. Quod ſi exempla viſum eſt
adducere, ſaltem abſtinuiſſe te ab iniuria narrantem
oportuit. De *Pontificibus* nihil dicam. Sed quod *Græ-
cos & Scholaſticos Theologos* diſtincte nominas, Latinos
non dicis; id nobis tacentibus tuam mentem aperit
manifeſto. Nempe Latinos omnes concludis Scho-
laſticorum appellatione. Sic Græcis patribus iniuriã
vnam facis, ſacras literas dicens in diſputationes con-
uertiſſe: Latinis duplam, quod & iſtud fecerint, &
cum recentiore iſta Scholaſticorum fæce ac ſentina
res omnes diuinas confuderint. Hoc autem quod fa-
cis, vtrum temere magis an impie? Nam ſi tibi plus
quam illis omnibus nos fidem putas habituros, teme-
rarium eſt: ſi plus a te veritatis eſſe quam ab illis pu-

tas, non potes profecto quin etiam impius audias. Quis enim ita deſipit, vt tam multos viros præclaros, timentes Dei, amantes veritatis, ſtudioſos Scripturæ, omnique inſtrumento quod opus eſt munitiſſimos, nihil ad pietatem credat ſapuiſſe: vnûm te ἀνώνυμον Lynceis oculis omnia peruidiſſe? *Germanis* autem, quibus (niſi me fallit animus) aliquid debes, cum in Germania fortaſſe natus ſis, certe profeceris, peſſimam refers gratiam. Duo enim genti impingis crimina; libertatis amorem ac potius licentiæ, & doctrinam fidei ab operibus bonis alienæ. Si licentiæ amorem vocas odium tyrannidis, quid eſt quod vertas vitio? Fidem vacuam bonis operibus aſſeruiſſe, falſum: ſed cum eſſent, qui bonis operibus iuſtificari hominem contenderent, illi contra nos iuſtificari non operibus coram Deo affirmarunt ex Scripturis, ſed vera fide, quamuis per charitatem operante. De te vero, Samoſatene, non quæro cuias ſis; prius enim qui ſis oporteret noſſe: declarabis quum voles, nomenque profiteberis, niſi retegat Deus. Siquid tamen ex vnguibus poſſum cognoſcere, gente Germanus es, doctrina Syrus, Samoſatis tua iſta dogmata afferens. Quid non pepercisti genti tuæ? ſi genti noluiſti, quid non bonis? Si ne his quidem, quid non tibi? Præſtitiſſet enim te ſaluti tuæ quàm nomini conſulere. Nomen retices, & veritati palam ſpectatæ occlamare non dubitas. Veritati Dei de myſterio Trinitatis, veritati Germanicæ de fide & operibus bonis contra fidem, contra teſtimonia publica obloqueris. Siccine pergis, mi homo, abiecta & ementita veritate ſalutem & nomen perdere?

SAMOSATENVS 3.

Quis igitur prudens homo non intelligat, pleroſque Chri-

Chriſtianæ religionis antiſtites non tam ex diuinis literis religionem & doctrinam ſuam hauſiſſe, quàm ad ipſas ſacras literas innatam ſibi ſuperſtitionem afferentes, attente cogitaſſe, quemadmodum eam verbo Dei veſtitum, ceu ipſius Chriſti religionem propagarent? Et quidem, cum quatuor offerrentur cuiuſlibet fere ſacræ ſententiæ ſenſus, & τὸ ῥητὸν ſeu literalis, & myſticus ſeu ſpiritualis, & tropologicus, ſeu moralis, & denique anagogicus; cumque plures etiam oſtenderentur eiuſdem ſenſus ſpecies: non potuerunt ſpe ſua fruſtrari verſuti & callidi homines. Etenim ſi ſecundum vnum ſenſum vel vnius ſenſus ſpeciem res minime ſucceſſit, arripuerunt ſtatim vel alium ſenſum, vel alium eiuſdem ſenſus ſiue literalis, ſiue ſpiritualis, ſiue moralis ſpeciem, aptam ad cerebri ſui idola in aliorum animis fabricanda.

O R T H O D O X V S.

Repetitur hic a te, Samoſatene, concluſio eadem, quam ſegmento 1. ſupra confutauimus. Quapropter ne actum agamus, Lectorem in eum locum reiicimus. Sed quia repetis eo conſilio, vt ad confirmationes tranſeas propoſitionis tuæ, age, ſi placet, de locis tuæ illius confirmationis videamus. Eam igitur duobus modis videris tibi confirmare, præſumptionibus, & probationibus. Præſumptiones quia præmittis, ſuo ordine perſequémur. Prima præſumptio huiuſmodi eſt:

Qui quatuor cuiuſlibet fere ſententiæ ſenſus, & eiuſdem ſenſus varias ſpecies adhibent, ij præſumuntur aſtute operã dediſſe vt commenta ſua in aliorum animis fabricarentur.

Hoc autem fecerunt plerique Chriſtianæ religionis antiſtites: Ergo.

Vtramque propoſitionem falſam eſſe vidẽt qui rerum veritatem & ſcripta illorum delibarũt: & paucis

demonſtrabimus. Negamus ergo primum eos qui
varium ſenſum vni loco adhibent aſtute agere. Vari-
um enim ſenſum ſine vllo aſtu ſolent auctores adhi-
bere, quum aut locus poſtulat, aut fert conditio ho-
minum dicentium, & audientium. Exempli cauſa,
Exod.12. non frangetur vnum ex oſſibus eius, de agno Paſchali
dicitur ῥητῶς, de Chriſto μυστικῶς, vt exponit Ioannes
in Euangelio. Hoc tibi ne ſapit, Samoſatene, an non?
Similiter, omnis hoſtia ſalietur ſale, ſecundum lite-
ram dicitur, ſecundum ſpiritum intelligitur, ſecun-
dum tropum ἢ τροπολογίαν obſeruatur, ſecundum a-
nagogen accommodatur. Quid tu hic pro tua ſapi-
entia? nam Chriſtus ipſe apud Marcum locum hunc
accommodat, & varie docet accommodari debere
& poſſe. Cur autem? quia ſic loci natura poſtulat: &
ita poſtulat, vt qui contra ſenſerit, nihil ſentire videa-
tur. Quid autem ſi is qui dicit, varie locum accipi
poſſe viderit, de cuius intelligentia aliquid certo con-
ſtituere non ſatis poſſit, tamquam ἐν ἀμφόδῳ λογισμῶν
circumſeſſus? Mutumne hominem eſſe malis, quàm
eas cogitationes adferre & varios interpretandi mo-
dos, qui poſſunt adferri ſine vlla veritatis fraude? O
ineptiam! Quid denique ſi audientium legentium ve
ratio diuerſum aut interpretationis, aut accommo-
dationis deſideret modum? Non enim neſcis, Samo-
ſatene, quid tuus Ariſtoteles in Rhetoricis doceat, res
pro captu & vſu eorum apud quos dicuntur dici o-
portere: ac proinde idem varie doceri, aut perſuade-
ri, aut condiri ſuauitate in docendo. Exempla adfer-
rem, ſi res poſtularet, aut te poſtulare crederem. Hæc
quiſquis facit, an tibi aſtu & mala fide videtur facere?
Modus hic per ſe medius eſt atque indifferens: con-
ſilio & fine malus efficitur. Tu ex modo agendi
aſtu-

aſtutiam malam,nos ex conſilio & fine iudicamus. Si nobis non credis, Ethica recolas licet, antequàm de facto ſanctiſſimorum hominum feras temerè ſententiam. Quid illis, amabo te, cum tuis iſtis præſumptionibus?

Minor propoſitio falſa eſt; & præfidenter de orthodoxis & ſanctis hominibus adfirmat, quod nunquam tu aut quiſquam probaturus eſt. Iniuria triplex in animas ſanctas contumelioſa. Prima eſt, quòd *plerosq; religionis Chriſtianæ antiſtites aus adhibuiſſe quatuor ſenſus cuiuſlibet ferè ſentẽtiæ, & varias ſenſus eiuſdem ſpecies.* Sunt quidem quatuor ſenſus, ſiue interpretationis modi: quos ne tu quidem, ſi quando es apud te, negaturus es: & rurſum vnum atque eundem ſenſum variè accõmodari pro ratione docentium & audientium captu apud bonos conſtat. Si negas, vno impetu diſciplinas omnes ſubuertas neceſſe eſt. Sed iſtos quatuor ſenſus omnibus ferè locis literarum ſacrarũ, & variè ab illis adaptari, pernego. Quatuor ſunt interpretationis modi: ſed neque omnibus locis, neque plurimis ſimul adhibentur: quin potiùs omnes pauciſſimis, bini aut ſinguli eorum plurimis tribuuntur ab orthodoxis Patribus. Quòd ſi fortè vnus aut alter in iſto genere plus ſatis interdum aſſumpſit ſibi, an continuò id omnes feciſſe, & omnibus fermè locis (vt ais) probaueris? Bona verba. Iſtas enim ſimul interpretationes iungit, & locis omnibus aut fermè omnibus, nec voluerunt plurimi, nec factum ab aliis probauerũt. Fecerit ſanè Origenes plus ſatis: fecerit Gregorius. At plerique nunquam, alii nonnullis in locis liberaliùs: prodigè, quod affirmas, nunquam. Exſtant eorum libri in manibus omnium; quorum fidei plus credituri ſunt boni, quàm iſti audaci affirmationi tuę.

Secunda iniuria eſt, quod ſanctiſſimos illos viros, quorum pietatē ſuſpici, non autem deſpici à te oportuit, aſſeueras *idola cerebri ſui coluiſſe*. Si nego (vt pios certè omneis confido negaturos) ecquî te, Samoſatene, probaturū putas. Liceat nobis tua venia illorum inſtitutionem in fide, pietatem, virtutem, demonſtrationem Spiritus in ſummis tentationibus, feliceméq; omnium certaminū exſuperantiam, coronas triumphos in Chriſtiano hoc curriculo, gloriam denique *ὑπεράνθρωπίνην* cum tua hac affirmatione & obtrectatione ipſorum comparare: quid te futurum eſt? Teſtatur illorum vita, mors, Eccleſia, ſcripta, pietatem incorruptam ipſorū ab omni idolo, quod vocas, alieniſſimam. Et nos illis potiùs tribuamus idolū, quàm tibi? Quos viros Spiritus Dei probat, eósne putas damnari à nobis poſſe, quia tu, homo obſcure, eis pro auctoritate idololatriam quandam non dubitas obijcere? Non dico ego quidem: vt qui de te dum, in via es, iubeor in charitatę ſperare meliora: Sed nónne vides dicturos eſſe quamplurimos, qui tuum iſtud iudicium de ſanctiſſima illa teſtium nube latum cognoſcent, non illos ex idololatria, ſed te ex idolomania cerebri tui laborare? Dicerem plura, niſi te deinceps ampliùs de te cogitaturum eſſe confiderem. Faxit Deus ſalutis noſtræ. Tertia iniuria, qua viros optimos afficis, eâdem ſecuri exſecta eſt. Nam *præſi mi dicis, eos aſtutè dediſſe operam vt iſtis artibus cerebri ſui idola in aliorum animis fabricarentur*. Deus bone, quorum hominum cerebrum ab omni idolo fuit depuratiſſimum, quorum animus fuit erga Deum ſimpliciſſimus & erga homines integerrimus, quorum adminiſtratio ex Dei verbo rebus & modis omnibus compoſitiſſima, quorum vita ſui negligentiſſima & in

aliena

aliena ſalute fuit occupatiſſima, eorum cerebrum, animum, vitam, adminiſtrationem hac contumelia affici? Non defendam illorum pietatem, charitatem, virtutem, conſtantiam, fidem, quæ in Eccleſia Dei ſunt conſtantiſſimæ, & coram vniuerſo mundo admirabiles, ne Soli videar fœnerare lucem. Te potiùs, ô Samoſatene, moniturus ſum, qui hac effræni & licentioſa ratione ferris infeſtus in eos viros, quorum ſingularis virtus Angelis hominibusque fuit ſpectaculo, & adhuc eſt admirationi, vt communibus Dei hominumque teſtimoniis acquieſcas, & perturbationibus animi tui iudiciisque renuncies. Hæc enim ſi porrò fundites, quo plus tu tibi ſapere, eo plus ſapienti cuique videberis deſipere, & (quod tu ais) cum ratione inſanire velle: Si deſinas (vt certè debes) vel tacendo aliquam aſſequeris laudem ſapientiæ.

SAMOSATENVS. 4.

Nec difficile eis fuit hæc ipſa trabali clauo poſtea figere, quàm humanæ rationis naturale lumen diuinis in rebus effulgens planè exſtinxiſſent, freti illis Apoſtoli verbis, 1. Cor. 2. *Animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei: ſtultitia eſt illi, nec poteſt intelligere, quia ſpiritualiter diiudicantur. Vocari autem animalem, qui naturæ lumine nititur: illum nihil in ſpiritualibus myſteriis comprehendere, ſed pro ſtultitia ducere quæcunque per reuelationem Spiritus nō patefiunt. Ergo hac ratione cæcato humani ingenii iudicio, facilimum fuit quemlibet fidei articulum condere, & nimium credulis hominibus, tanquam cæcis, album eſſe nigrum, & nigrum eſſe album perſuadere, & tanquam ſtultis vnum eſſe tria, & tria eſſe vnum probare: præſertim interlucida nulla habentibus interualla quibus cognoſcerent, nimiam credulitatem quaſi ducem magiſtramque habentem*

diuinam auctoritatem, omnis erroris & ſtultitiæ ianuam eſſe: non ab Apoſtolo ſed ab idololatris apertam; à Chriſto verò diligenter clauſam, quum ex parabolis rebusq́; naturalibus iudicari vellet de rebus ſpiritualibus, atque ſatis ita ſuperq́; ſignificaret religionis noſtræ myſteria non eſſe contra rationem (quomodo enim in ea aſſurgi poſſet miniſterio rationis?) ſed tam conſentanea rationi, quàm parua veritas magnæ, & exiguum lumen maximo eſt ſimile. Aſtuti autem homines quum vel vnica micante rationis ſcintillula monſtroſiſſimos quoſque deprehendi errores poſſe intelligerent, totam in tenebras & ſtultitiam verterunt humanam rationem Chriſtianæ fidei oracula contemplari conantem: vt ipſæ errorum tenebræ quantæ eſſent, nemo videre poſſet.

ORTHODOXVS.

Secunda præſumptio, quam rhetoricando hic Samoſatenus profert, eſt huius argumenti:

Qui naturale rationis humanæ lumen in rebus diuinis adhiberi vetant, ij præſumuntur aſtutè dare operam vt cerebri ſui idola in aliorum animis fabricentur & fallant.

Hoc autem faciunt Theologi: Ergò.

Propoſitio maior eſt ambigua. Nam aliud eſt, ſi omnino adhiberi vetes, quàm ſi ad certas quaſdā res atque definitas: aliud, ſi vt ducem vetes, quàm ſi pediſſequam: aliud, ſi vt dominam, quàm vt ancillam. Ad certas quaſdam res atque definitas eam volumus adhiberi, nempe quæ cum ipſa ſunt analogæ, & comprehenduntur vi proportionata (vt vocant) illius; vt pediſſequam, non vt ducem: ancillaturam fidei, non dominaturam. Nam fides non eſt omnium, ratio eſt
Ioan. 3. omnium. Atque hoc diſertis verbis oſtendit Chriſtus Nicodemo, ſi terrena dixi vobis & non creditis, quomodo

modo ſi cæleſtia dixero vobis, credetis? Quid plura? vel ex Ariſtotele iſtud, Samoſatene, te oportuit didiciſſe. Cùm enim ſcientiæ diuinæ ſcientem eſſe neminem niſi Deum aut diuinum hominem fateatur (vt antè ſegmento 1. dicebamus) eà certè ſcientiæ diuinę hominem eſſe agnoſcit participem quà diuinus eſt: non eſt autem diuinus ratione: non ergo ratione ſua ſciens illius ſcientiæ. At ratio diuinum quid eſt, inquies. Eſt quidem, ſed naturale: Ariſtoteles autem agnoſcit hominem naturalē non eſſe ſcientem iſtius ſcientiæ, niſi quà ſupernaturali vi & modo ſciens effectus eſt: nam de ſeipſo fatetur ipſe ſe neſcium. Attamen ratione capit, fortaſſe dixeris. Capit ſanè quod ratione poteſt, vt inſtrumento vitioſo & infirmo, ſed adminiſtro, & ex parte, & infirmiſſimè: omnia verò capit fides, lux illa cæleſtis & ſupernaturalis, cui rationem opus eſt mancipari & captiuam dedi.

Affirmatio qua in propoſitione altera vteris, cum propoſitione antecedente collabitur. Nam ſi diceremus hominem fieri animal brutum & rationis expers oportere, vt res diuinas aſſequatur, vinceres: ſed lucem rationis, quantulacunque eſt, ita retinemus, vt maximam lucem & tranſcendentem dicamus accedere; cui minorem iſtam, & obſcuram, & infeſtam quàm plurimis perturbationibus, cedere eſt neceſſarium. Sic ergo tibi argumentandum fuit. *Qui naturale rationis humanæ lumen in rebus diuinis omnino adhiberi vetant, ij præſumuntur aſtutè, &c. Hoc autem non faciunt Theologi:* ij qui faciunt, faciunt ματαιολόγως. Atq; hæc vis, hæc ratio argumentationis tuæ, dum pro homine animali contra veritatem gratię diuinę & infuſam illam è cælo ſcientiam ratione abuteris.

Sed quia hanc tuam inſcitam argumentationem

ornauiſſe & confirmauiſſe perbelle tibi viſus es aſperſis quibuſdam voculis & orationibus à ſale & gratia contra quàm putas alienis, de eis quoque dicendum eſt. Illudis interpretationi Paulini illius dicti, *Animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei, &c.* noſtrorumque hominum interpretationem exagitas re, & conſequentia.

In re tria animaduerto abs te reprehendi. Primum eſt, vocari *animalem*, qui naturæ lumine nititur. Dicendum tibi fuerat, Samoſatene, lumine naturæ ſolùm. Qui enim res duas coniungit, non diſiungit velut contrarias atque ἀσυστάτους. Contrà enim nulla eſt creatura, niſi ratione prædita, quæ rerum diuinarum ſalutarem ſcientiam participet. Qui ergo naturæ lumine vtitur ſolùm, is in rebus Spiritus Dei nihil videt, quia Spiritus Dei lux gratiæ, ac non naturæ eſt. Atque hæ duæ (vt ita dicamus) luces toto genere differunt, & dicuntur æquiuocè.

Secundum eſt, quod ais *animalem hominem nihil in ſpiritualibus myſteriis comprehendere*: id à nobis tradi. Hîc verò, Samoſatene, ſic agnoſco eam doctrinam quam piè tradimus, vt ſimul etiam recognoſcam errorem craſſum, an fallaciam tuam? Spiritualia enim myſteria quum dicuntur comprehēdi, aut non comprehendi, non ſolùm ad ipſum eſſe vel naturam reſpicimus, ſed etiam ad ortum modumque comprehenſionis illorum. Nam res quidem ſpirituales aliquæ nobis & rationi noſtræ à natura innoteſcunt, ſed obſcurè, infirmè, tenuiter, velut in ſemine principioque, & per ſe ad ſalutem aut ſcientiam iuſtam inefficaciter: quemadmodum ait Paulus nō ille Samoſatenus, ſed ſeruus Ieſu Chriſti vocatus Apoſtolus ad obediētiam fidei, Rom. 1. homines veritatem in iniuſtitia detinere,

268

re, quoniam id quod de Deo cognoſci poteſt, manifeſtum eſt in ipſis; Deum enim feciſſe manifeſtum eis, &c. Sed non loquitur Apoſtolus ad Corinthios ſcribens de illa communi, naturali, & rudi ſcientia diuinarum rerum, aut de omni ſcientia diuinarum rerum vniuerſè: tantum agit de ea comprehenſione rerum ſpiritualium quæ ortu ſpiritualis eſt. Demonſtrat illud ſermo Apoſtoli, quum ait, non percipit quæ ſunt Spiritus Dei, id eſt, quæ Spiritus Dei percipienda exhibet. Sic rerum ſpiritualium duas ſpecies tradit ἀντιδιῃρημένας: vnam earum quæ ſunt naturæ, ſed hæ hominem reddunt ἀναπολόγητον: alterā earum quæ ſunt Spiritus Dei infuſæ per gratiam. Sic ex parte cōcludis totū; ex eo quod dicitur oppoſitè, concludis abſolutè. Et hoc eſt logicum eſſe, ſcilicet. Quid verò aliud ſibi vult Ariſtoteles ipſe, qnū hominem inquit eſſe diuinū oportere? quod antè ſegmento 1. oſtendimus.

Tertium eſt gloſſema audax quod in hunc locū adhibes, dicens *nos pro ſtultitia ducere quæcunque per reuelationem Spiritus non pateſiunt.* Id enim communibus verbis ſic abs te enunciatur; vt ſi omnia, quæcunque ſunt extra reuelationem, damnaremus ſtultitiæ. Inuidioſè dictum, & à diſtributo (vt loquuntur) ad non diſtributū contumelioſè traductum. Nos enim, ſi fortè, quum ita loquimur, agimus de ea cognitione rerū ſpiritualium quæ ortum habet à ſpiritu: neque illa naturæ noſtræ rudera tollimus, quæ in mente noſtra adumbratam habent tamquam in pictura, aut tamquā in ſemine inchoatam aliquam notionem rerum ſpiritualium: ſed de veritate, non de imagine; de reali, non de ſeminali cognitione prædicamus iſta, quam rem non ingenerat in nobis natura, ſed inſpirat & infundit gratia. Sic non ducimus pro ſtultitia ſimplici-

ter quæcunque per reuelationem Spiritus non patefiunt: nam humanas artes & diſciplinas quaſlibet noſumus ſtultitiæ deputare: Neq; pro ſtultitia habemus communem illam notionem rerum ſpiritualium à natura impreſſam: nam hæ reliquiæ ſunt illius imaginis diuinæ, quam effinxerat principio in nobis Deus, & indigniſſimè deletam à nobis Deus miſericorditer conſeruauit: ſed pro ſtultitia ducimus, & in ſtultitiæ numerum optimè referuntur quæcunq; de ſapientia illa cœleſti & ſpirituali quæ ſupra lucem naturę eſt, ab homine excogitari aut dici poſſunt ſine Spiritus diui-
1. Cor. 2. ni reuelatione ſingulari. Quis enim hominum nouit ea quę ſunt hominis, niſi ſpirit⁹ hominis qui eſt in eo? ita etiã ea quæ ſunt Dei nemo nouit, niſi ſpiritus Dei. Quòd ſi quis interdum aut comparatè, aut reſpectu vſus & effectus ita loquutus eſt; id ab altero humanè ac non maledictum, id inquam à te, Samoſatene, humanè oportuit accipi. Comparatè dico: vt ſi quis cognitionem naturalem, quemadmodũ ſe à natura habet, cum inſpirata comparauerit: tum certè dixerit non incommodè, naturalem illam præ hac nihil niſi ſtultitiam eſſe. Reſpectu vſus & effectus dico; quia ſi vſum vnius cum vſu alterius contuleris; illam in effectu ſtultitiã, hanc ſapientiam eſſe conuenienter pronunciaueris. Tantùm intelligente Lectore opus eſt atque beneuolo.

Quod itaque concludis *hac ratione cæcatam humani ingenii iudicium eſſe*, cùm falſis fundamentis totum ſit ſuperſtructũ, de alio fundamento & fulcris potentioribus proſpicias licet. Etſi doctrina falſa quid opus habeat fulcris atq; æſtimatur? Tibi potiùs, ô Samoſatene, & ſaluti tuæ conſule, atq; ex verbo veritatis fulcra veritatis adhibe: quæ, vt cæcus & cæciſſimus, præ-
fiden-

fidentia rationis tuæ hactenus refugiſti in perniciem tuam.

Iam ad conſequentias tuas venio ſiue πορίσματα, quæ ex antegreſſa argumẽtatione tibi ſubtiliter videris nectere. Hoc pacto *facilimum fuiſſe* dicis *quemlibet fidei articulum condere*. Quo tandem? nempe vbi iudicium ingenii humani ſic fuit occæcatum. Atqui non fuiſſe occæcatum modò oſtendimus. nam quod illuſtratur, non occæcatur: illuſtratur autem diuina luce ſuperfuſa per gratiam. At affirmatur contrà, inquies. Affirmatur quidẽ, ſed vario reſpectu: nam ſi vtramq; lucem coniunctè dixeris, hæc illuſtrat illam, & alit, & auget, ſed quatenus cum illa cõſentit: etſi hoc quantulum eſt? Sin verò diſiunxeris, aut oppoſitè ſermonem de eis inſtitueris, vt facit eo in loco Apoſtolus, & nos facimus; ne ipſe quidem Ariſtoteles infitiaturus eſt animalem hominem ea non percipere quæ ſunt ſpiritus Dei. Túne, homo, & diuinam lucem magiſtram omnium, & illum ipſum præceptorem tuum reiicies arbitratu tuo? Et in hoc argumento triumphas, ſi Deo placet; ſimilibuſque à ſenſu & principiis naturæ abuteris: quaſi verò eadem eſſet ratio rerum naturalium & inſpiratarum gratia, aut eadem vis ad vtrumque rationis noſtræ. De qua ſic habeto paucis. Ratio humana in rebus diuinis & ſpiritualibus & nihil, & vix, & parum videt. Nihil videt in rebus ſpiritualibus per ſe quæ Spiritus Dei ſunt, id eſt, quas inſpirat gratia: vix videt in iiſdem rebus, quamuis prælucente Spiritu, adeò tenebris offuſa eſt vitioſitatis noſtræ, ſed videt tamen: parum videt, quia illam reliquam naturæ vim luce Spiritus illuſtratam vtcunque contendat vehementiſſimè, tamen non ampliùs videt quàm prout cuique admeti-

tur Deus menſuram fidei. Hæc autem menſura quanta eſſe tibi, Samoſatene, videbitur, ſi cum infinita illa plenitudine contuleris? Et te non pudet affirmare hoc loco, *credulitatem quæ quaſi ducem magiſtramque habent diuinam auctoritatem, omnis erroris & ſtultitiæ ianuam eſſe?* Falleris, mi homo, falleris: non hæc ianua eſt, ſed portula ſecundaria. Ianua erroris ea eſt ipſa, qua tu præfidenter veheris & in myſteria veritatis inueheris indigniſſimè, κενοδοξία & præſumptio inanis de ratione humana, tamquam ſi ad lucem diuinam percipiendam ipſa lucis haberet ſatis. Hac porta quadrigis raperis, niſi tui miſereatur Deus: Ab hac autem, ſecunda eſt illa de qua ſermonem habes. Per primam tàm rapidè ferris, vt tranſcurrens non animaduertas: per ſecundam tranſire non potes propter tumorem rationis tuæ. Neutrum probamus, ſed illam improbamus magis. *Hanc ab idololatris apertam fuiſſe* dicis: verum id quidem; ſed non antè quàm per tuam illam portam vaſtiſſimam ad portulam hanc tranſiuiſſent. Nam per illam rationis humanæ portam omnes tranſeunt: ſed eorum alii ſibi confidentes velut in vacua vacui ſpatiantur arena, quod tu facis: alii ſibi diffidentes partim credulitate illa, quam dicis, temeraria portulam ineunt idololatris communem, partim iuſta fide ad veritatem rerum ſpiritualium promouentur, non in hominibus conquieſcentes, ſed in ſolo Domino, à quo eſt omnis donatio bona & perfectum donum. Addis hanc eandem portam *à Chriſto fuiſſe diligenter clauſam, quum ex parabolis rebuſque naturalibus iudicari vellet de rebus ſpiritualibus.* Si argumentationibus agi oporteret, tu quidem ab exemplis particularibus nihil conficeres: nam & aliæ ſunt rationes quibus docuit Chriſtus, &

nobis

nobis alias prȩterea imperauit. Singulariter enim ſuos docet Chriſtus per Spiritum veritatis, qui ſupra rationem eſt: communiter autem docere inter nos voluit auctoritate verbi & demonſtratione Spiritus exemplisque cum ratione iunctis: quarum rerum auctoritate, quia diuina eſt, putaréſne rationem humanam cedere quà corrigitur, ſequi quà ducitur, & miniſtrare quà regitur minimè oportere? Tum verò falſum eſt, quod ais voluiſſe Chriſtum ex parabolis rebusque naturalibus de rebus ſpiritualibus iudicari. Iudicium quidem & ſenſum illum fidei non negamus iuuari exemplis & documentis a natura ſumptis: at iudicium naturale ex rebus naturalibus, infirmis, variis, obſcuris, incertis, fallacibus, de rebus diuinis, potentiſſimis, immutabilibus, perſpicuis, certis, veris primò & per ſe iudicare, & regulam eſſe iudicandi, nemo homo, ſi ſanus eſt, affirmabit. Res metaphyſicas phyſicis iudicari nunquam concedes oportere: & diuinas ex eis affirmes iudicandas? Quod ergo tu concludis, Samoſatene, & nos concludimus: *religionis noſtræ myſteria non eſſe contra rationem*, ſed quà integra ac non vitioſa eſt ratio: nam in quibus ratio eſt integra, religionis noſtræ myſteria cum ratione conſentiunt: in quibus corrupta, pugnant & corrigunt: in omnibus autem ſupra rationem ſunt omnino, re, ratione, & modo. Item & illud concludimus, *eadem myſteria tàm conſentanea eſſe rationi quàm parua veritas magnæ, & exiguum lumen maximo eſt ſimile*: nempè rationi integræ, & à vitiis perturbationibusque puræ: nam de corrupta & vitioſa quis ſanus concesſerit? Quamquam non aliter exempla tua valere poſſunt, veritatis & luminis, quàm cæteris (vt loquuntur) paribus: id eſt, ſi de veritate & luce ho-

mogenea ſiue congenere,& de æqualitate puritatis & iuſta proportione ac commenſu aliquo acceperis. Et hæc ipſa quoque ſimilia, quibus abuteris ad ſtabiliendam ſententiam tuam, ſi accuratiùs ea expenderis, à te ſic proponuntur, vt nec conſilio tuo, nec rerum naturæ reſpondeant. Etenim ſi de natura quæris: vt ens vnum, ſic verum vnum eſt & vna veritas: impropriè ergo dicis magnam & paruam veritatem. Sin autem de conſilio tuo, vide quàm malè tibi proſpicias luminis ſimilitudine. *Tam ſunt conſentanea*, inquis, *rationi myſteria religionis noſtræ, quàm exiguum lumen eſt maximo ſimile. Exiguum autem lumen tam eſt ſimile maximo, vt prout natura vnum ſunt, ita coniunctione in vnum tranſeant, & in maiore ac perfectiore minus ſorbeatur. Sic ergo rationem cum myſteriis religionis noſtræ ſeſe habere neceſſe eſt.* Sic tuo te gladio iugulaſti, Samoſatene, cùm rem confirmare putares ex ſententia tua. His poſitis concluſionem totius ſermonis tui quis non videat à veritate, quam quærere tenemur omnes, plurimùm aberrare? Pergamus.

SAMOSATENVS. 5.

Quoniam verò experti fuerant, perfecti lumen ingenii nulla poſſe ſtulta credulitate obrui, voluerunt illud vi ſaltem incluſum teneri in anima, crudeliſſimis propoſitis ſuppliciis, ne id aliquando erumpens aliis quoque luceret.

ORTHODOXVS.

Hæc præſumptio tertia, quam ita Samoſatenus probat.

Qui vi incluſum teneri perfecti lumen ingenii in cauſa religionis myſteriisq́; voluerunt, ij non obſcurè dederunt operam vt idola cerebri ſui in aliis ſtatuerent.

Hoc fecerunt Theologi: Ergo.

Primùm maior nō eſt neceſſaria: fieri enim alia de cauſa potuit vt vim iſtam in populareis ſuos intenderent: vt verbi gratia, ſi quis liber eſſe & vacuus ab omni rixa audienda & contentione voluerit, & vitam in otio tranſigere, ac non importunis aliorum contentionibus fatigari, obrui, necari.

Minor eſt indefinita: fecerunt quidam: plerique non fecerunt. Et tamen hîc artificioſè quod ex aliqua parte fuit, de toto corpore Theologorum affirmatur. Inconſequens igitur eſt argumentatio. Quòd ſi præſumptio eſt, & inconſequens eſt, quid te, Samoſatene, hoc genere argumentationis putas effecturum?

SAMOSATENVS. 6.

Neque ſolùm pœnæ metu opprimendum cenſuerunt maximum quodque ingenium ſed diuinorum etiam ſpe honorum deprauandum, & ad ſtultiſſimam idololatriam alliciendum putauerunt; latiſſima patefacta via, qua quis in minorum numerum deorum proueheretur, ſi pro maiorum multitudine deorum ſtrenuè propugnaſſet, vti Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Thomas Aquinas: ſin autem nullam vel frigidam illorum propugnationem ſuſcepiſſet, tùm verò ignominiam, aut nullum ſaltem diuinum exſpectare honorem cogeretur, vt Origenes, Lactantius, Scotus.

ORTHODOXVS.

Hæc quarta & vltima præſumptio eiuſdem planè modi cum antecedente: tantùm eo differens, quòd ibi de pœnis, hic de præmiis agitur. Quapropter etiam idem eſt confutationis modus. Nam vt hæc de nonnullis vera demus fuiſſe; tamen nec

omni tempore, ſed poſtremo: nec vbique, nec apud omnes, aut ab omnibus fuiſſe factum, conſtat maniſeſtiſſimè. Rurſum ex particulari placet concludere? Negamus de vniuerſali: Samoſatenus ergo nihil aſſequitur. Quod autem ad illa atrocia verba *pro maiorum multitudine deorum, &c.* ea iam antè ſegmento 1. refellimus, & ampliùs deinceps, volente Domino, refellemus.

SAMOSATENVS. 7.

Atque huic quidem rei certiſſimam facere fidem tria poſſunt κριτήρια, nunquamque fallentia ſigna: quorum primo ponam loco, æternitatis Latebras atque tenebras, in quas ſe conijciunt Trinitarij veritatis fulgorem ſplendoremque non ferentes, & in quibus, tamquam tuti, clauſi, ſepti, muniti, contra plurima rationum momenta latitare ſolent. Hi etenim cùm in vno ſolo & οὐσίᾳ & ὑποστάσει vero Deo non acquieſcentes, λόγον etiam verum vellent Deum facere; ſentirent autem hanc omnes habere homines Dei notionem naturaliter mentibus inſitam & impreſſam, Deum eſſe ens primum, perfectum, immutabile, à nullo pendens, nullius indigens per ſe ſufficiens: Deum verò genitum non poſſe dici ens primum & immutabile non à nullo pendens, non nullius indigens: ſed eſſe ens ſecundum & mutabile, pendens à generante, indigens parentis: vt huiuſmodi vim & robur rationis declinarent, conſtituerunt in æternitatem Dei tamquam in dumeta corripere, altaque indè voce clamare λόγον generatum fuiſſe ab æterno: in æternitate autem non eſſe prius & poſterius; non eſſe qui ab alio pendeat, qui alterius indigeat.

ORTHODOXVS.

A præſumptionibus ad probationes Samoſatenus tranſit: quarum grauitatem maximam eſſe demonſtraturus κριτήρια appellauit, id eſt, ſigna nunquam fallen-

fallentia (vt ipſe vertit) ex quibus certum indubitatũque iudiciũ fieri oporteat, ſi cum proprietatibus veris æternitatis & naturæ diuinæ comparentur. Tria autẽ hæc κριτήρια ſunt quæ ab ipſo adducuntur. Primum à perſona Filii: Deum eſſe vnum οὐσίᾳ & ὑποστάσει nec Filium Deum eſſe propriè. Secundum à perſona Spiritus ſancti: nec Spiritum ſanctum propriè Deum eſſe eodem argumento. Tertium ab vnione hypoſtatica naturæ humanæ in perſona Chriſti: nec Chriſtum propriè loquendo Deum eſſe ſimul hominemque poſſe. Quæ dicta omnia blaſphema ſunt & horrenda, à Seruetto memoria noſtra excitata; ſed quia per communicationis modum hæc inſtituimus, ſimpliciter rem pertractabimus.

Primum ergo κριτήριον, quod vocat, hoc loco ſtatuit in hunc modum.

Ens primum eſt perfectum, immutabile, à nullo pendens, nullius indigens, per ſe ſufficiens:

Deus eſt ens primum: ergo & immutabilis, &c. Datur pro ſyllogiſmus. Subiicit,

Si qui Deus eſt genitus, non poteſt eſſe ens primum & immutabile, &c.

Chriſtus eſt Deus genitus:

Chriſtus ergo nõ poteſt eſſe ens primũ & immutabile, &c.

Maiorẽ negamus: & vtrumq; Chriſto aſſeueramus competere, quòd & Deus ſit genitus, & idem ſit ens primum & immutabile: genitus ab æterno à Patre ſecundum perſonam, ens primum & immutabile, vnum cum Patre ſecundum eſſentiã ab æterno, ac non in tempore. Nam genitus quum dicitur, relationem fieri Filii ad Patrem: ens primum quum dicitur, relationem fieri ad entia cætera, quæ ab ipſo ſunt, in ipſo (quamuis extra ipſum) per ipſum, & propter ipſum:

Hæc nihil æternitati aduerſari, ſed commodè illi ac verè tribui ex Scripturis ſacris. Reclamat Samoſatenus hoc loco dicens oppoſitum eſſe in appoſito, vt loquuntur, æternum eſſe & genitum eſſe non poſſe dici de eodem ſubiecto ſecundùm idem: *latebras & tenebras æternitatis à nobis quæri* in quibus latitemus: nam verum Deum eſſe vnum ſolum οὐσίᾳ, & ὑποστάσει, nos *in æternitatē Dei tamquam in dumeta correpere, &c.* Hic ergo ſtatus quæſtionis. Dicimus non aduerſari æternitati Dei & naturæ entis primi, quòd Chriſtum dicimus eſſe à Patre genitum. Samoſatenus affirmat aduerſari: & hoc ipſum ſtatuit potentiſſimum eſſe κριτήριον reuincendæ fidei & doctrinæ noſtræ. Ludibria ipſius, vtut allubeſcant ipſi, horrentes omittemus: ad rem veniemus, malè ſanā hominis verba negligentes.

SAMOSATENVS. 8.

Verùm ſiquis æternitatis angulos & latebras ſcrutetur, ipſius definitionis lumine facilè omnes conſpicientur & deprehendentur lucifugi. Ab omnibus autem recepta Theologis æternitatis definitio eſt, quæ à Boëthio traditur his verbis: Æternitas eſt interminabilis vita tota ſimul & perfecta poſſeſſio. Quam definitionem Scholaſtici Theologi explanantes: Interminabilis, inquiunt, dicitur, quia quod verè æternum eſt caret terminis durationis; qui duo ſunt, vnus initium, alter finis durationis. Vtroque autem caret æternitas: quam rem vel ipſum præ ſe ferre nomen videtur: dicitur enim æternum quaſi extra terminos exſiſtens. Hac ergo definitione, quaſi clariſſimo prælato lumine, ingrediamur in ipſius æternitatis tenebras, diligenter inquirentes an Deus genitus eſſe poſſit æternus, ac proinde ens primum, à nullo pendens, nullius indigens, &c.

Lib. 5. de conſolat. proſa. 6.

ORTHO-

273

ORTHODOXVS.

Miſſa verborum cura quæ exſultans dat hoc loco Samoſatenus, & quibus videtur ſanæ doctrinæ illudere, *tenebras, lucifugos* occentans (quæ appellatio melius ſcriptores ἀνωνύμως decet) ad rem veniemus. Damus ergo definitionem hanc æternitatis: de etymo viderint peritiores Grammatici. Hoc fundamentum poſitum non labefactabimus: placet enim, & cum veritate conſentit. Sed quid, quàm bellè ſuperſtruat artifex huic fundamento, videamus.

SAMOSATENVS 9.

Vera æternitas cùm ante & poſt ſit interminabilis, neceſſe eſt eius fundamentum & quaſi radicem eſſe perfectã, abſolutãq; immutabilitatem: quod enim aliquid eſt immutabile, propterea nec poteſt incipere, nec deſinere eſſe; quicquid enim incipit eſſe, mutatur de non eſſe ad eſſe: quicquid item deſinit eſſe, id mutatur ex eſſe ad non eſſe. Atqui Deus genitus neceſſario cœpit eſſe, & nequaquam æternus atque immutabilis dici poteſt: Deus item qui genuit, neceſſario deſijt eumdem Filium generare, mutatuſque eſt a generando ad non generandum: neuter igitur verus & æternus eſſe poteſt Deus. Si enim quod infinitum eſt, vbique eſt: & quod vbique eſt, immobile eſt, quia infinitum omnem occupans locum nihil relinquit ſpatij in quod poſſit moueri: & ſi mouetur, infinitum non eſt; non enim omnem implet locum, ſi non omni caret motu ad locum: ergo ſimili ratione quod æternum eſt, ſemper eſt: & quod ſemper eſt, ingenerabile eſt: quoniam æternitas omne præripit tempus omnemque præcerpit durationem, in qua quippiam generari poſſit: & ſi generatur æternum non eſt: non enim omnem præoccupat omni feſtinatione durationem, ſi non omnem tollit generationem, in qua generans ſuapte natura prius eſt generato.

ORTHODOXVS.

Ex antecedente æternitatis definitione argumentatur Samoſatenus hoc modo:

Veræ æternitatis quaſi radix & fundamentum eſt perfecta abſolutaque immutabilitas:

Qui genitus eſt, cœpit eſſe; & qui genuit, deſiit gignere: mutatus vterque:

Neutrius ergo immutabilitas. Pergit,

Cuius non eſt immutabilitas, is Deus & ens primum vere dici non poteſt.

Patris & Filij ſecundum veſtram doctrinam non eſt plena immutabilitas:

Neuter igitur Deus ſecundum doctrinam veſtram.

Hoc autem abſurdum: ergo & illud. De his ordine videbimus.

In priore argumentatione agnoſcimus libentiſſimè quod primo loco dicitur, æternitatem immutabilitatis eſſe: & hanc ipſam propoſitionem a nobis facere confirmamus. Nam ſi *Deus eſt æternus & immutabilis, Pater autem & Filius eſt Deus: ergo Pater & Filius immutabilis.* Et, *ſi Pater genuit Filium; & Filius eſt genitus eſt a Patre: ergo hic genuit illum, & ille eſt ab hoc genitus immutabiliter.* Hoc ipſum eſt quod volumus, & conuenienter naturæ ex ſacris Scripturis aſſerimus, vt fecerunt orthodoxi Patres.

Minoris vero propoſitionis ſingula membra non vacant vitio. Ea itaque nos diuerſo ordine confutabimus. Primùm ergo Deum negamus mutatum eſſe, aut mutari poſſe. Nam Deus eſt primum ens & purus actus ſine vlla permiſtione alicuius potentiæ: quicquid autem mutatur, aliquo modo in potentia eſt. Tum Deus eſt eſſentia ſimpliciſſima, & omnis compoſitionis expers: Mutabilium autem aliquam

ſpecta-

ſpectari compoſitionem neceſſe eſt, quia quicquid mutatur, quantum ad aliquid manet; & quantum ad aliquid mouetur mutaturque. Poſtremo quicquid mutatur, id motu & mutatione ſua aliquid acquirit, & pertingit ad aliquid ad quod non pertingebat prius. Hoc autem quis homo ſanus de Deo dixerit, aut etiam dici poſſe vnquam putauerit?

Hoc illud eſt, inquiet Samoſatenus, quod volo. Nam hæc tria de Deo a vobis prædicantur, quum Pater genuiſſe dicitur, & Filius fuiſſe genitus. Nam de Patre prædicatur potentia actiua, gignendi; de Filio paſſiua, vt eſſet genitus. De Patre prædicatur mutatio, quòd genuerit; qui autem genuit, deſijt gignere: de Filio conſimiliter, quod genitus ſit: qui enim genitus eſt, cœpit eſſe, & deſijt gigni. Poſtremo Pater gignendo aſſequutus eſt Filium, quem non habebat; & Filius eſſe, quod non habebat. Annon ergo ex ſententia veſtra conſequitur mutari Deum?

Nos vero abſit vt hæc tria aut horum quicquam de ſummo illo & primo Ente, vero æternoque Deo noſtro ſentiamus, aut dicamus. Nam Patrem gignere, & Filium gigni a Patre dicimus ſine mutatione vlla aut eſſentiæ, aut perſonæ, aut actus notionalis ſui, vt vocant Scholaſtici: neque hæc inter ſe pugnare ratione vlla contendimus. *Qui gignit*, inquis, *potentia actiua gignit, & qui gignitur, potentia paſſiua gignitur: Pater gignit, & Filius gignitur: Ergo potentiâ actiuâ gignit & paſſiua gignitur.* Maiorē diſtinguimus: Nam gignendi verbum dicitur æquinoce, pro natura ſubiectorū qbus generādi actus tribuitur. Eſt genitura logica, ſiue Phyſica, quam prædicamentalē vocant:

eſt genitura tranſſcendens ſiue metaphyſica, quam mentalem dicunt: eſt ſuprema vel ſingularis, quæ & diuina appellatur. Genitura logica vel prædicamentalis eſt rerum corporearum, quæ per ſe & de ſe gignunt extra ſe: ſic a parentibus gignuntur liberi. Genitura tranſſcendens eſt ſpirituum, quæ propterea mētalis dicitur, quia mens, vt ſubiectum ſimplex, gignit non de ſe, ſed per ſe in ſeipſa: atque ſic a mente gignitur ratio. Genitura ſuprema ſiue diuina eſt, qua Deus Pater gignit Filium, perſona perſonam per ſe & in ſe, in vnitate eſſentiæ, vt ſubiectum ſimpliciſſimū, ſi ſubiectum licet appellari. Secundum primam gignitur ſubſtantia corporea & ab homine perſona per potentiam: ſecundum alteram gignitur non ſubſtantia aut perſona, ſed eſſentialis proprietas mentis & ſpecifica illius per naturam, non per potentiam: Secundum tertiam gignitur perſona diuina; non per potentiam, vt hic vult, ſed per naturam. Etſi ne quis imperitior obloquatur iſtis, rudiores monendi ſunt, nos hoc loquendi modo nihil de omnipotentia Dei detrahere, abſit: ſed de potentia Logica aut Phyſica loqui: quod genus potentiæ Deo tribui non poteſt, quia actus purus eſt & ſimpliciſſimus.

Nunc iudicet æquus Lector, quanti apud bonos eſſe poſſit illa enunciatio. *Qui gignit, potentiâ actiuâ gignit*, &c. Diſtinguimus enim hoc modo, Qui gignit ſecūdum corpus, geniturâ logicâ videlicet, is potentiâ actiuâ gignit; & qui gignitur, potentiâ paſſiuâ gignitur. Idem concedimus, & docemus. Sed in altero genere negamus: Nam qui geniturâ tranſſcendente, aut etiam ſuprema gignit, is ea potentia non gignit, ſecundum quam poteſt gignere aut poteſt non gignere; ſed gignit naturâ, ſecundum quam ita

eſt

eſt vt eſt, nec aliter ſe habere poteſt. Mens itaque gignit λόγον, nec poteſt non gignere, quia eſt partus vel genimen naturale mentis, & quidem (vt Ariſtoteles loquitur) τῷ νοὶ συναΐδιον, id eſt, coæternum menti: nunquam fuit, eſt, aut erit mens, quin ſit in ea ratio; nec ratio vnquam dari poteſt, quin ſit mens ratione inſtructa, eamque obtinens. Similiterque in diuina generatione, Pater gignit λόγον Filium, nec poteſt non gignere, quia eſt partus vel genimen naturale perſonæ Patris, & coæternum Patri: nunquam fuit, eſt, aut erit Pater, quin ſit in eo Filius; vt nec Filius vnquam dari poteſt, quin ſit Pater Filij, habens in ſe Filium. Hæc veriſſima generationis ac perneceſſaria diſtinctio.

Lib. 2. de anima.

Minorem itaque animo æquiſſimo non concedimus ſolùm, ſed etiam aſſerimus, ſeruata diſtinctione quam adhibuimus: Pater enim gignit Filium, & Filius a Patre gignitur ſuprema & ſingulari generatione, quam diuinam appellamus. Sic falſa concluſio.

Ex hac vero diſtinctione & ſolutione argumenti primi, reliquorum id genus ſolutio eſt cuiuis bono expoſita. Eiuſmodi eſt Samoſateni argumentum iſtud, vel potius membra argumenti inter ſe reſpondentia: *Qui genuit, deſiit gignere: qui genitus eſt, cœpit eſſe, & deſiit gigni. Illud autem Patri, hoc Filio competit.* Vtrumque membrum negamus de genitura Metaphyſica & tranſſcendente vere dici: quanto magis de genitura ſingulari, quæ ſupra omnia Phyſica eſt & metaphyſica? De genitura logica verum eſſe inter nos conuenit. Nam genitura primæ ſpeciei eſt actio & paſſio tranſiens, ex potentia: genitura vero ſecundæ & tertiæ ſpeciei eſt actio & paſſio permanens, in natura; & vſqueadeo eſt de natura gignẽtis & geniti, vt

ſemper ſimul ſint, nec vnum ſine altero eſſe aut interire poſſit. Quod itaque concludit, ergo neutrius immutabilitatem eſſe, id ex antecedentibus confici nullo pacto poteſt. Contra vero ſi rem ſe habere ſecus diceremus, immutabilitatem Deo adimeremus. Nam ſi mens generat, etiam generat Deus: ſi mens generat generationem coæternam, etiam Deus: ſi generat in ſe, non extra ſe, etiam Deus: ſi ſimplex eſt & immutabiliter generat, multo magis de Deo fateamur idem neceſſe eſt. Cur autem? quia naturalis eſt ſpirituum, non potentialis vtraque generatio; nec a natura diuelli poteſt ſine corruptione illius. Generatio igitur eſt immutabilis. De eo autem membro, quo dicitur, *qui genitus eſt, cœpit eſſe*, paulo poſt videbimus. Nā hoc ſpeciatim poſtea & copioſius a Samoſateno inſtituitur argumentum.

Euerſo autem proſyllogiſmo, conſequentia quoque argumenta ruere neceſſe eſt. Nam poſtquam immutabilitatem eſſentiæ Dei & perſonalis generationis in eſſentia ſtatuimus, ex contraria argumentationem affirmatiuam hoc modo conſtruimus:

Cuius eſt plena immutabilitas, is Deus & ens primum verè dici poteſt, vt eſt:

Patris & Filij plena eſt immutabilitas, vt modo oſtendimus:

Et Pater igitur et Filius eſt verè Deus, et verè dici poteſt.

Quod autem poſtea hic Samoſatenus a ſimili voluit confirmare argumentationem ſuam, non fuit neceſſe. Nam vera ſunt illa quæ primùm adferuntur: *Eadem eſt ratio infinitatis quæ loco opponitur, & æternitatis quæ tempori*: vt enim locum infinitas, ſic tempus excludit æternitas. Deinde & illa non improbamus: *Infinitum eſt vbique: quod eſt vbique, immobile eſt: infinitum*

tum ergo immobile. Item, *Æternum eſt ſemper: quod ſemper eſt, immortale ſine principio & fine eſt: æternum ergo immortale.* Sed quum ſine principio dicimus, non tollimus principium originis, ſed principium temporis: hoc enim æternitate, non illud excluditur. Quapropter fallit Samoſatenus egregiè, quum inquit, *quod æternum eſt, ſemper eſt: quod ſemper eſt, ingenerabile eſt.* Dicendum fuerat, o Samoſatene, *quod ſemper eſt, intemporale eſt.* Nam vt immobile tollit rationem loci, ſic intemporale vel non ſucceſſiuum tollit rationem temporis. Quum autem dicis, *quod ſemper eſt, ingenerabile eſt*, negatur minor, & merito: cùm ipſe diſcedas a ratione ſimilis quod inſtitueras; & hæc duo attributa „ſemper eſſe & genitum eſſe„ a natura ita ſint, vt alterum non tollatur altero neceſſitate naturæ, ſed ſimul in eodem ſubiecto coire poſſint. Quemadmodum, exempli cauſa, ſi extra Dei eſſentiam alia mens aliqua dari poſſet ſine temporali principio, eiuſdem quoque mentis λόγον rationemue ſine principio temporali neceſſe foret ſtatuere: hæc autem ratio ſecundum originem principium, ſecundum tempus minimè habitura eſſet, eo quod menti coæterna eſt.

SAMOSATENVS 10.

Quid? an æternitas ipſius rei peruertere naturam ita poteſt, vt Pater æternus non fuerit Pater, & Filius æternus non fuerit filius? Stultum quidem fuerit hoc affirmare: ergo neque efficere poteſt æternitas, vt æterna generatio non fuerit generatio, id eſt, productio de non eſſe ad eſſe, vt que non eſſe λόγου aliquo modo non præceſſerit ipſum eſſe.

ORTHODOXVS.

Argumentum eſt a coniugatis, quod ſyllogiſticè (ſi placet) ita concluſeris.

Eadem ratio æternitatis eſt ad eſſe Patris & Filij, & ad generationem, quã argumenti formandi cauſa non incommodè patrationem & filiationem appellaueris.

Æternitas autem non poteſt facere, vt Pater æternus non fuerit Pater, & Filius filius.

Eadem igitur non poteſt facere, vt generatio non fuerit generatio.

Probamus argumentationem, ſi bene intelligatur: Sed gloſſema quod adtexitur improbamus. Nam generatio materialis & corporea eſt *productio de non eſſe ad eſſe*, vt iſte philoſophaſter loquitur. ſed hæc ſola non eſt generatio, cùm immaterialis quoque & incorporea ſit generatio in generante ſubſiſtens, ſiue tamquam proprietas eſſentialis in ſubiecto, vt in mente ratio; ſiue tamquam perſona in perſona eſſentiæ vnitate, vt Filius genitus a Patre eſt in Patre, & Pater in ipſo. Si placet idem altero modo explicari, ſic etiam poteſt: Productio ad extra (vt loquuntur) ſiue extrinſeca, & productio de non eſſe ad eſſe idem ſunt: intrinſeca vero productio eſt productio de eſſe, vt ita dicamus. Nam liberi qui non erant producuntur a parentibus de non eſſe ad eſſe, & habet vtrumque ſuum ipſius eſſe: Ratio vero, eſt de eſſe mentis producentis ipſam: & Filius Dei, eſt de eſſe Dei Patris qui produxit ipſum. Sed, fortaſſe dixeris, ratio non ſubſiſtit in ſe, vt mens, ſed ſubſiſtit in mente: ergo diſſimilia ſunt hæc duo. Reſpondeo, ſunt quidem diſſimilia; ſed quo perfectius agens, eo perfectior eſt actio: Perfectioris autem agentis, id eſt, Dei perfectiorem actionem ex imperfectioris comparatione concludimus neceſſario. Si enim omnis ſpiritus, & maioris euidentiæ causâ, noſtra mens, quæ agens eſt imperfectius, producit rationem in ſe

exſiſtentem, nec poteſt non eam producere vt proprietatem eſſentialem ipſius: omnino Deus, qui agens eſt perfectius, perfectiorem effecturus eſt generationem, quæ non ſit proprietas inexiſtens, vt in mente ratio, ſed perſona ſiue ὑπόστασις, ſubſiſtens in ſe vt perſona & exſiſtens in Patre, vnitate eſſentiæ: quia quod eſt in Deo ſubſiſtit vt Deus. Alterum autem conſectarium, quod *non eſſe λόγου aliquo modo ipſum eſſe præceſſerit*, id ex eodem errore profectum eſt: ac proinde eodem modo facillimè ſubruitur ex antecedēte loco.

SAMOSATENVS 11.

At in æternitate cùm non ſit prius & poſterius, non eſt quod præcedat, & quod ſequatur. Audio: *ſed illud viciſſim audiatur, in æternitate non poſſe eſſe generans & generatum, niſi in eadem ſit prius & poſterius. Nam omne quod generatur habet fontem, originem, principium, cauſam ſui eſſe: quod eſſe ſi eſt æternum eius quaſi menſura eſt æternitas ab ipſo non diſtincta niſi ratione, vt & cætera Dei attributa: non potuit igitur eſſe λόγου oriri ex Patre, quin ſimul ex eodem ipſius promanaret æternitas. Sed æternitas producta non eſt æternitas magis quàm infinitum eſt quod habet finem: quoniam eſſe æternitatis eſt ipſamet duratio æterna: quæ ſi cauſam habet efficientem, quid aliud dici poteſt, quàm æternum non eſſe æternum? An porrò vlla de re generata verè affirmari poteſt, ipſam nunquam fuiſſe generatam? nemo hoc dicere audebit. Reſtat igitur, vt de ea verè affirmetur alterutrum horum, nimirum vel tum generatam eſſe, vel ſemper generari: Sed dici non poteſt λόγον ſemper generari. alioqui non haberet eſſe permanens, ſed ſucceſſiuum tantùm inſtar motus vel temporis. Ergo verè dicitur eum tunc generatum eſſe, ſiue illud tunc inſtans temporis, ſiue æternitas fuiſſe intelligatur. Sed tunc cùm generatus eſt cœpit habere eſſe: ergo non ab æterno fuit: non*

igitur fieri poteſt, vt aliquid ab æterno fuerit, & tamen genitum ſit. Quare inſanire velle cum ratione videntur, qui negantes in æternitate eſſe prius & poſterius, in eadem tamen dicunt eſſe qui generet, & qui generetur.

O R T H O D O X V S.

Subiungis, o Samoſatene, exceptionem noſtrorum aduerſus proximum illud dictum, τὸ non eſſe λόγου præceſſiſſe aliquo modo ipſum eſſe; quæ ex definitione æternitatis ſumpta eſt, hoc modo:

Æternitas eſt ſimul tota: non eſt igitur in ea prius & poſterius:

Ex abſurdo videris tibi refellere, hoc argumento:

Generans & generatum ſunt prius & poſterius:

In æternitate ſecundùm doctrinam veſtram ſunt generans & generatum:

In æternitate igitur ſunt prius & poſterius.

Maior propoſitio tua eſt æquiuoca: vera ſecũdùm acceptionem vnam (vt Scholaſtici loquuntur) & ſecundùm alteram falſa. Nam ſi de generante & generato ſecundum primam generationis ſpeciem egeris, qui generat Phyſicè, prior eſt; qui generatur, poſterior & cauſa & tempore. Sin de generante ex ſecunda tertiáue generationis ſpecie, quas ſegmento 9. diſtinximus, qui generat Metaphyſicè, prior eſt; & qui generatur, poſterior eſt cauſâ vel origine, non autem (vt putas) tempore. In his enim generibus generans & generatus ſunt inter ſe non dico σύγχρονοι, ſed (vt Ariſtoteles ille tuus loquitur) συναΐδιοι, non contemporales, ſed coæterni. Sic totum illud argumentum corruit quo tibi vidêris exſultare: & ruit quoque illius explicatio, quam proximè ſubiecisti, ſi hanc vnicam diſtinctionem adhibueris, hoc modo: *Nam omne quod generatur, habet fontem, originem, principium, cauſam*

cauſam ſui eſſe: nempe priorem tempore in Phyſica generatione; at ſimul tempore, quamuis priorem ordine cauſa in Metaphyſica: *Quod eſſe ſi eſt æternum,* &c. Deinde quod ſubiicis, eiuſdem farinæ eſt: *Æternitas producta,* inquis, *non eſt æternitas magis, quàm infinitum eſt quod habet finem.* Nimirum producta ſecundùm tempus, quia æternitas excludit tempus, vt antè ſegmento 9. oſtendimus. Hîc verò de æternitate producta agimus non ſecundùm tempus (hoc enim eſſe non poteſt) ſed de producta ſecundùm ordinem cauſæ vel potius principij, & principiati originē; etſi hæc duo (vt modò dicebamus) ſimul ſint a natura, nec tempus dari poſſit quo alterū ſine altero exſtiterit. Nec aliter ſe habent illa paulo poſt, *duratio æterna ſi habet cauſam efficientem, æternum non eſt æternū.* Tune o Samoſatene, iſtud oppoſitū eſſe in appoſito (vt loquuntur) putas? Fabulæ. Non enim quæuis cauſa efficiens prior eſt tempore effectu ſuo, aut principiū principiato, vt ita loquamur: quod te non puto ignorare. Priorē eſſe non planè infitiamur, ſed priorem tēpore. Non exſpectas, opinor, dū tibi diſcrimina cauſarū exponā, aut varios prioris & poſterioris modos. Si non es neſcius, tu ipſe quæſo ad has tuas argumentationes hunc modū adhibe: deinceps certè, ſi vir bonus es, homonymias iſtas videbis, & cauebis. Nam & duratio æterna & cauſa efficiens æterna optimè cōſiſtūt ſimul, vt iam ſæpe demonſtrauimus. Venio ad dilemma tuum, quod adhibes confirmationis loco, id eſt, gladium plumbeum, quem oſtentas. Dicis enim:

Res generata quæ æterna dicitur, aut tum generata eſt, aut ſemper generatur:

At non ſemper generatur: Ergo tum generata eſt.

Deinde ex vtroque dilemmatis iſtius membro ab-

ſurda colligis. *Si ſemper generatur ſucceſſiuum habet eſſe, non autem permanens: ſi tunc generata eſt, cœpit habere ſuum eſſe, ac non æterna eſt.*

De his, Samoſatene, ſic habe. Maiorem concedimus, aut fuiſſe aliquod tunc, cum generatus eſt Filius, id eſt, inſtans temporis, aut ſemper generari: nam horum alterum eſt neceſſarium. Quod autem in minore ſtatuis non ſemper generari, id orthodoxi Patres vno conſenſu omnes negauerunt: & rectè. Viderunt enim abſurdum illud quod poſtea adducis, eſſe non ſolùm a ratione, ſed ab analogia fidei alienum: nempe ſi tunc datur aliquod, ſeu inſtans temporis, quo genitus eſt Filius, etiam tunc cœpiſſe eſſe, ac non æternum eſſe: Quam rem vt ſentiamus, aut dicamus, abſit. Nam hoc cum veritati ipſi æternitatis, tum verò naturæ generationis non dico ſupremæ aut diuinæ ſolùm, ſed etiam metaphyſicæ, de quibus antè, aduerſatur. Concludimus ergo cum ſanctis Patribus, Filium a Patre ſemper generari. *Ergo imperfectum*, inquies, *& ſucceſſiuum habet eſſe, non autem permanens.* Negatur conſequens: nam axioma illud falſum eſt quicquid ſemper generatur, id habere imperfectum eſſe atque ſucceſſiuum, nec permanens ſemper. Nam generationis cùm metaphyſicæ, tum etiam diuinæ proprium illud eſt, quòd generans & generatũ ſemp ſimul ſint, & pfecte ſint ſimul. Qui aliud ſentit, naturam æternitatis, æternarum rerum, & generationis huius euertit imprudens. Æternitatis: nam æternitas eſt tota ſimul, nec per tunc, id eſt, inſtans vllum temporis diuiditur, quod tute ex Boëthii definitione antè ſtatuiſti. Rerum æternarum: nam ſi æternæ ſunt, etiam æternitatis competere proprietatem eis neceſſe eſt. Generationis denique metaphyſicæ

279
phyſicæ & diuinæ ſimul, quia in vtraque hac generatione, generans & generatum ſemper ſimul perfectè ſunt, nec aliter ſe habere poſſunt. Atque huius rei ratio eſt euidens, ſi ad rerum metaphyſicarum diuinarumque naturam adſpexeris. Nam quæ a natura ſimplicia ſunt, ea ſemper ita ſunt vt ſunt, nec aliter ſe habere poſſunt, quatenus ſunt. Ita autem ſunt res metaphyſicæ, ſimplices: res diuinæ, ſimpliciſſimæ. Quid? tu homo oſtentator inanis philoſophiæ, an negaturus es animam ſimplicem eſſe, & ſimpliciter rationem gignere de ſe in ſe? Si ſimpliciter, perfectè igitur: nam ſi imperfectè, non foret ſimplex, quia compoſitio ad eam accederet. At neutra compoſitionem habet: ſimplex igitur. Si ſimplex a natura, ergo & perfecta eſt. Si a natura, ſemper eſt ſimplex & perfecta, ex quo eſt. Verumtamen anima, ſiue mens, ſiue ſpiritus, ſemper rationem in ſe de ſe gignit, ſimplex ſimplicem, perfectus perfectam, ſemperque genuit. Quod ſi ſpiritus, qui tunc cœperunt eſſe, id tamen proprietatis habent, vt ſimplices & perfecti ſimplicem perfectamque rationem generatiône metaphyſica generent, tu id ſimpliciſſimæ eſſentiæ adimes? Vides igitur, mi homo, falſam eſſe conſequentiam tuam, quam ex abſurdo viſus es adferre poſſe contra doctrinam ſalutarem noſtram. Dices fortaſſe, Atqui non ita docent Theologi memoria noſtra. Inuidioſe hoc adducitur, vt humanæ auctoritates committantur. Verumtamen reſpondendum eſt, nequid omiſiſſe per fraudem Samoſateno videamur. Primùm ergo dicimus omnes Patres vno ore ſic loquutos eſſe, idque ex rei veritate quam ſupra expoſuimus: mihi & rei veritatem ſufficere, & auctoritatem Patrum. Deinde non omneis homines noſtros

ita docuiſſe; ſed quoſdam exſtitiſſe qui apertè doctrinam Patrum amplexi ſunt, pleroſque de hac re tota tacuiſſe. Poſtremo ſiqui ſunt qui ſecus ſenſerint dixerintue, eos magis ad principium generationis æternum, vel ſine principio temporali, quàm ad durationem geniture illius æternæ reſpexiſſe propter recentes huius ſeculi noſtri hæreticos: ac proinde re nobiſcum verè conſentiunt, etſi alio reſpectu in docendi modo diſcedere a nobis videantur. Sed de hac re ſatis.

SAMOSATENVS 12.

Sed hic verſipelles elabi conantur per ſubtiliſſimam, quam ſplendente admodum ſole repererunt, rimam. Aiunt enim Solem & cauſam eſſe lucis, & ſimul tempore fuiſſe cum luce: quamobrem ſi Sol æternus eſſet, lucem quoque ei coæternam eſſe, fluentem & dependentem ab ipſo. Quo exemplo demonſtratum putant, non eſſe ἀσύςατα ſeu non pugnare inter ſe, generatum eſſe & ab æterno fuiſſe. At cum duplex ſit lux Solis: vna, quæ in ipſius Solis ſubſtantia hæret, quæque Solis, vt aſtrum quoddam eſt, eſſentiam conſtituit (ab ea enim Sol obtinet vt & Sol ſit, & Sol nominetur) altera verò, quæ extra Solem per aërem diffunditur ipſum colluſtrans, & propriè lumen appellatur: cùm, inquam, hæc duplex ſit lux Solis, vtra cum luce productum volunt Deum comparari? Non cum prima, quia illa non producta eſt a Sole; ſed vna cum Sole procreata eſt a Deo in tempore: neque cum altera luce, nam ea poſterior eſt Sole, & ſubinde gignitur, ac interit. Frigidum ergo hoc eſt de luce Solis exemplum, immò etiam eiuſmodi, quod ipſis aduerſetur doctiſſimis Trinitarijs philoſophus: qui Proclo Platonico philoſopho acutiſſimè argumentanti mundum fuiſſe æternum, non aliter reſpondent quàm negando poſſe effectus ſimul,

cum

280

eum ſuis eſſe cauſis efficientibus. Sic enim Proclus apud Philoponum ratiocinatur pro mundi æternitate: De natura boni eſt ſeipſum cum alijs communicare, ſuamque bonitatem alijs rebus, quantum fieri poteſt, impertiri, & id maximè conuenit ſummo bono, qui eſt Deus: at ſi mundus non ſit æternus per æternum (vt ita dicam) tempus Deus nihil egit, & ſuam bonitatem non communicauit: Aut igitur potuit ab æterno mundum creare, aut non: ſi non potuit ergo eſt finita vi & circumſcripta facultate præditus: ſi potuit, aut voluit etiam, aut noluit: ſi potuit & voluit, ergo fecit: quid enim ei obſtare potuit? ſi potuit & noluit, ergo non eſt ſummè bonus, & inuidia tangitur: id quod eſt impium cogitare, nedum loqui aut ſentire. Ad hoc verò Trinitarij noſtri philoſophi nihil certè aliud reſpondent, quàm æternitatem aduerſari, & repugnare conditioni eius quod ſit. Si enim mundus, inquiunt, a Deo factus eſt, ab eo ſuum eſſe ac durationem accepit: at ſi coæternus ipſi fuit, non potuit accipere: nam quod ſemper eſt, quomodo ad ipſum eſſe produci poteſt? omnis enim productio aliquid nouum neceſſario ſignificat. Hæc illi. Nec alio diſſolui modo poteſt illud Procli argumentum: cur enim Deus bonitatem ſuam ab æterno rebus creandis non communicaſſet, ſi id fieri potuiſſet? non enim voluntas Dei cum bonitatis ſuæ pugnare poteſt lege: nec voluntas eſſe poteſt regula bonitatis. ſed bonitas potius regula diuinæ voluntatis. Quare imperitorum eſt hominum ad nudam voluntatem Dei, tamquam in aram mutam & brutam, confugere, vbi euidentiſſimis conuicti rationibus veritati tamen ſeſe nolunt dedere. Ex hac ergo Philoſophorum neceſſaria reſponſione habemus quod quærimus: nempe Deum non potuiſſe generari, ſi ab æterno fuit: ſiquidem mundus ad ipſum eſſe produci non potuiſſet, ſi ſemper vel ab æterno fuiſſet.

Benedictus Pererius ſocietatis Ieſu lib. 15. de cõmunib. rer. natural. principijs, in ſolutiõe 2. argu. & Franciſc. Toletus ſocietatis Ieſu in cõmẽtarijs ſuis in 8. lib. Phyſicorum. Ariſtot. quæſtione 2.

ORTHODOXVS.

Etſi ex ijs quæ ante diximus, facile tibi Samoſatene conſtare poteſt quæ ſit noſtra de diuina illa generatione ſententia: cum tamē hîc ſannis potius quam locis principio agas, deinde argumentum ſannæ tuæ perſequaris, ad ſingula paucis reſpondebimus. Dicis exemplum Solis & lucis a noſtris adferri, vt oſtendant non eſſe ἀσύστατα generatum eſſe, & fuiſſe ab æterno. Agnoſco dictum: ſed hic tamen duo ſunt tibi in mentem reuocanda: vnum, exemplum ſimile afferri ad aliquid, ac non ad totum aſſimilandum id cuius eſt ſimile: alterum, eos ipſos ſanctos viros qui iſto exemplo vſi ſunt, ſemper vſos eſſe religioſa quadam προσεγαπεία, ne rem creatam cum diuina & incomparabili temere comparare aut de rebus diuinis ſentire humilius quam deceat atque expediat ſentire, putarentur. Poſito autem ſimili, primùm de Sole diſtinguis quàm maximè potes philoſophicè, deinde ex diſtinctione tua argumentaris contra nos dilemmate. Quæſtiones philoſophicas equidem non libenter ineo, quia ſimplicitati ſtudendum mihi ſemper eſſe duxi, magis quàm ſeruiendum curioſæ vanitati. Sed quia tu, Samoſatene, me eò pertrahis; bene præeuntem ſequar, male præeuntem monebo; vt me ab hac moleſtia, te ab inſcientia & errore liberem. Duplicem Solis lucem eſſe narras, vnam in ſubſtantia, alteram extra ſubſtantiam eius. At ego tecum nihil diſputabo, vtrùm ſit in ſubſtantia, necne: item ſi in ſubſtantia, an ſit in ſubſtantia tamquam pars eſſentialis eius, an tamquam accidens inſeparabile, an aliquo alio modo. Concedam poſtulatum tuum, ita vt dicis duplicem eſſe Solis lucem: ne tempus extra quæſtionem inſtitutam teram. Videbis ipſe, ſpe-

ſpero, quàm tecum agam leniter. Hoc poſito, ſic argumentaris:

Aut cum productione huius lucis, aut cum illius comparatur Filii à Patre generatio:

Non autem cum huius productione, neque cum illius:
Igitur falsò comparatur.

Minorem à nobis negatum iri non ignoras: quapropter firmamenta dicti tui in vtramq; ſententiam adhibuiſti. *Non cum prima,* inquis, *quia illa non producta eſt à Sole, ſed vna cum Sole procreata eſt à Deo in tempore.* Contrà verò etiam fieri affirmamus, quum ſanctæ Trinitatis inſtituitur comparatio, vt poſt dicturi ſumus. Verùm eſto ſanè, vt concedam cum priore illo lucis genere minimé inſtitui comparationem: nihil effecturus es; ignoſces, ſi me non eò adducunt rationes tuæ. Nam quòd illam non productam eſſe à Sole dicis, id quidem affirmatè dicis: ſed quid ſi quis philoſophari volens, corpus vel ſubiectum Solis aſſereret illud eſſe quod generat lucem? Quòd ego quidem nõ probo; verumtamen tu ipſe tibi nectis moleſtias. Aut quid ſi (quod verius eſt) Solis nomine intelligamus corpus illud denſum ex materia cæleſti, & ignem inditum vt formam eſſentialem eius? Ignis certè ſplendorem vel lucem vtramque efficit, internam, & externam; internam gignens in ſe, externam producens foras. Quanti ſunt igitur hæ affirmationes tuæ? Ad alteram cauſam veniamus. Laudo dictum, *procreatam eſſe lucem à Deo in tempore*: nam ita eſt, & tradit Moſes: licet neget Antinomus: Sed quod *vna cum Sole procreatam* dicis, vnde illud, obſecro? Ex Moſe didicimus, lucem triduo præceſſiſſe ante creationem Solis. Et meritò: quid enim eſt lucidum in mundo hoc elementari, niſi ignis per ſe, cęteráque per ignem? Geneſ.1.

Cùm enim diceret Deus, eſto lux, ab effectu deſignauit vel à ſigno neceſſario, elementaris ignis ordinationem, in creationis illius ordine. Si aliter ſentis, retege te, & nouam pertexe creationis hiſtoriam. Sic enim conſtabit apud omnes, te non ſolùm de ſchola Samoſateni, ſed etiam de philoſophorum placitis ſcientiam illam tuam percepiſſe, qui tamē ſtatim à principio libelli bonis fucū feceris, quum de religione Chriſtiana loquens, *noſtram religionem* appellaueris.

Sed eſto, vt antè dixi, probemus hoc membrum, nō ſumi ab ea luce comparationē per homines noſtros. De altera, quid? *Neq; cum altera luce*, inquis, *nam ea poſterior eſt Sole, & ſubinde gignitur, ac interit.* Negamus ſingula, comparationem non fieri cum altera luce (fit enim) eam Sole poſteriorē eſſe, eam ſubinde gigni ac interire. Comparationem fieri cum altera luce Scriptura ſacra teſte confirmamus, & Patribus aſſentientibus. Nam quum Chriſtus ἀπαύγασμα τῆς δόξης, reſplendor gloriæ appellatur ab Apoſtolo, quum Patres item ſplēdoris radiorumq; in hac comparatione meminerūt, omnē profectò materiam dubitationis eximunt. Quid enim aliud eſt ἀπαύγασμα, quàm ſplēdor ad res exteras reſiliens ex interna facultate? quid ſplēdor? quid radii? Aliud agat oportet, qui hæc ſimilia non peti ex ea luce cogitat. Neq; eſt cur Samoſatenus regerat, hæc ergo non eſſe ſimilia: hanc enim lucē externam nihil niſi effectum & accidens eſſe. Non enim lucis illius cum Filio inſtituitur cōparatio ſecundùm eſſe ipſorū, ſed à minore ducitur argumentū. Nam ſi à Sole producitur lux in natura rerū, tamquā à naturali cauſa libera, ſemper agente, & nunquā impedita; his autē cauſis ſua effecta ſemper neceſſitate naturæ cōiuncta ſunt: quāto magis à Deo Patre agēte liberrimo creda-

Hebr. 1.

282

credamus Filiũ ſemper ab æterno gigni neceſſe eſt? quo iure denegemus Patri, q̃ Soli ineſſe agnoſcimus? Deniq; ſpectatur ſimile ex quadã cõmuni notione, quæ aliquo modo parit ſimilitudinẽ: ſed tamẽ eiuſmodi, q̃ religioſè (vt antè monebamus) orthodoxi Patres volebant adhiberi. Alioquin cùm in hac re magna diſſimilitudo eſt, tum in aliis omnib. maxima. Ab effectis tamẽ, q̃ velut ſui imagines indidit rebus creatis Deus, ſenſim ad guſtũ aliquẽ diuinarũ rerum, vtut ſummæ & incomparabiles eę ſunt, nõ malè aſſurgitur pręeunte diuini verbi face. Venio ad cauſas illas duas quib. tu, Samoſatene, tam audacter vteris. *Lucẽ Sole dicis poſteriorem eſſe*; æquiuocè. Si poſteriorẽ dicis naturæ vel cauſarũ ordine, cõſentimus lucẽ hanc ordinatã inde à quarto creationis die rectè poſteriorẽ appellari: ſi tempore poſteriorẽ, negamus. Nam lux illa ex inſtitutione Dei creatoris ſimul cum Sole fuit, cœpitq; planè eodẽ momẽto tẽporis, quum dixit, *Sunto luminaria, &c.* Lucem autẽ hanc ordinatã propterea dico, quia ſi de luce abſolutè ſimpliciterq; agitur, ante Solẽ exſtitit, vt ex Moſe antè dicebamus: nam lux ab igne elementari exſtitit die primo, velut natura ordinẽ inchoante; à Sole verò, velut inſtrumẽto eam diſpeſcente, fuit die demum quarto cõſtituta, velut natura ordinẽ cõſummante illius. Nõ poteſt itaq; vera eſſe propoſitio tua: cùm lux abſolutè dicta primo die creationis exſtiterit, triduo ante Solẽ; ordinata vero, ſimul cum Sole. Neq; verior eſt altera ratio. *Subinde gigni ac interire lucẽ.* Memini anno ſuperiore ſcriptũ cuiuſdã Antinomi (quẽ tu, opinor, noueris) à me cõfutari, qui eo nomine aliquoties flagellat indignè Moſem, quòd de creatione loquutus ſit populariter. Hoc quidẽ narranti licet, diſputãti nõ item. Verumtamẽ ſiue propriè accipiatur,

ſiue populariter hæc enunciatio, quàm vera ſit, teipſum appello iudicē. Propriéne igitur accipi vis dictū? Nego verum eſſe: & affirmo contrà, ſemper à Sole, ex quo Sol eſt, produci hanc lucem, non autem ſubinde interire ac gigni. An putares vnquam fieri poſſe, vt naturalis cauſa indeſinenter agens, libera, ac non impedita, cùm nec ceſſet nec intermittat vnquam, deſtituta ſit effectu ſuo? Ex quo fonte hauſiſti dogma iſtud philoſophiæ? Sed populariter accipio, fortaſſe dixeris. O te hominem popularem, qui ſtatuas Solem, quum lucet nobis aut nō lucet, gigni & interire. Hoc verò non ſolum populare, ſed etiam craſſum atque obeſum eſt. Nam eadem popularitate apud Antiſcios ſiue Antipodas noſtros gignetur Sol, quum nobis occidet; interibit, quum exorietur nobis. Sic popularitatem vnam euertet altera popularitas. Tu verò cui perſuaſeris te in hac diſputatione tua ad popularitatē iſtam reſpexiſſe? ſi feciſti, qua fide quæſo adduci voluiſti, velut firmamentū argumentationis tuæ? Nam hîc quidem nihil ad rem facit. Negas, ſi ſol æternus eſſet, hanc lucem Soli coæternam fore. Quid ita? quia ſubinde gignitur & interit. Si propriè dicis, Samoſatene, falſum dicis: ſin autem populariter, nihil dicis. Ne illudas deinceps verbis ſermonibusque tuis, ſi vir bonus audire, fidemque tibi à bonis haberi cupis. Hæc igitur lux illa eſt, à cuius exemplo viſum eſt ſanctis Patribus oſtendere falſò negari, quòd producens & productum ſemper ſimul eſſe eodem tempore poſſint in rebus creatis: nam in his etiam quædam exempla exſiſtere: ideoque non debere mirari quemquam illud quod dicimus, Filium æternum ab æterno Patre æternum eſſe genitum. Quamquàm non defuerunt qui etiam totius illius Venerandæ Trinitatis adumbra-

283

brationem quamdam Solis, mentis, aliarumq; conſimilium rerum exemplo petiuerint: non quòd ſimilia eſſe hæc crederent, docerentque; ſed tantùm eo conſi io, vt his veluti rudimentis elemẽtaribus imperitiores infirmioresque docerentur, non eſſe abſurdũ quod ex Scripturis aſſerimus, gignentem, genitum, & productum ſiue procedẽtem in eſſentia diuina ſimul ſemper eſſe; cùm etiam in his rebus creatis non ſolùm ſimplicibus, ſed & cõpoſitis quædam ita conſtet ſe habere, vt in eis vnum quid nunquam non gignat & producat, alterum nunquam non gignatur, tertium nunquam non producatur. Sed hæc quæſtio propriè hoc in loco non agitur. Et frigidum Solis exemplum hoc affirmas? quod ipſi Hyperborei & maris glacialis accolæ, Cimmeriique (tanta vis eſt illius) ſentire poſſunt. *Immò etiam*, inquis, *eiuſmodi quod ipſis aduerſetur doctiſſimis Trinitariis philoſophis.* Mirum dictu: quamobrem probationem ex te audiamus. *Proclo argumentanti mundum eſſe æternum, non aliter reſpondent quàm negando poſſe effectus ſimul cum ſuis eſſe cauſis efficientibus.* Negamus vniuerſè ab illis fuiſſe dictum. Nam effectionum aliæ à natura, aliæ à voluntate ſunt: Earum quæ à natura ſunt, aliæ ſunt neceſſariæ in perpetuo vſu, quas naturalis cauſa efficiens neceſſaria ſemper non poteſt non efficere, aliæ non neceſſariæ, ſed in vſu quodam ſucceſſiuo poſitæ. Anima facit vt homo ſemper viuat; non facit autem, vt ſemper comedat, bibat, vigilet, dormiat, &c Illæ ergo qualitates actiuæ perpetuæ & neceſſariæ, ſemper ſimul ſunt tempore cum ſuis effectionibus; & effectiones ſemper cum ſuis qualitatib', qualitates ſemper cum ſubiectis. Neminem præter te, Samoſatene, hominem noui mediocriter inſtructũ præceptis philoſophiæ, qui gene-

raliter iſtud affirmauerit, nō poſſe effectus ſimul cum ſuis eſſe cauſis efficientibus. Contrà enim ſunt, quæ nunquam ſimul eſſe non poſſunt, & quorum alterum non poteſt oriri aut interire, niſi cum ortu aut interitu coni .nctiſſimo alterius.. Atque hoc paradoxum tuum vide quomodo confirmes. Narras Procli argumentationem de æternitate mundi copioſè ſatis: hoc autem eſt (vt multi iudicaturi ſunt) ex animo narras ſtudioſè. Deinde reſponſionem adfers breuiùs, frigidiùs. In ſumma ita concludis: *Quæ ratio eſt de ortu mundi, eadem eſt de ortu & generatione Filii.*

De ortu autem mundi Trinitarii noſtri Philoſophi nihil aliud reſpondent quàm æternitatem aduerſari, &c. Ergo, eadem ratio de generatione Filii: id eſt ſi genitus eſt, à Patre ſuum eſſe & durationem accepit: at ſi coæternus ipſi fuit, non potuit accipere: nam quod ſemper eſt quomodo ad ipſum eſſe produci poteſt? omnis enim productio aliquid nouum neceſſario ſignificat.

Hic primum, ô Samoſatene, peccas grauiſſimè, quòd rerum toto genere differentium eãdem eſſe rationem aſſeris. Non es neſcius Deum à Patribus οὐσίαν ὑπερούσιον, à te ipſo Ens ſummum appellari. Quòd ſi Logici præceptores tui, & ipſe Ariſtoteles, neq; principia, neque terminos ſcientiarum confundi volunt, quo iure ex principio phyſico de re non ſolùm metaphyſica, ſed omnia principia metaphyſica omnibus numeris & infinitè ſuperante potes concludere? Maiorem ergo negamus omnino, quia res toto genere ſunt diſſimiles, & diſſimilis ratio, vt antè demonſtrauimus. Quid igitur facias, tuo axiomate deſtitutus? Quòd ſi minorem & concluſionem reſpexeris (quæ tamen euerſo axiomate nihil ſunt) etiam vtramque negare poſſumus particulariter. Dicis *nihil aliud à*

Trini-

Trinitariis reſponderi, quàm æternitatem aduerſari, &c. Et vera quidem eſt reſponſio. Sed nihil aliud reſponderi cur dicis? Modeſtè ſaltē, ſi non verè: nō enim perlegiſti omnes, nō omnium meminiſti. Et alia reſponderi poſſunt verè, piè, ac neceſſariò. Sed ea non ſunt huius loci. Quum ergo de Filiò dicis; *ſi genitus eſt, à Patre ſuum eſſe & duratione̅ accepit*, verè dicis, ſed nō accepiſſe ſequitur in tempore: quum addis velut diſiunctū membrum *ſi coæternus fuit Patri, non potuit ſuum eſſe & duratione̅ ab eo accipere*, bifariam peccas, re, & modo argumentationis. Re, quia concludis de re diuina quæ Metaphyſicam tranſcendit, nō dico phyſicè, quod eſt indignum; ſed etiam æquiuocè, quod abſurdum: nam ſi dixeris, ſi coæternus, nō potuit ſuum eſſe & durationem accipere à Patre in tempore, damus, & credimus: ſin autē hoc modo, ſi coæternus, non potuit ſuum eſſe & duratione̅ accipere à Patre vt principio ſuo, negamus, & cauſas inde à ſegmento 9. ſatis oſtendimus. Pater enim principium eſt generatiuū Filii, ſed non in tempore. Modo argume̅tationis peccas, quia diſiunctionem facis ex iis rebus ſiue attributis, quæ neq; per ſe, neq; per conſequens, neq; immediatè, neq; mediatè in rebus Metaphyſicis opponi poſſunt. Quod genus diſiunctionis quanti fieri oporteat, tu ipſe videris. Itaque quum ais ad confirmationem ſermonis tui, *quod ſemper eſt, quomodo ad ipſum eſſe produci poteſt?* hoc Phyſicè verum eſt Similiter & illud, *omnis productio aliquid nouum neceſſariò ſignificat*, datur de aliqua productione phyſica ſubſtantiarum, vt antè monuimus, corporearum ad eſſe. Cur principium Phyſicum tam audacter tribuis metaphyſicis, quorum natura, facultates, actiones, paſſiones toto genere ab illis differunt? Dices fortaſſe, at illi vniuerſè dixerunt, & ſine exce-

ptione: fateor, ſed dixerunt de genere propoſito vniuerſè, id eſt de mundo, cuius æternitatem Proclus, hi creationem in tempore factam affirmabant. Secundùm id quod agebatur dixerunt, nō de vniuerſis Phyſicis, metaphyſicis, diuinis vniuerſè. Hæc igitur omnia nihil ad rem. Agitur hîc de Deo, non de mundo: agitur de interno opere, non de externo: agitur de relationibus diuinis in ipſo, realibus, mutuis, æquiparatis, non de illa relatione inæquiparatiſſima (vt ita loquar) quæ inter Creatorem & creaturam interuenit per ſolam bonitatem Creatoris Dei. Fieri non poteſt, vt homo vllus inter iſta eamdem rationem conſtituat eſſe, quin res creatas plus æquo euehat, eademq; plus æquo deprimat Creatoris ſummi maieſtatem. Concluſionem itaque tuam, ô Samoſatene, ſi quid vides, (videbis autem, ſi te ex animo à conſuetudine oculorum, ſenſuum, rerumq; Phyſicarum ad reuerendam illam maieſtatem ſalutariter conuerteris) vides à vero aberrare: nec à rebus Phyſicis ad ſupermetaphyſicas valere conſequentiam. Pater enim gignit Filium per ſe, in ſe, per naturam, non per potentiam Logicā, æternus æternum: eſtque relatio realis, mutua, æquiparata, ſecundum eſſe non phyſicum, non metaphyſicum; ſed diuinum planè, & diuino modo. At non ita Deus creauit mundum. Ille fundamentum eſt ſempiternum, ſemper Deus, non ſemper Creator in effectu: hic terminus eſt in tempore factus & creatus, quem Creator fecit per ſe, de nihilo, extra ſe, potentia & voluntate, non natura; æternus temporarium: quorum eſt ſummè indiſquiparata (vt Scholaſtici loquuntur) relatio. Quid tu ex illorum comparatione viceris? Reſipiſce, obſecro, reſipiſce, & his vanis, falſis, cæcis, blaſphemis cogitationibus, quæ nullam ſapientiam,

tiam, ne humanam quidē ſapiunt, renuncia: Deumque ora vt expurgans tuum cor fide, pro ſua miſericordia te idoneū dignetur efficere qui videas ipſum. Reuoca in mentem illud dictum Chriſti, Beati qui mundo corde ſunt: nam videbunt Dominum. Ad ſcopum iſtum contēde, poſita omni ſpecie inanis philoſophiæ & tumore mundi, & Chriſtus illuſtrabit te. Matth. 5.

SAMOSATENVS. 13.

Atque hactenus demonſtraui æternam generationem non eſſe antè interminabilem, & eam ob cauſam non verè æternam & immutabilem: nunc confirmo eamdem neque pòſt eſſe interminabilem & immutabilem. Quid ita? quia æternæ generationis quaſi terminus dicitur fuiſſe λόγος: ergo ſimulatque ſic productus fuit, conquieuit illa generatio. At quo pacto diuina terminari poteſt generatio? cùm quicquid eſt in Deo ſit ipſemet Deus, ac propterea æternum & immutabile. Huius vim rationis quando Theologiæ viribus infringere non poſſunt, ad meram ſe conuertunt λογοδαιδαλίαν, audacter fingentes æternitatem eminenter continere omnem durationem temporis, & coëxiſtere omnibus differentiis temporis: id eſt, durationem (quam tempus habet imperfecto modo, ſine vlla nimirum permanentia & cum perpetua ſucceſſione præteriti, præſentis, & futuri) eam durationem habere æternitatē perfectiſſimo modo, hoc eſt, totam ſimul ſine vlla eius innouatione: quapropter æternitati omnia etiam præterita & futura eſſe præſentia, veréque dici poſſe τὸν λόγον & generatum eſſe, & generari, & generatum iri. Quod quum fingunt, quid quæſo aliud dicunt, quàm eamdem rem ſimul eſſe, & non eſſe? eſſe quidem quia æternitati præſens ſtatuitur: non eſſe, quoniam vel iam interiit, vel nondum producta eſt. Nec verò dicat aliquis, rem præteritam & futuram nobis tantùm

eſſe præteritam & futuram; non autem æternitati, quæ vnum eſt nunc ſtans, ſemperque durans. Hoc enim omne tollit & ſenſus & rationis iudicium, quo euidentiſſimè cognoſcimus res præteritas non amplius eſſe, & futuras necdum productas eſſe: quare præterita & futura non poſſe æternitati verè eſſe præſentia, niſi aliter ipſi, quàm nobis & producantur & intereant: conſtat autem vnius rei vnicum eſſe ortum vnicumque interitum.

ORTHODOXVS.

Oppugnaſti tu quidem, Samoſatene, plus ſatis æternitatem principii vel generationis Chriſti: ſed fruſtrà, vt euidenter à nobis fuit demonſtratum. Nunc eodem argumēto ſpondes te demonſtraturum, eamdem generationem reſpectu finis, nō magis intermiņabilem & immutabilem, id eſt, æternam cenſeri poſſe. Quomodo probes, videamus:

Omnis generatio, inquis, *ſimulatque productus eſt terminus illius, conquieſcit:*

Æternæ generationis ſecundùm vos terminus eſt λόγος:

Ergo ſimulatque productus eſt λόγος, conquieuit æterna illa generatio.

Quouſque tandem, ô Samoſatene, argumentationibus abutêris & falles, propoſitiones re falſas, æquiuocas ſermone adhibendo? Etenim & maior tua enunciatio falſa eſt, & minor æquiuoca. Falſa eſt maior, quia vniuerſalis: tolle ſignum vniuerſale, ex parte vera futura eſt, ex parte falſa. Vera eſt in generatione Phyſica, quà ſubſtantia vna ſenſilis alteram generat naturaliter: Falſa eſt in generatione metaphyſica ſiue tranſcendente; & in diuina multo magis, vt in ſegmentum 9. oſtendimus. Ratio autem eſt euidens: nam quicquid generat, generat ſibi ſimile: res autem

meta-

metaphyſicæ ſunt ſimplices & puri actus, quos ἐντελεχείας vocant: ſimiles ergo partus generant, & in ſe generant: nam ſi extra ſe gignerent, ſimplices & puræ eſſe deſinerent, vel potiùs non eſſent: quia productio illa extrinſeca compoſitorum, non ſimplicium ſubſtantiarum eſt. Deinde verò vox termini eſt æquiuoca, hoc quidem in loco. Verumtamen ne æquiuocationem dicamur conſectari, Logicè accipiam, vt te puto accipere: Atque hac tamen acceptione propoſitio maior, vt antè, negabitur. Falſa igitur eſt conſequentia, vbi maior veritate expugnatur. Ex minore autem contraria planè ſententia ac dicis euincitur: quam (ne longior ſim) concludam ſyllogiſmo: *Æterna generatio actus æternus eſt ſubiecti fundamento ſuo per relationem producentis terminum æternum: Pater æterna generatione generauit Filium, vt æternum terminum: Ergo æternus actus eſt.* Si non eſt, ergo non generatio, ſed generatum æternum dicendum eſt. Nam eadem æterna & non æterna ſecundùm idem quomodo eſſe poteſt? Hoc vnum te, Samoſatene, fefellit, quòd non putauiſti in rebus non ſolùm diuinis, ſed & metaphyſicis à perfecto ſubiecto perfectum terminum ſemper generari, & ſemper itidem perfectum eſſe: perfectum dico perfectione naturali ſua, vt à natura integra quodque eſt. Mens enim ſemper rationem in ſeſe generat, ſed ita vt ſemper generata ſit ab ea & in ea ratio, id eſt perfecta ſit generatione, quamuis indeſinente actu atque continuo. Sic actus generationis in Patre & Filio conſideratur, in effectu perfectus, in effectione perpetuus: quo quid euidentius? Hîc vero λογοδαιδαλίας dicis quæri ab hominibus noſtris, id eſt, dogmata quædam ad diſtinctionem æternitatis & temporis pertinentia: iniquè ſanè

traducens illorum ſtudium, quo λογοδαιδάλοις ora ſunt conati obſtruere. An igitur negaturus es, quæ de æternitatis & temporis differentia hoc loco protuliſti? Analogiam certè hanc vidit Plato, qui tempus αἰῶνος εἰκόνα κινητὴν appellauit, mobilem æui ſeu æuiterni imaginem: vidit Pindarus, qui τοῦ ἀϊδίου εἴδωλον, æternitatis idolum vel ſimulacrum dixit: Vidit

Li.11.Meta. cap. 7. tuus ille Ariſtoteles, cuius verba certo conſilio hîc viſum eſt exprimere: φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῶον ἀΐδιον, ἄριστον. ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς καὶ ἀΐδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ. τοῦτο γὰρ ὁ θεός. Dicimus, inquit, Deum eſſe viuentem, æternum, optimum: itaque vita & æuum continuum æternumque eſt Deo: id enim Deus eſt. Quid? putarés ne iſtis verbis luſiſſe Ariſtotelem? ac non eſſentiam & proprietates eſſentiæ diuinæ à cæteris rebus diſparaſſe & longiſſimè ſupra res omnes extuliſſe? Immò verò illam ipſam æternitatem circumſcripſit euidentiſſimè, quam antè ex verbis Boëthii tute adduxiſti. Nam quemadmodum ex eo quod dixerat viuentem eſſe, intulit eſſe vitam: ſic ex eo quòd dixerat æternum eſſe, concludit æuum continuum & æternum eſſe Deo, & id eſſe Deum. Æui autem nomine æternitatem ſignificat, eamque duobus attributis definit conuenientiſſimè: vnum, quòd ſit continuum, ſine interuallo aut lacuna vlla, vel diſcreta ratione, quæ ex facto inſit ei aut ineſſe poſſit; atque hæc ſecundùm Boëthium eſt ſimul tota æternitas: alterum, quòd ſit æternum, id eſt, omni ex parte omnique modo interminabile, vt commoda illa vtar Boëthii voce Hoc quum dixit Ariſtoteles, credis, quia dixit: hoc idem quum dicunt Scholaſtici, non credis, quia dixerunt illi. Si ampliùs ex eodem auctore probari cupis, en tibi ſyllogiſmum ex Ariſtotele:

tele: *Æternitatis rerumque æternarum quæ verè æternæ ſunt vnica eſt ratio: Res æternæ ſunt* συνεχεῖς *ſiue continuæ ſua continuatione vna, ſimpliciſſima & impartibili: Eadem igitur ratio æternitatis eſt.* Longè alia eſt temporis ratio: hoc enim (vt olim dicebat quidam philoſophus) eſt αἰῶνος ἀποῤῥοή, æternitatis fluxus. Quapropter quum figmentum eſſe dicis profectum à noſtris, quòd dicunt æternitati omnia etiam præterita & futura eſſe præſentia, veréque dici poſſe τὸν λόγον & generatum eſſe, & generari, & generatum iri: neſcio quid tibi in mentem venerit, vt iſtud oppugnares. Nam aliud eſt æternitatem abſolutè, aliud relatè contemplari & ſecundùm quid, vt loquuntur vulgo. Æternitatem abſolutè dico eam durationem infinitam vel interminabilem, quæ tota ſimul eſt ſine vlla innouatione: in hac æternitate, tamquam in fonte ampliſſimo vel potiùs vaſtiſſimo quodam Oceano, innatat gutta illa fluxa quam tempus dicimus; quemadmodum etiam nunc ipſum, id eſt, tempus inſtans refertur in rationem temporis per reductionem, vt loquuntur Logici, punctum in rationem lineæ, & vnitas in rationem numeri. Sic inquam per reductionem tempus æternitate concluditur. Huius æternitatis ſubiectum proprium eſt Deus, qui etiam eſt ipſa æternitas eſſentialis, æternus Deus. Sinautem relatè placuerit æternitatem contemplari, ſiue ſecundùm eas res quæ communicatione æternitatem participant (atq; hanc æternitatem multi diſtinctionis ergô æuum dicere maluerunt, vt æternitas Dei eſſet, æuum earum rerum quæ æternæ ſunt ſecundùm Deum) ſiue ſecundum relationem earum ad hæc temporaria; huic ergo æternitati longè minus quàm illi tribuimus. Nam

illi omnia ſunt præſentia quà Deus eſt æternitas, vt principio immutabili, æternoque, efficienti, formali, & finali omnium, & Enti entium; æternitati verò ſimpliciter conſideratæ omnia tempora ſunt præſentia, quia omnia tempora æternitate non per ſe (nam re, ratione, & modo inter ſe differunt) ſed per reductionem quamdam, vt paulo antè dicebamus, concluduntur. Illius verò æternitatis communicatæ à Deo, ſed extra ipſum, cum naturis ſpiritualibus, diuerſam rationem eſſe non ignoras: vt quæ principium habeat in tempore, ſed finem nullum; extra res ipſas non tranſeat; & quà relationem ad res temporarias & caducas habent, afficiantur ad eas quadam item communicatione, permanente integra perſonali æternitate ipſarum. Nugaris itaque Samoſatene, cuum ex eo contendis ſequi, rem eamdem ſimul eſſe & non eſſe. Nam vtcunque agas, non potes iſta principia naturæ (cui tu tam multa tribuis) conuellere: omnia quæ ſunt, in Ente ſummo principioque ſunt: omnes partes continentur toto: ergo & res temporariæ in Ente ſummo principioque ſunt; & præterita, præſentia, futuraque in æternitate concluduntur, vt toto ſuo per reductionem. Ergo, inquis, ſunt, & non ſunt: nempe in principio ſunt ratione, quæ in ſe reipſa non ſunt: & in æternitate continentur res temporariæ quadam ratione, quæcunque ſunt, fuerunt, & futuræ ſunt. Quapropter in Scripturis Iehoua nominatur Deus, & (quod tu negare videris velle) qui eſt, qui fuit, & qui futurus
Apoc. 1. eſt appellatur: & Ieſum Chriſtum eadem confirmat eſſe heri, & hodie, & in æternum. Cùm enim ſermonis humani ea ſit inopia, vt rem æternam non

poſſit

298

poſſit niſi per tempora enunciare, ſi verbis vtendum eſt, impropriè de æternitate tempus enunciatur, ſiue vnum, ſiue plura: ſed tamen quia quicquid eſt temporis, id enunciatur illis tribus, præterito, præſente, futuroque, & totum tempus ſimul propius æternitatem eſt quàm particula illius; idcirco fateberis (ſi homo es) meliùs æternitatem tribus ſimul temporibus quàm vno enunciari. Sic Deus eſt, fuit, futurus eſt, id nihil ſibi vult aliud quàm æternum eſſe: Chriſtus eſt heri, hodie, & in ſeculum; nihil aliud quàm æternum eſſe: & Chriſtum genitum eſſe à Patre, gigni, & genitum iri, nihil aliud quàm æternum gigni. Quapropter Auguſtino & Gregorio non malè placuit, vt potiùs eum ſemper generatum eſſe, quàm ſemper generari à Patre diceremus. Quid? quòd tu ipſe, quod vna manu tollis, altera dare cogeris? Sic enim dicis ſub finem, *præterita & futura non poſſe æternitati verè eſſe præſentia, niſi aliter ipſi quàm nobis & producantur & intereant.* Dicendum fuit, niſi aliter ipſi quàm nobis ſint præſentia. Et verò ita eſt: nam ratione præſentia ſunt illi, quæ nobis nonniſi reipſa ſunt præſentia & dicuntur eſſe, vt antè commonſtrauimus. Quod autem nos agentes Metaphyſicè (nam quid æternitate eſt ſupernaturalius?) ad Phyſicam reuocas, tuo more agis: *conſtat*, ais, *vnius rei vnicum eſſe ortum, vnicumque interitum.* Conſtat id quidem Phyſicè, nec aliter ſed à natura habere poſſunt quæcunq; in rerum natura ſunt, naturæ ordine; hoc certum indubitatumque eſt principium naturæ, ac neceſſarium quod affirmas, poſſe vnius rei vnicum eſſe ortum, atq; vnicum interitum. Sed quid tum, obſecro? nam & illud, Samoſatene, conſtat eiuſdem rei nonnunquam eſſe reſpectum Phyſicum

& metaphyſicum, eumque ſummè differentem: tum & illud conſtat, quædam Phyſicæ, Metaphyſicæque principia eſſe omnino inter ſe aduerſantia: quæ tamen in ſuo genere ſubiectoque vera ſunt, hæc naturali, illa ſupernaturali lege. Quid igitur facias tuis illis concluſionibus? Pergamus.

SAMOSATENVS. 14.

Ex his iam luce meridiana clariùs apparet, Trinitarios noſtros verbis tantùm Dei immutabilitatem defendere: re autem vera, vt generantem & generatum, ita & mutatum Deum retinere. Sed mirum non eſt eos æternam in Deo mutationem occultare, qui ne temporali quidem mutatione dignantur diuinam excellentiam liberare. Nam ſi ipſe Deus Filius poſt æternam generationem verè etiam homo factus eſt in tempore, profectò mutatus eſt de non eſſe hominis ad ipſius eſſe: quæ ſanè mutatio longè maior eſt quàm transmutatio phyſica ex non calido in calidum, ex non frigido in frigidum: quippè cùm hæc accidentalis ſit, illa verò quodammodo eſſentialis, vtpote quæ per hypoſtaticam facta vnionem dicatur. Nec quicquam eos iuuat, quòd ipſa diuinitas non ſit mutata in carnem, vel ſubſtantiam humanam. Etenim nec ſubiectum ſeu materia phyſica mutatur in formam ſubſtantialem, aut accidentalem: ſed quum aduentantem formam ſuſcipit, ſuſtinet, atque vehit, tunc ab ea dicitur mutari forma. Quocirca ipſa etiam hypoſtaſis diuina ſi verè in ſe recipit humanitatem, verè mutata eſt ex non homine in hominem, ſiue hæc accidentalis, ſiue eſſentialis, ſiue media quædam ſit mutatio.

ORTHO-

288

ORTHODOXVS.

Deſtructis antecedentibus, & concluſio a nobis deſtructa eſt, qua tu, Samoſatene, ex doctrina de æterna generatione Chriſti contendiſti Deum eſſe mutabilem: quia ea ipſa generatio æterna eſt, & immutabilis. Sed quia non ſatis habuiſti id nobis obijcere, niſi ante quàm finem facias accumulaſſes alteram blaſphemiam, dicens a nobis ſtatui congenerem nobis, nempe temporalem mutationem Chriſti, rationes tuas expendamus. Negamus temporalem mutationem Chriſti a nobis tribui. Affirmas contrà: atque vt probes, ſic argumentaris:

Cui non competit mutatio accidentalis, nec eſſentialis eidem competit:

Filio Dei non competit accidentalis mutatio:

Nec igitur eſſentialis. Pergis,

Si Filius Dei verè homo factus eſt in tempore, eſſentialis facta eſt mutatio de non eſſe hominis ad ipſius eſſe:

Sed homo factus eſt in tempore:

Ergo eſſentialis in eo fuit mutatio.

Hoc autem abſurdum: ergo & illud.

Hic nos proſyllogiſmum totum vltrò concedimus bene intellectum de Filio Dei, quà filius Dei eſt. Nam quod eſt eſſentiæ, idem eſt perſonæ: eſt autem eſſentia immutabilis: proinde immutabilem eſſe perſonam Chriſti, quatenus diuina eſt perſona, fateamur neceſſe eſt. Iam itaque de argumento ſecundo videamus. Huius argumenti propoſitio maior connexa eſt, quam vocant hypotheticam: ſed illius hypotheticæ quàm verum eſt antecedens, tam falſum conſequens. Negamus Filio Dei mutationem vllam accidiſſe aut infuiſſe. Nam primùm non eſt mutatio eſſentialis in ipſo, quà Filius Dei: ſecundò

ne mutatio quidem eſt. Prius demonſtratur hoc modo. *Mutatio eſſentialis eſt, qua eſſentia rei mutatur in ſe: Eſſentia autem Filij Dei nec actu mutata eſt, nec eſt potentiâ mutabilis: Non eſt igitur eſſentialis mutatio.* Item: *Mutatio eſſentialis eſt in generatione & corruptione Phyſica: at neutrum horum Filio Dei competit ſecundum eſſe ipſius.* Item, *Subſtantiæ incorporeæ, quia ſunt formæ ſubſiſtentes, quæ ſe habent ad eſſe ſuum ſicut potentia ad actum, non patiuntur mutationem ſubſtantiæ: quia eſſe conſequitur formam, & nihil corrumpitur niſi eo quod amittit formam: Perſona autem Chriſti ſuperat ſuo eſſe diuino illas omnes metaphyſicas ſubſtantias: Nulla igitur ratione Chriſto, quà Deus, eſſentialis mutatio attribui poteſt.* Hæc de priore ſatis. Ad poſterius veniamus: *At mutatio eſt*, inquis, *quòd de non eſſe hominis venit ad ipſius eſſe*, id eſt, humanum eſſe. Ignoſcat Lector, ſi duriores adhibeo phraſes atque inſolentes: hæc enim ſunt Samoſateni verba, quibus vti me cogit diſputationis neceſſitas. Nego mutationem eſſe. Si probare cupis, age, mutationum genera percurre. Mutatio aut fit ſecundùm ſubſtantiam, generatione & corruptione; aut ſecundùm quantitatem, incremento, & diminutione; aut ſecundùm qualitatem, alteratione; aut ſecundù m locum, φορᾶ. Deitas Chriſti nullam mutationum harum in ſe experta eſt. Sed tamen, inquies, factus eſt homo: atque hæc mutatio eſt. Nego propriè mutationem eſſe: nam nihil mutatur quod aut naturæ diuinæ, aut in natura diuina ſit eius; nihil inquam, mutatur aut eſſentialiter aut accidentaliter: nam aſſumens humanam naturam affecit eam, non ipſe ab ea affectus eſt. Quid? an ignoras cœleſte corpus motu ſuo hęc inferiora afficere, ipſumque ab his viciſſim non affici? an neſcis virtu-

tum

rum Angelicarum eamdem quoque rationem eſſe? Sumpſerunt corpora οἰκονομικῶς: an ideò mutatos dicas? Sumunt diaboli corpora, ſpecies; an mutantur illi? nobis quidem mutantur ſpecie; at in ſe minimè, vt qui in ſubſtantia ſua & qualitatibus prauis permaneant conſtantiſſimè. Quid natura illa ὑπερεγγελικῇ facias? Impropriè mutationem ſi placet appellare, quia ſic nobis videtur eſſe pro captu humanæ mentis noſtræ, equidem non impediam: Sed propriè & ex rei veritate loquentes cum Iacobo dicturi ſumus, non eſſe in Deo tranſmutationem, aut conuerſionis obumbrationem. Iacob.1.

Negas hac re *iuuari cauſam noſtram*, & adducis ſimile a principijs eſſentiam rei conſtituentibus. Atqui tuum hoc ſimile duobus nominibus eſt diſſimilimū. Nam primùm indignum eſt a principijs naturam cõſtituentibus de natura eſſentiaq; rei conſtitutæ concludere, tamquam ex ſimili. Aliud eſt duo principia imperfecta, aliud duas naturas in ſuo genere perfectas coaleſcere: nec ſimile confici inter hæc poteſt. Deinde eſt illud indignius, a principijs Phyſicis argumentari de gratioſa Dei œconomia, qua verbum caro factum eſt, & Deus pro nobis paſſus in carne: quæ res vniuerſam Metaphyſicam tranſcendit, vt antè monuimus. Non igitur (vt tu concludis abſurdo & inaudito loquendi modo) mutata eſt diuina hypoſtaſis ex non homine in hominem aſſumendo carnem; ſed aucta, id eſt, ſingulari hoc & perſonali incremento gratiæ mutata ſolùm eſt ratio qua ſalutem nobis dignatus eſt párere, & nobiſcum ſeipſum communicare ad ſalutem noſtram.

SAMOSATENVS 15.

Alterum confictæ Trinitatis inſigne indicium eſt,

quòd quum idololatræ nondum contenti duabus diuinis perſonis tertiam quoque adÿcere vellent, quæ Spiritus ſanctus vocaretur. non autem ignorarent nullum exſtare in totis Biblÿs de diuinitate Spiritus ſancti apertum teſtimonium; immo vnigenitum Dei filium in fraternam ſocietatem nullam alium Deum admittere, ſed prorſus excludere tertiam perſonam diuinam: finxerunt Spiritum ſanctum ὁμοούσιον quidem Patri & Filio, & ab vtroque productum; non tamen genitum, nec alterum eſſe Dei Filium, quia non intellectu vt λόγος, ſed voluntatis actione productus fuerit.

ORTHODOXVS.

Ex tribus illis *κριτηρίοις* quæ antè promiſiſti, Samoſatene, primum hactenus audiuimus atque refellimus. Nunc ad ſecundum venis, de Spiritu ſancto & proceſſione eius: & his verbis proximè præcedentibus inſtituis propoſitionem tuam. Primùm quod *idololatras* huius dogmatis auctores fuiſſe tradis, qui duabus diuinis perſonis non contenti fuerint, falſum: nam nulla hiſtoria vera, nullo argumento probabili id poteſt confirmari. Tum & illud falſum; *nullum exſtare in totis Biblÿs de diuinitate Spiritus ſancti apertum teſtimonium*: quod alij multi ſeculo hoc noſtro (vt nihil de veteribus dicam) docuerunt, & nos proprio certoque libello ex Scripturis ſacris, ſi volet Deus, aliquando demonſtrabimus. Tertiò id etiam a veritate abeſt, quòd oppoſitionem facis Dei, & perſonæ diuinæ, *filiumque dicis in fraternam ſocietatem nullum alium Deum admittere, ſed prorſus excludere tertiam perſonam Diuinam*: quorum prius non dicimus, fraternam ſocietatem eſſe inter Filium & Spiritum ſanctum, ſed tu inuidioſè in hunc modum ludificaris myſterium ſummum religionis noſtræ: poſterius negamus

cum

cum Eccleſia catholica. Prætereà veteres *finxiſſe dicis Spiritum ſanctum ἐμφύσιον*, &c. finxiſſe, falſum: verum, credidiſſe & adhuc credere ex teſtimonijs Scripturæ & Eccleſiæ fide. Poſtremò quod dicis, *Spiritum ſanctum non intellectu vt λόγον, ſed voluntatis actione productum eſſe*, id ambiguè dicis & captiosè, vt poſteà declarabimus. Habes quid negemus, quid deſideremus. Nunc tempus eſt audiamus probationes tuas, & cum veritate fidei noſtræ comparemus.

SAMOSATENVS 16.

Quam tamen commentitiam fictamque doctrinam communis totius ſacræ Scripturæ refellit conſenſus, & conſpiratio in duplicem tantum ſimilis ſubſtantiæ productionem, creationem, inquam & generationem: quare Spiritus ſanctus aut creatus, aut genitus ſit neceſſe eſt: At nolunt ipſum eſſe creatum; fateri ergo debent eum eſſe genitum & alterum Dei filium. Nam ſi propter diuerſum productionis modum non meretur Spiritus ſanctus Filij nomen, ne vnicus quidem a Deo productus fuerit Filius, propterea quòd aliter Deum, qui ſpiritus eſt, generare oportet atque hominem: ſi igitur homo generat, Deus non generat; vel ſi vterque diuerſo modo generat, cur non ſpiritus ſanctus quoque genitus & alter Dei Filius dicatur? cuius productionis modus non tantum diſtat a productione Filij, quantum huius generatio a generatione hominis.

ORTHODOXVS.

Duo ſunt argumentorum loci, quibus hìc, Samoſatene, ad euerſionem fidei noſtræ de proceſſu Spiritus ſancti abuteris. Prior eſt a genere proceſſionis eius: poſterior a modo. In prioré (cuius verba proximè legimus) ita eſt tua argumentatio:

Duplex eſt tantùm ſecundùm Scripturæ conſenſum & conſpirationem naturalem rerum ſimilis ſubſtantiæ producendæ modus, creatio & generatio:
Spiritus ſanctus a Patre & Filio productus eſt:
Ergo aut creatione productus, aut generatione.

Propoſitio maior & falſa, & aliena eſt. Falſa: nam primùm creatio non eſt productio ſimilis, niſi æquiuocè atque impropriè. Creatoris & creaturæ non eſt ſimilitudo: Creatio eſt actio qua Creator producit creaturam: id ergo eſt, diſſimilis diſſimilem. Deinde vt vocem ſimilis omittamus, falſum quoque fuerit, ſi duplicem tantùm ſubſtantiæ producendæ modum affirmaueris, principem puta creationem, & generationem ordinariam inſufficiens enumeratio. Non enim omne quod procedit gignitur, quamuis omne procedat quod gignitur: ſicut non omne quod bipes eſt homo eſt, quamuis bipes ſit omnis homo. Generatio phyſica propriè eſt, productio ſimilis: ranæ procedunt ex aëre, mures in Ægypto è limo terræ, pediculi è capite, lumbrici ex interaneis, & ſexcenta alia: procedunt, inquam, non gignuntur: diſſimilia enim. Aliena: nam (vt de falſo nihil dicamus amplius) naturale axioma rei ſupernaturali & ſummè quidem ſupernaturali accommodas. Nam prout ſunt principia, ita eſſe actiones & res ſingulas ipſorum conſtat: alia autem eſſe principia rerum corruptibilium atque incorruptibilium ex præceptore tuo Ariſtotele didiciſti: qua igitur mente leges illorum his audes accommodare? Quid hac miſera tua argumentatione facias? Futilia omnia. Quòd autem plus in concluſione viſum eſt ponere, quàm anteceſſerit; id eò feciſti, vt ad confirmationem inſtituti tui commodius tranſcurreres. Quænam illa ſit,

Lib. 2. metaphyſ.

292

ſit, videamus. Ex eo quòd genitum eſſe Spiritum ſanctum a Patre ex hypotheſi noſtra concluſiſti, (quod nos refellimus) arguis eum igitur alterum eſſe Dei filium: & argumentaris hoc modo: *Qui ab altero generatur, filius eſt generantis: Filius a Patre generatur: ergo eſt Patris generantis Filius.* conceditur. Perſequitur: *Pater filium aut eodem modo, aut alio quàm homo generauit: At non eodem modo, ſed alio generauit: Ergo & alio modo generatus appellatur Filius.* Et hoc damus. Sequitur: *Alio modo generatus, tamen Filius appellatur: Spiritus ſanctus alio modo generatus eſt: ergo & filius alter eſt Dei Patris.*

Hîc latet fallacia. Nam maior propoſitio indefinita eſt. quam ſi vniuerſalem feceris, hoc modo, omnis alio modo generatus, tamen Filius appellatur, negamus vt falſiſſimam: ſi indefinitam reliqueris, negare non poſſumus (nam ſic etiam Chriſtum ipſum Dei Patris eſſe Filium negaretur) ſed diſtinguimus. Nam Filius propriè dicitur generatus, & alio modo generatus eſt a Patre: Spiritus verò propriè non generatus, ſed productus procedensque a Patre & Filio, vel a Patre per Filium dicitur: generatus ſi dicitur, catachreſis eſt, quam ſanctè in hac cauſa caueri neceſſe eſt. *At huius productionis modus*, inquis, *non tantum diſtat a productione Filij, quantum huius generatio a generatione hominis.* Nihil ad rem: nam primùm rerum longè diſſimilimarum nulla eſt comparatio: ſecundò ſi qua comparatio inſtituitur, ea ex rebus metaphyſicis potius vel ſupernaturalibus eſt depromenda: etſi harum quoque ſimile deficit in rerum diuinarum repræſentatione. Harum autem rerum ea natura eſt, vt vna gignat vnam, vnus intellectus rationem vnam, vt fons peremnis vnius peremnis riui: quæ duo

eſſentia ſunt vnum, ſed modo differunt: quandoquidem in cognoſcendi & intelligendi modo intellectus cognoſcit ſimplice intuitu, ratio verò diſcurrendo (vt loquuntur) de vno in alterum. Sic ergo de genitura Filij dicendum eſt, vnum eſſe ab vno Patre genitum, per modum (vt Scholaſtici loquuntur) intellectus. In proceſſione verò Spritus ſancti ratio diuerſa eſt, vt mox declarabimus.

SAMOSATENVS 17.

Deinde ſi voluntatis actione productus eſt Spiritus ſanctus, velim mihi reſpondeant quærenti num eamdem numero voluntatem in omnibus tribus putent ineſſe perſonis ſecundùm vnam numero eſſentiam diuinam, an potius triplicem numero voluntatem iuxta triplex ſuppoſitum diuinum? Non audebunt dicere ſuam ac propriam eſſe cuique perſonæ diuinæ voluntatem: quandoquidem ſola perſonalia in diuinis dicantur eſſe propria, eſſentialia verò communia. Quæ autem diuinis ſunt perſonis communia, illa eadem numero ſunt communia: at intellectus & voluntas non ſunt perſonalia, ſed eſſentialia, vt Scholaſtici & omnes alij Theologi confitentur: quare eadem numero voluntas eſt omnibus tribus diuinis perſonis: ergo & eadem numero actio voluntatis eſt in tribus ὑφιϛαμένοις diuinis. Quod ſi verùm eſt, tunc illud omnino falſum erit, voluntatis actione productum eſſe Spiritum ſanctum. Non enim eadem numero actio ſimul producere poteſt & produci. In Patre autem & τῷ λόγῳ produxiſſet Spiritum ſanctum, in Spiritu ſancto verò eadem eſſet producta. Scholaſtici reſpondebunt, einſdem numero actionis voluntatis quaſi principium eſſe Patrem & τὸν λόγον, veluti terminum autem eſſe Spiritum ſanctum. Quid tùm? an non ex principio, medio, & termino actionis vna conſtituitur numero actio?

Spiri-

Spiritus ſanctus igitur vna erit numero perſona cum Patre & Filio. Deinde terminus actionis non eſt completa & omnibus abſoluta numeris actio: ex quo ſequeretur Spiritum ſanctum non eſſe perfectum.

ORTHODOXVS.

Antequam ad argumentationem tuam, Samoſatene, venio, pauca de loquutionis modo dicenda ſunt quæ antè ſegmento 15. perſtrinxeram. Dixi loquutionem illam, *voluntatis actione Spiritum ſanctum produci vel procedere*, ambiguam eſſe. De hac re igitur poſſemus tacere, quia a Scholaſticis loquutio profecta eſt, & rem eis defendendam permittere, aut ad libros eorum reijcere. Sed quia bene accipi hoc dictum poteſt, ſententiam illorum explicabo ambiguitate ſublata: poſt de re ipſa & argumentationibus dicam quod ſuppeditabit veritas. Hæc igitur loquutio, ſi ita acceperis vt voluntatem naturæ opponas, falſa eſt: nam vt Filius natura a Patre; ſic Spiritus natura, non voluntate, a Patre & Filio dicitur procedere: alioquin non eſſentiæ foret Spiritus, ſed accidentis. Secundò ſi hãc loquutionẽ interpreteris hoc modo, natura quidem, ſed ꝑ actionem voluntatis Patris & Filij Spiritum procedere ab vtroq;, periculosè dicitur: nã quemadmodum Filius non actione intellectus propriè, ſed ſecundùm actionem intellectus a Patre gignitur, quia omnia in Deo ſunt vnum, in nobis ſecus: ſic etiam Spiritus, non actione voluntatis propriè, ſed ſecundùm actionem voluntatis a Patre & Filio dicitur procedere. Alioquin cùm Spiritus ſanctus dicatur voluntas Scholaſticis, in Scripturis amor vel charitas, vt optimè Auguſtinus docet ex 1. Ioannis, ſtatueretur voluntas agens voluntatem, voluntas inquam Patris & Filij efficiens voluntatem, id eſt, Spi-

ritum ſanctum: Atqui non volũtas, ſed natura eſt quę voluntatem efficit. Reſtat igitur, vt hunc loquendi modum ſic accipiamus vt modò oſtendimus: nempe ſecundùm actionem voluntatis, id eſt, ſecũdum eam actionem, vel potius ſecũdum eum modum, quo naturaliter intellectus & ratio producunt voluntatem, & voluntas, charitas, amor, inde habet proceſſionem ſuam: Naturaliter, inquam, id eſt, actione naturæ, nõ autem voluntatis. Atque hæc in nobis diſtincta eſſe quis neſcit? Diſtinguunt certè philoſophi mẽtem ſeu intelligentiam, rationem, & voluntatem: & diſtingui oportere oſtẽdit natura, ratio, vſus, communis experientia. Angelorum eadem ratio, quamuis longè perfectior: Dei perfectiſſima, ac proinde eſſentialis tota.

Hìc verò quæris, Samoſatene, vtrùm ſit vna numero voluntas in tribus perſonis, an triplex? Reſpondeo, eſſentia eſt vna numero. ergo & volũtas eſſentialis per ſe vna. Sed cùm eſſentia ſit vna numero, triumque perſonarum communis in vnitate eſſentiæ; idcirco etiam quicquid eſt eſſentiæ, idem & perſonæ. Volũtas autem perſonæ quæ numero vna eſt in eſſentia, duobus modis conſideratur in perſona, communiter ſecundum eſſentiam, ſingulariter ſecundùm perſonam & relationem ad intra. Verbi gratia, vt Pater intelligit Filium, vult Filium, amat Filium, ſic viciſſim Filius Patrem, intellectu, voluntate, amore ſingulari, qui intellectus, voluntas, amor, ſi ad extrà (vt loquuntur) procedit, communis eſt. Eſſentiâ & reipſa, intellectus, voluntas, amor vnus, ratione diſtinctus eſt: quæ ratio tantùm procedit in perſonarum diuinarum relatione illa admirabili. Nunc argumentationes expendamus, quæſtione expoſita.

Quæ diuinis ſunt perſonis communia, illa eadẽ numero ſunt

294

ſunt communia. At intellectus & voluntas ſunt perſonis communia: Voluntas ergo tribus perſonis eſt vna numero. Damus totam argumentationem, ſi bene intelligitur: nam (vt antè diximus) vnitate rei nō tollitur reſpectus varietas, quæ ex relatione perſonarum inter ſe naſcitur. Iam quid affectet porrò, videamus.

Rei vnius & einſdem numero eadem eſt numero actio: voluntas tribus perſonis vna eſt numero: & actio igitur.

Et hoc concedimus, ſeruata diſtinctione quam modò attulimus: nam re vna eſt voluntas, ratione diſtincta, vt perſonæ diſtinctæ in vnitate eſſentiæ. Sed quid tum? audiamus. *Eadem numero actio non poteſt ſimul producere & produci: At eadem numero eſt actio in tribus perſonis: Nec igitur voluntatis actio eadem numero in tribus perſonis poteſt ſimul producere & produci.*

Maiorem concedimus: minorem diſtinguimus: nam eadem eſt numero actio eſſentiæ ad extera, ſed intus inter perſonas diſtincta ratione realiter, vt antè declarauimus. Præterea ambiguè dicitur proceſſum Spiritus ſancti voluntatis actionem eſſe: & (quod amplius eſt) ſecundùm eam interpretationem qua tu, Samoſatene, accipis, dogma eſt falſiſſimum. Quid igitur conficias hac argumentatione tua? Quod autem poſteà ſubiicis de Scholaſticorum reſponſo, id tu quidem proponis commodo tuo: non enim actio voluntatis eſt ſimpliciter, ſed naturę eſt proceſſio Spiritus a Patre & Filio, quam ſpirationem vocamus, etſi ſecundum voluntatis modum: quapropter friuolæ ſunt neque nos oppugnant argumentationes tuæ ſequentes; quum oppugnant illud. Deinde infirmæ ſunt argumentationes tuæ duobus nominibus: primùm quia a ratione operū extrinſecorū

concludunt eamdem eſſe rationem operum relationis & perſonalium intrinſecus, contra Phyſicorum & Metaphyſicorum leges, qui actiones internas ab externis, & immanentes a tranſeuntibus in alium optimè diſtinxerunt: ſecundò quia hæc tua argumenta ad res creatas, non ad creatorem pertinent; ac ne ſemper quidem in rebus Phyſicis, ne dum metaphyſicis, ſunt neceſſariæ. Sed de his philoſophi amplius viderint.

SAMOSATENVS 18.

Tertium huius vanæ ſignum doctrinæ certiſsimum eſt hypoſtatica vnio duarum in ſecunda Trinitatis perſona naturarum: quam idololatræ tum pepererunt, quum necdum tribus diuinis contenti perſonis quartum quemdam habere maiorem Deum cuperent, non tamen auderent eum numero diuerſum perſonam diuinam facere, ne merum hominem diuina æquare excellentiæ viderentur: verumtamen vt quartum quempiam, ſi non omnino maiorem, ſaltem quaſi maiorem Deum haberent, impoſuerunt in hypoſtaſi diuina naturam humanam, propria huius hypoſtaſi tamquam pelle prius detracta, ne cùm homo tantummodò eſſet, non tamen purus homo eſſe videretur, ſed Deus etiam propter hypoſtaticam vnionem appellaretur. Fuit ſanè calidiſsimum hoc aptiſsimumque ad humanum Deum faciendum, commentum: quod tamen vnum ἐκ τῶν ἀδυνάτων eſſe maximum nullus non videt niſi qui ignorat eſſentiam re non diſtingui ab exiſtentia; & hanc contractã ad perfectam ſubſtantiam vocari hypoſtaſin vel ſubſiſtentiam; ad partes verò ſubſtantiæ deductam nominari inexiſtentiam; ad accidens autem deriuatam appellari inhærentiam.

ORTHODOXVS.

Hactenus duo illa κριτήρια tua, Samoſatene, vnum ad generationem Filij, alterum ad proceſſionem

nem Spiritus ſancti pertinens, ſancta illa & adoranda Trinitate duce, refellimus. Iam tertium ingreſſus es, quod eſt de verbo carne facto, ſiue (vt Paulus loquitur) Deo in carne patefacto. Hoc dictum Pauli re negas; partumque eſſe idololatrarum dicis, & illudis. Quàm piè, tu ſenties. iſta enim verba ſunt in iugulum (niſi Deus miſereatur tui) æternum reditura. Hoc dicis *eſſe τῶν ἀδυνάτων maximum* (nam cætera verba omitto de induſtria, quia re, non verbis pugnare ſtatui) *& quod nemo ignorat niſi principiorum naturæ neſcius*. Iam igitur ex re, qui naturam eo magis peruides quo magis alij omnes fermè tot ſeculis cæcutiuerunt, diſcamus τὸ ἀδυνάτον.

Eſſentia, inquis, *re non diſtinguitur ab exiſtentia, & hæc contracta ad perfectam ſubſtantiam vocatur hypoſtaſis vel ſubſiſtentia, ad partes verò ſubſtantiæ deducta nominatur inexiſtentia.* Obſcurè omnia: ſed tamen quid efficis hoc ſermone tuo? Hoc credo te velle, ſi bene colligo. *Exiſtentia contracta ad perfectam ſubſtantiam vocatur hypoſtaſis vel ſubſiſtentia. Tum perfectæ ſubſtantiæ nihil poteſt accedere, id eſt, hypoſtaſi: Hypoſtaſis diuina Chriſti eſt perfecta ſubſtantia: Ergo nihil, ne carò quidem, potuit accedere hypoſtaſi Chriſti.* Deinde ſequitur alterum per conceſſionem. *Si quid accedit ſubſiſtentiæ, id aut eſt ἐνυπάρχον, id eſt inexiſtentia tamquam pars illius, aut eſt inhærentia, tamquam accidens. Neutrum autem conuenit perſonæ Chriſti: nihil ergo acceſſiſſe Chriſto neceſſe eſt.* Antequam argumentationibus reſpondeam, pauca de illis vocibus dicenda ſunt. Tres voces a te comparantur, eſſentia, exiſtentia vel ſubſtantia, & ſubſiſtentia: tum de ſubſiſtentia enunciatur diſtinctio inexiſtentiæ, & inhærentiæ. Tria illa priora diſtinguuntur ſecundùm triplicem

actum. natura enim quicquid eſt, id eſt, aut exiſtit & ſubſtat, aut etiam ſubſiſtit. Eſſe commune eſt omni enti, id eſt, non ſubſtantię ſolùm, ſed etiam accidenti: Exiſtere & ſubſtare, id ſubſtantiæ, non accidentis eſt. Cum autem ſubſtantia ſit prima vel ſecunda, communis vel ſingularis; illius eſſe duobus modis a nobis diſtinguitur: nam eſſe illud quod inter ſubſtantias cõmune eſt, dicitur exiſtere vel ſubſtare; eſſe autem illud quod ſingularis vna aliqua ſubſtãtia (quam tu Samoſatene, ſubſtantiam perfectam vocas) habet ſubſiſtens in ſeſe, vocatur ſubſiſtentia. Sic eſſe lapidis commune eſt ſubſtantia; eſſe huius lapidis ſingulare eſt ſubſiſtẽtia. Ex his ſubſtantia vel ſuppoſitum commune (vt dicitur in Scholis) accidens vniuerſale poteſt recipere, quod in ſubiecto eſt, & de ſubiecto dicitur; ſubſiſtẽtia verò ſemper habet ſubſtantiam cum accidentibus ſingularibus quæ in ſubiecto ſunt, nec de ſubiecto dicuntur, ſubſiſtit in ſeipſa, & actu conſideratur, & (ſi corporea eſt) ſenſu. Atque hæc illa ſubſiſtentia eſt, quã in rationalibus ſubſtantijs perſonam Græci & Latini appellarunt. In hac autem ſubſiſtentia præter contẽplationem totius duo ſpeciatim obſeruantur, partes quas vocat inexiſtentias, id eſt, ἐνυπάρχοντα Græcè; & accidentia, quæ vocat inhærentias: quem in numerum proprietates characteriſticæ referuntur per quas indiuidua notatur ſubſiſtentia, & internoſcitur. Hæc faciliorem aditum legentibus ad argumentationes paratura ſunt. Dicis igitur, *Exiſtentia contracta ad perfectam ſubſtantiam vocatur hypoſtaſis vel ſubſiſtentia*, dura quidem loquutione, ſed in re conuenit. Ex hoc fundamento ſic argumentaris: *Perfectæ ſubſtantiæ nihil poteſt accedere, id eſt, hypoſtaſi.* Negatur hæc maior, neque vera eſt vniuerſaliter: fit enim vt accedat aliquid

quid ad perfectam ſiue completam hypoſtaſin in cõmunionem eſſe completi illius. Nam anima noſtra ſubſiſtit per ſe, quamuis ſoluta a corpore: & corpus tamen receptura eſt in die reſurrectionis. Subijcis, *hypoſtaſis diuina Chriſti eſt perfecta ſubſtantia*: quod metuo vt ſit ambiguum. Nam ſi perfectam ſubſtantiam accipis pro eſſe completo (vt loquuntur Scholaſtici) illius hypoſtaſeos diuinæ, accipio dictum: quid enim illi deſit ad perfectionem ſui? Sin autem perfectam ſubſtantiam intelligis, cui nihil addi poſſit ad perfectionem finis, negatur. Cùm enim hæc perſona fuerit ordinata ad perfectionem finis, qui eſt ſeruare Eccleſiam Dei ad gloriam eius, verbum certè carnem fieri, vel aſſumere oportuit; quemadmodum ad perfectionem finis anima Chriſti recepit carnem ſuam, & in reſurrectione quoque noſtræ carnem recepturæ ſunt. Euerſa autem maiore, planè concluſio iacet, quam auſus es affirmare ad labefactandum myſterium ſalutis noſtræ. Ad ſecundum argumentum venio. Maiorem facilè concedo, ſi bene intelligatur; nempe ſi quid accedit hypoſtaſi, id aut eſſe inexiſtentiam (vt eſt caro Chriſti) aut inhærentiam. Sed additamentum tuum, Samoſatene, quum ais inexiſtentiam eſſe partem illius, id non accipio. Non enim quicquid eſt ἐνυπόστατον, id pars eſt hypoſtaſeos conſtituens mutua coagmentatione hypoſtaſin: hoc Phyſicum eſt ſolùm: verumetiam quicquid eſt eſſentiale, vt in principio ſuo & cauſa prima, vt eſt intellectus in ſubſtantijs intellectualibus. Eſt autem caro Chriſti ἐνυπόστατος, ſubſiſtens in perſona eius, non tamquam pars adæquata aut analogica ad perſonã, ſed tamquam inſtrumentum pertinens ad vnitatem hypoſtaſeos, inquit Damaſcenus, vel tamquam res

quædam in principio ſuo ſubſiſtens, & ad finem ſuum per principium illud ſuum ordinata. Illam itaque compoſitionem perſonæ ex naturis dicunt Scholaſtici non eſſe ratione partium, ſed potius ratione numeri, quia natura humana ſubſiſtit in perſona Chriſti. Sic ergo & minorem conſtituto priore diſiunctionis membro, & concluſionem euertimus.

SAMOSATENVS 19.

Iam ergo quis in Theologicis ita plumbeus eſſe poterit, vt non intelligat eamdem idololatris cauſam fuiſſe, cur humanæ Chriſti naturæ propriam hypoſtaſin detraherent, & cur accidentia panis & vini in Euchariſtia proprio ſubiecto propriáue exiſtentia ſpoliarent? Sicut enim carnalem fecerant Deum per hypoſtaticam vnionem, ita carnalem etiam poſteà comedere bibereque voluerunt Deum per tranſſubſtantiationem. Itaq; non ſatis perpendunt quid credant, qui Pontificios rident, tamquam abſurdiſſimè docentes accidentia panis & vini in Euchariſtia remanere ſine proprio ſubiecto, propriaque inhærentia: & tamen cum eiſdem æquè abſurdum, ne dicam abſurdius, dogma amplectuntur, fouent, retinentque: nempe humanam Chriſti naturam eſſe ſine propria ſubſiſtentia. Quid enim eſt eſſentia ſine propria exiſtentia? idem quod homo ſine humana eſſentia.

ORTHODOXVS.

Argumento illi Phyſico, quod proximè confutauimus, video te, Samoſatene, deinceps abſurda aliquot ſubijcere ad vnionem hypoſtaticam in perſona Chriſti conuellendam. Ea tuo ordine perſequemur. Primum hoc abſurdum adfertur a te. *Æquè abſurdum eſt, & ab eodem fonte, propriam ſubſiſtentiam detrahere humanæ naturæ Chriſti, & accidentia panis & vini in*

Eucha-

Euchariſtia proprio ſubiecto & exiſtentia ſpoliare. Id autem vos facitis, quod in alijs ridetis. Rideant Pontificios qui imperitè quærunt quod rideant: ego me non ridere, ſed gemere profiteor coram Domino, quũ mihi in mentem venit iſtius inſcientiæ ex qua laborant Põtificij. Deus opt. max. miſereatur illorum & noſtri. Sed ad rem. Abſurdum 1. eſſe nego ſimile. Nam primùm comparatio fit ſubſtantiæ cum accidente. omnes carnem Chriſti eſſe ſubſtantiam agnoſcimus: at in Euchariſtia accidentia panis & vini ſolùm reſtare affirmant Pontificij. Secundò non negamus naturæ humanæ ſubſiſtentiam; ſed contrà dicimus propriã ſubſiſtentiam eſſe humanæ naturæ Chriſti in perſona diuina λόγου vnione hypoſtatica, cùm hęc natura humana (quæ in Chriſto eſt ἀνυπόστατος) ne ad momentum quidem fuerit, quin in λόγῳ ſubſiſteret. Accidẽtia autem illa nõ ſubſiſtunt in carne Chriſti, ſed in pane: neq; vnione hypoſtatica in carne Chriſti dicuntur inhærere, id eſt, perſonalia fieri eſſentialiter, ſed miraculosè accidere: neque tum primùm eſſe, ſed iam antè fuiſſe in panis & vini ſubſtantia, eaq; de ſubſtantia in ſubſtãtiam tranſuolare. Poſtremò ſi propriam ſubſiſtentiã, Samoſatene, appellas eam qua id quod eſt ſubſiſtit in ſe, cùm ipſum ſubſiſtere ſit operatio naturalis, & operationes ſint ſuppoſitorum; iniquè facis qui naturam humanam cuiuſuis non in anima aut in corpore ſolo vis ſubſiſtere, ſed in perſona; carnem verò Chriſti non in perſona (quod ſaluti nobis eſt) ſed in natura ſua. Atque hîc falleris, mi homo, nõ mediocriter; tum quòd nomine ſubſiſtẽtiæ æquiuocè abuteris, tum quòd rem non tenes ſiue naturam ſubſiſtentiæ. Etenim ſubſiſtẽtia propriè duo complectitur, partes eſſentiales puta, & modum exiſtendi, quẽ Græci τρόπον ὑπάρξεως appel-

larunt. Partes eſſentiales naturæ noſtræ ſunt corpus & anima, tamquam materia & forma: modus exiſtendi eſt vnio hypoſtatica, illa qua iſtæ partes ſubſiſtũt in pſona. Quum autem dicis *nos propriam ſubſiſtentiam detrahere humanæ naturæ Christi*, nonne vides, obſecro, nomine ſubſiſtẽtiæ in hac tua phraſi ſolũ ὑπάρξεως τρόπον denotari? Nam humanæ naturæ partes tã agnoſcimus in Chriſto quàm tu: illum verò modũ exiſtentię, ſiue de Chriſto, ſiue de nobis agnoſcamus ipſis, in pſona agnoſcim⁹. Tu q̃ in natura humana Chriſti ſtatuis ſubſiſtentiæ modũ, putares ne tibi perſpectũ eſſe modum ſubſiſtentię ex natura ipſius? Modus ſubſiſtentiæ eſt in pſona, non autem in natura: neq; eſt cur metuas ne quid humanæ naturæ Chriſti detrahamus, quũ eã non in ſeipſa, ſed in principio ſuo, id eſt in perſona Filij Dei docemus ſubſiſtere. Hæc radix, hoc fundamẽtum ſalutis noſtræ; quòd natura noſtra, q̃ aſſumpſit Chriſtus in vnitatem perſonæ, nõ in ſe ipſa ſubſiſtit, ſed immediatè in principio ſuo & vnione hypoſtatica. Quã niſi tu tenueris, non tenes fundamentum inuictum a Prophetis et Apoſtolis in Eccleſia expoſitum. *Sed detrahitur*, inquis, *naturæ humanæ Chriſti*. Detrahitur? imo verò accedit ipſi quamplurimum. Nã quemadmodum vegetatrici facultati non detrahitur, quum ſenſitiua perfectior aduenit, ſed tota fit perfectioris; itemq; ſenſitiuæ non detrahitur accedente intelligentia, ſed tota fit animæ rationalis; vel quemadmodum paruæ luci accedente & aſſumente eam maxima non detrahitur, ſed ęa in vnam perfectionem trãſit, vt vna ſit rei perfectio; ſic humana illa natura Chriſti inde à primo conceptu non detractione minuta, ſed perfectiſſimo exiſtentię modo in vnitate perſonæ λόγου donata eſt. Quę res neq; abſurda eſſe poteſt, ſed humano

generi

generi ſalutaris atq; glorioſa, neq; ſapit eiuſmodi qd-quam ac in fine dicis, *eſſentiam ſine propria exiſtentia a nobis eſſe ſuppoſitam:* Quod quum dicis, iniuriam facis tum capiti noſtro, tum etiam corpori Eccleſiæ in cō-munione hac capitis ſui viuenti de Spiritu eius.

SAMOSATENVS 20.

Porrò non minus abſurda eſt ipſa hypoſtatica vnio, propter quam humana Chriſti natura ſua hypoſtaſi ſpoliata in nihilum redigitur. Nam ſi humana natura hypoſtaticè vnita eſt diuinæ, proculdubio tota eſt coniuncta cum tota natura diuina, adeò vt nihil ſit diuinitatis quod ſibi copulatam non habeat humanitatem. Quòd ſi nihil prorſus eſt diuinæ naturæ ſine humana, neceſſariò concluditur, vbicunque eſt, eſt diuina, ibidem eſſe & humanam: diuina autem eſt vbique: quare & humana in omni erit loco, omneſq; Trinitarij erunt vbiquitarij. Ad hoc quid reſponſuri ſint, video: negabunt tanta neceſſitudine & tam naturali connexione colligatam humanam naturam cum diuina, vt hæc alicubi ſine illa non poſſit exiſtere. Sed hoc qua fronte repudiabũt, datis ijs ex quibus, tamquam principijs & ipſis fontibus, iſtud neceſſario deriuatur? Dant enim nobis diuinam naturam eſſe indiuiſibilem; & rei indiuiſibilis hoc eſſe ingenium, vt cum ea vel tota, vel nullo modo quippiam iungatur: dabunt igitur nobis etiam libenter, vel inuiti ſaltem, naturam humanam toti eſſe τῷ λόγῳ iunctam, ita vt nihil ſit diuinitatis extra Chriſti humanitatem. Nondum cogimur, inquiunt, hoc ἄτοπον dare, qui docemus totam λόγου hypoſtaſin vnitã quidem habere humanam naturam, ſed tamẽ totam etiam extra naturam eſſe humanam; non ſecus ac toti animæ rationali iunctum eſt caput humanum, & nihilominus tamen eadem anima tota eſt extra caput in reliquis etiam corporis partibus. At hoc non eſt firmum perfugium: quoniam ſi tota hypoſtaſis λόγου eſt cum humana, & tota etiam

extra humanam naturam; neceſſario fatendum erit, quòd diuina hypoſtaſis, quatenus tota eſt extra humanam naturam, non habeat ſibi hypoſtaticè vnitam humanitatem: ſicque toti eſſet diuinitati vnita humanitas & tamen toti non vnita: quod cùm verum eſſe non poſſit, ne illud quidem vnde hoc manat.

ORTHODOXVS.

Ad ſecundum abſurdum venis, quod in hunc modum videris tibi conficere:

Id abſurdum eſt propter quod natura ſua hypoſtaſi ſpoliata in nihilum redigitur:

Hypoſtatica vnio ea eſt propter quam natura humana Chriſti ſua hypoſtaſi ſpoliata in nihilum redigitur:

Eſt itaque abſurda.

Maior vera eſt: nam natura corporea ſpoliata eo in quo ſubſiſtit, id eſt, anima ſua, in nihilum redigitur: ſed minor eſt falſiſſima, idque tribus modis. Primùm enim negamus naturam humanam ſua hypoſtaſi ſpoliatam eſſe; cùm omnis ſubſtantia ἐνυπόστατος aut in natura ſubſiſtat, aut in perſona: non autem in natura, vt antè oſtendimus: ergo in perſona. Perſona autem eſt hîc Filius æternus Dei, æterna hypoſtaſis. Secundò negamus naturam humanam perfectiori naturæ adunatam perſonaliter, & in ea ſubſiſtentem, in nihilum redigi: nam quo quid ſubſiſtit perfectius, eo longius ab eo abeſt vt in nihilum redigatur:
Pſal.16. Act.2. quapropter etiam nec caro Chriſti vidit corruptionem, vt perfectio ſubſiſtentiæ omnibus etiam materialiter innoteſceret. Poſtremò negamus vnionem hypoſtaticam eius quod tu abſurdum, Samoſatene, dicis, eſſe in cauſa poſſe: nam eſt oppoſitum in appoſito. Vnio hypoſtatica modus eſt ſubſiſtendi, non autem perdendi ſubſtantiam ἐνυπόστατον ſiue (vt vertis)

inex-

 299

inexiſtentem. Falſum igitur abſurdum tuum, eoque nihil abſurdius. Nunc ad firmamenta abſurdi tui, Proſyllogiſmum ponis, quem vltro concedimus, *Si humana natura Chriſti hypoſtaticè diuinæ vnita eſt, tota cum tota vnita eſt*. Verum eſt, ſed quid tum? Arguis:

Si tota toti vnita eſt, vbicunque eſt diuina, ibidem eſt & humana: Diuina autem eſt vbique:

Humana ergo vbique eſt, & omnes Trinitarij ſunt vbiquitarij.

In maiore negatur conſequens, ſecundùm veritatem vnionis hypoſtaticæ, & naturarum in eam coëuntium. Vnio hypoſtatica non aliter fit, quàm ſeruatis naturæ cuiuſque proprietatibus, vt in corpore & anima noſtra videre eſt. Cur ergo aliud de Chriſto ſentiamus? qui naturam noſtram aſſumpſit non vt perderet, ſed vt ſeruaret eam. Tum naturarũ in Chriſto proprietates diuerſiſſimas eſſe ſi non vides, quid vides? Animæ noſtræ vnio cum corpore noſtro eſt metaphyſica: & animæ quidem eſſentiales proprietates ſunt metaphyſicæ, corporis phyſicæ, inter quas tamen conuenit, nec aliæ alijs deſtruuntur. Naturæ diuinæ Chriſti cum humana eſt ſupra quàm metaphyſica vnio: & non eſſet æqua in proprietatibus eorum ſeruãdis analogia? Fabulæ. Irrita ergo, & falſa concluſio.

Hoc autem paradoxum tuum artificiosè, nõ verè, a nobis acceptum ferri dicis *vnionis illius infirmitati*, nõ autem naturarum hypoſtaticè vnitarum veritati. Si hoc prudens dicis, malitiosè; ſi imprudẽs, ergo amplius cognoſce de naturis, & vnione earum hypoſtatica. Naturæ quæ adunantur aut ſunt analogæ proportione quadam, aut non ſunt. Proportione quadã ſunt analogæ, metaphyſica natura cum phyſica, anima cũ corpore. Analogæ non ſunt diuina cum phyſica aut

creata vlla: nam hæ ſi adunantur (adunantur autem in Chriſto) ex gratia Dei fit, non ex naturæ ordine: quapropter optimè Patres gratiam vnionis vocauerunt. Vnio autem hypoſtatica dicitur ea coniunctio, qua duæ naturæ, ſiue analogæ ſint, ſiue non ſint, coëunt in vnitatem eſſentialem vnius perſonæ. Atque in hac vnione hæc ſunt neceſſaria 1. vt ſingulæ naturæ integrę ſint, non vnione corrumpantur mutentúrue. 2. vt inferior in ſuperiore ſubſiſtat, & vtraque (vt Scholaſticorum modo liceat dicere) in perſonalitate. 3. vt quēadmodum naturam ſingulæ, ſic & proprietates eſſentiales integras, incorruptas, inconfuſas habeant in vnitate perſonæ. 4. vt in commune facultates ſuas conferant naturæ, ex quibus ſuppoſitum vel perſona operetur: quia operationes ſuppoſiti, non huius aut illius naturæ dicuntur eſſe. Quum ergo dicimus naturam humanam ibi non eſſe, vbicunque diuina eſt, id naturæ, non vnionis eſt: neq; eo infirma eſt vnio, quòd non cōfundit aut mutat naturas; ſed eo ipſo vera eſt, quòd ſeruat integras. Nam integras ſi non ſeruaret, iam ex facto perſonalis vnio eſſe deſineret. Quòd ſi roges, cur vbicunque eſt anima humana, ibi & corpus, dum ſubſiſtit perſona? ratio facilis eſt, quia eſt quædam analogia quanta corporalis & ſpiritualis in toto, ſed non in parte; cùm animæ continuitas ſit impartibilis, vt lib. 2. de anima definit Ariſtoteles tuus, corporis nō item. Contrà autem, cur vbicunque eſt diuina natura Chriſti, ibi negamus humanam eſſe ſecundùm eſſentiam ſuam? nempe quia hæ duæ naturæ nec in toto, nec in parte vllam habent inter ſe analogiam. Quapropter in nobis ſic naturæ vniuntur vt partes perſonæ: in Chriſto vnitæ ſunt propriè non vt partes, ſed vt principium & principiatum (vt ita dicam) quamuis numero

mero diſtinguantur ſubſtantiæ vnitæ & natura ſua.

Addis confirmaturus ſententiam tuam: *Si quid rei indiuiſibili coniungi dicitur, id aut cum ea tota, aut nullo pacto coniunctum eſt: Natura humana eſt coniuncta λόγῳ: Ergo toti.* Veriſſimum. *Quòd ſi toti λόγῳ coniuncta eſt*, inquis, *ergo nihil eſt diuinitatis extra Chriſti humanitatem.* Negatur conſequens: nam id quo medio vincas, obſecro? Non enim neceſſe eſt vt illud quod eſt totum totalitate eſſentiæ in aliquo, nullo modo ſit extra illud. Nam etiam accidentales formæ, quæ ſecundùm accidens quantitatem habent, ſunt extra ſubiectum in ſuperficie illius, vt albedo in pariete. Dices, Qua in perſona duæ naturæ hypoſtaticè vnitæ ſunt, earum vna ibi eſt vbicunque eſt altera. Conceditur de naturis ratione analogis & coniunctis naturaliter; et ſi proprietate vtriuſque ſeruata; nempe vt ſpiritalis natura continuitate ſpiritali & impartibili ibi ſit, vbi eſt totum corpus & ſingulæ partes illius; corporalis verò eodem loco ſit tota; partes verò illius non ſecundùm totum ſuum, ſed ſecundùm poſitionem ipſarum, vt modus eſt corporum. Ratio euidens, quia (vt dicam Scholaſticè) incorporeis ſubſtantijs non eſt totalitas niſi ſecundùm perfectam rationem eſſentiæ; ſecundùm quantitatem minime: quũque hæ in corpore ſunt, non tamen quantæ ſunt, ſed corpus quod ſuſtinetur ab eis. Analogas autẽ eſſe has naturas quadam analogia, ex eo cõſtat, quòd vtraq; etiam diſparata ſuo ſpatio vel loco definita eſt, quamuis hæc corporali, illa ſpirituali modo. De naturis verò quæ non ſunt analogæ, negatur propoſitio: nã q̃ naturę per ſe non ſunt analogæ, vnione perſonali nõ fiũt analogæ, cùm vnio non cõmutet naturas, ſed cõiungat ſolùm. Infinitũ autẽ & finitũ nõ ſunt analoga:

proinde vnione perſonali neque infinitum finitur, neque finitum efficitur infinitum: ſed infinitum capit naturam finitam, vbicunque ea eſt; finita verò natura capitur infinito in loco ſuo, non in infinito loco. Solutionem quę adfertur a ſimili naturę humanę noſtrę non potes refellere: ideoque tergiuerſaris reſponſo tuo. Nam ſimile eò pertinet, vt intelligamus ſpiritalem eſſentiam finitam corpori adunatam perſonaliter, eſſe in toto corpore & toto corporis indiuiſam, ſiue (vt expreſſius loquar) eſſe in toto & vnaquaq; totius parte totaliter: ſic eſſe in toto corpore, vt ſingulæ partes corporis habeāt totā: ſic eſſe totam in vna parte, vt æquè ſit tota in omnibus, non partibilis in ſubſtantia partibili & in ſingulis partibus illius: nam hæc illa eſt συνέχεια quā ipſe Ariſtoteles definiuit, ne quid fortè a nobis confingi putes. Ex his autem ſequitur per analogiam, ſi eſſentia ſpiritalis finita tota eſt in toto corpore, & tota in parte quaque totaliter propter naturam continuitatis ſpiritalis, eamdem quoque infinitæ rationem eſſe, quà ſpiritalis eſt. Sed quia ratione infinitatis non eſt cum corpore ἀνάλογος, & duæ illæ proprietates in natura diuina concurrunt, quòd & ſpiritalis & infinita eſt ſimul, propterea etiam duo illa optimè & neceſſariò coniungi neceſſe eſt: vnum reſpectu ſpiritalis conditionis, quòd vbicunque eſt, ibi tota eſt totaliter: alterum reſpectu infinitatis, quòd cùm vbique ſit, tota ſit vbique totaliter. Eſt autem in corpore ſibi adunato, nimirum tota totaliter, vt ſpiritus: eſt etiam extra corpus ſibi adunatum, nimirum tota totaliter æquè atque in corpore, vt infinita eſt. Alioquin proprietatem ſpiritalem tolleret infinitas: quod nemo homo, nedū philoſophus, ſi ſapit, ſentiet.

Ais, *ſi tota eſt cum humana natura, & tota extra huma-*

humanam naturam, ergo quatenus tota eſt extra naturam humanam, non habet eam ſibi vnitam hypoſtaticè. Falſum conſequens: quandoquidem proprietatis ſpiritalis eſt totum eſſe totaliter vbicunque eſt ſpiritus, ex natura ſpiritalis continuitatis, quam antè oſtendimus: ſed diuinæ proprietatis eſt infinitum eſſe, ac proinde totum non ſolùm in corpore, aut in hoc illoque loco, ſed in toto partibusque ſingulis totius eſſe totaliter. Hîc tantum diſcrimen eſt, quòd natura illa diuina tota ſimul vbiq; eſt per modum cauſæ agentis ſiue principii, eſſentia, præſentia, & potentia ſua primò & per ſe: in corpore autem Chriſti per vnionem gratiæ, qui modus in ſingulari & gratioſo (vt ita dicam) eſſendi modo ſummè ſingularis eſt. Quemadmodum ergo de anima noſtra nemo ſanus dixerit; quatenus eſt in capite non eſſe in pedibus, quia eatenus eſt in vtroque, quatenus eſt vna cõtinens ſubſtantia ſpirituali modo, tota in toto, tota in parte, & tota ſimul in vtroque, vt quæ eſſentia ſua id proprietatis habeat, quòd non ſit menſurabilis ſecundùm quantitatem: ſic etiam de eſſentia diuina, quæ omnia etiam metaphyſica tranſſcendit, à nobis ſtatui & credi neceſſe eſt. Nam in rebus partibilibus pars extra partem eſt: in ſpiritalibus verò quæ non ſunt *μεριστὰ*, vt tôto genere differt *τοῦ εἶναι* vel *ὑπάρχειν*, eſſendi; ſic etiam differt *τοῦ ἐνυπάρχειν* ſiue ineſſendi modus. Quanto magis in diuinis diſcrimen tenendum eſt?

SAMOSATENVS. 21.

Verùm vt ſit tota τοῦ λόγου diuinitas extra etiam naturam humanam: recipitné ea in ſuam quoque hypoſtaſin aliquando ipſam humanitatẽ? ſi recipit, ergo hypoſtatica vnio toties diſſoluitur & inſtauratur, quoties Chriſtus ex vno in

alium locum mouetur: vt quum Chriſtus aſcenderet in cœlos, hæc vnio diſſoluta eſt in diuinitate, quatenus illa ipſa remanſit in terris: eadem poſteà vnio inſtaurata eſt in diuinitate, quatenus hæc erat in cœlis. Si autem non recipit, ergo vel diuinitas, quatenus erat in terris, vna cum humanitate ſubuolauit in cœlum, vel humanitas ante aſcenſum iam hypoſtaticè vnita erat diuinitati quatenus eſſet in cœlis. Si illud dederint, Deum volubilem habebimus: ſi hoc affirmauerint, vbiquitarii erunt. Et ſanè mirum eſt doctiſſimos quoſque Theologos Trinitarios videre, ipſa attributa diuina vt eſſe omnipotentem, æternum, infinitum, &c. non poſſe humanæ communicari naturæ quin ex creatura fiat creator, ex non Deo quidam exſurgat Deus: nolle tamen vel non poſſe videre quod eadem de cauſa nec ipſa hypoſtaſis diuina communicari poſsit humanitati ita vt hæc propria ſua hypoſtaſi priuata ſuſtentetur ab hypoſtaſi diuina & quidem multo magis quàm accidens à ſuo ſuſtinetur ſubiecto, quamque ſubſiſtentia ſubiecti ipſi communicatur accidenti: Nam eorum quæ reipſa ſunt idem & ſola ratione diſtinguuntur, non poteſt vnum alicui communicari, vt non ſimul reliqua omnia eidem communicentur: vt totum aliquod corpus, quia realiter idem eſt cum ſuis partibus ſimul ſumptis, non poteſt alicui dari ſine partibus, nec omnes dari partes poſſunt ſine toto. Atqui hypoſtaſis diuina reipſa idem eſt cum attributis diuinis: ergo ea vel non eſt communicata naturæ humanæ, vel certè vnà communicata omnipotentia, æternitas, vbique præſentia, &c. Ad hoc quid noſtri Trinitarii? Ob rationis diſtinctionem quæ eſt inter hypoſtaſin & proprietates Dei, non valere dicent conſequentiam iſtam, Hypoſtaſis diuina communicata eſt naturæ humanæ, ergo & omnipotentia, vbique præſentia, &c. eidem eſt tributa. Immo verò valet iſtiuſmodi conſequentia in omnibus iis quæ ſola ratione differunt. Nam rationis diſtinctio hoc

tantùm

tantùm efficit, ne vna proprietas de altera dici queat, vt omnipotentia de æternitate, æternitas de ſapientia, hæc de ſubſiſtentia: non autem impedire potest, vt cui vnum ſola ratione differentium communicatur, eidem non cætera omnia tribuantur: vt de toto quoniam perſpicuum eſt, quod cùm datur, omnes quoque ipſius dantur partes.

O R T H O D O X V S.

Equidem te, Samoſatene, non arbitror euſq; veniſſe impudentiæ, vt dum naturę propugnator haberi vis, ipſius principia & auctoris maieſtatē cupias euertere. Atq; hoc facis tamē in hac quæſtione & ventilatione tua. Vt autē res fiat euidentior, quia dum totus in toto eſſe vis, aberras totus, de toto me coges dicere. Eſt totū phyſicū ſiue corporeum & materiale, eſt totū metaphyſicū & ſpirituale. In reb. phyſicis totū dicitur reſpectu partiū. Pars autē duplex eſt, vna eſſentialis, vt materia & forma partes ſunt compoſiti: altera quanta, ſiue quantitatis, in quam aliqua ſolet quantitas diuidi. Atq; hæc quanta (vt vocant) totalitas commenſum habet cum loci proprii quantitate, nec aliud eſt quantitas locati quàm loci, etſi ratione differūt. Eſſentialis verò quātitas aliter ſe habet, vt ſegmēto 20. antè oſtendimus. In rebus autē ſpiritalibus & metaphyſicis nō eſt vlla totalitas nec per ſe, nec per accidens, niſi ſecūdùm perfectā rationē eſſentię, q̄ te ex tuo Ariſtotele in libris de anima & Metaphyſicis oportuerat didiciſſe. Et ideò tū anima noſtra eſt tota in qualibet parte ſui corporis, tùm verò maximè Deū totū eſſe in omnib. & ſingulis credamus neceſſe eſt, q̄ Salom. 3. Reg. Act. 14.
& Paul. in Actis Apoſt. nō obſcurè docuerūt. Quòd ſi & 17.
homo locū capit pro quātitate ſui corporis, nō anima locū per ſe capit corporaliter, ſed perſona capit ſecundùm corpus, q̄ corpus anima cōtinere, nō cōtineri ab

eo dicitur. Nunc ad quæſtionem tuam veniemus. Quæris primùm, vtrùm diuinitas τοῦ λόγου recipiat aliquando in ſuam hypoſtaſin humanitatem ſuam? Reſpondeo (etſi vix te puto ſcire quid dicas, aut quid velis, reſpondeo tamen) non recipit, qui nunquam abiecit eam: Chriſtus nunquam abiecit eam, ex quo ſemel facta eſt ἐνυπόστατος, nunquam fuit ἀνυπόστατος: quid ergo tibi vis hoc recipiendi verbo? Aſſumpſit carnem non abiiciendam, ſed beandam in æternum. Hanc quæſtionem velut feracem agrum, colis & recolis dilemmate: cuius falſum prius antecedens, falſa ſunt conſequentia. Prius antecedens, nempe *Chriſtum recepiſſe in ſuam hypoſtaſin humanitatem ſuam*, negauimus: nam quis ſanus concedat? Conſequentia autem vtraque nihil veri habent, pura Dei & rerum diuinarum ſpiritaliumq; ignoratione circumfluunt. Eadem hîc tua eſt cæcitas, ô Samoſatene, quæ ante in loco de æternitate. Neſciebas quid ſibi vellet illud Boëthii, æternitatem eſſe ſimul totam: oſtendi ex Ariſtotele: ſpero te fidem habiturum illi præceptori tuo. Iam neſcis quid ſit, ſpiritum eſſe totum ſimul, ignoras ſpiritalium rerum diuinarumque συνεχὲς: & hoc oſtendi ex Ariſtotele, quia vel diuina præ illo tibi fœtet auctoritas. Quid illud eſt, quæſo? quatenus diuinitas eſt in cælo, non eſt in terra, & contrà, & quaſcunque reſtes ex arenaceo hoc principio nectis? In Deo, quum agitur de eſſentia & præſentia eius, nullum eſt quatenus: locis diſtinguis eum quem non capit locus: terminas interminabilem: partiris eſſentiam eius, cuius perfectio eſt vnica & ſimpliciſſima vnitas. Quin potiùs dicis? quatenus diuinitas eſt, tota ſimul eſt in cælo & tota ſimul in terra, non pars hîc & pars ibi. Et in hoc tamen ἀφιλοσόφων conſequentiarum genere exſultat & triumphat

phat oratio tua. Ac mihi quidem videtur iſtud, quatenus, à te non dico de metaphyſica, ſed de diuina eſſentia ſic pronunciari, tamquam ſi legibus Phyſicæ aut etiam Logicæ (quod anguſtius) illa eſſentia teneretur: quod tuæ concluſiones docent, totæ ad quantitatem illam prædicamentalem (vt vocant) pertinentes. Indignè factum: cùm Dialecticorum nemo aut Logicorum iſtas partes fermè ſit auſus ſuſcipere: Ariſtoteles quidem minimè omnium. Sunt igitur falſa, (vt vno verbo dicam) quæ ex hac determinatione adducis omnia. Subiicis, *vt attributa diuina humanæ naturæ non poſſunt communicari, ita nec hypoſtaſis.* Ambiguè dictum: etſi quis ita loquitur? Si communicari accipis pro eo quod eſt vniri in perſonæ vnitatem, cõmunicatur hypoſtaſis: ſin autem pro eo quod eſt communem fieri realiter confuſione, transfuſione, aut exæquatione naturæ attributorumque quocunque modo, negamus. Etenim anima & corpus noſtrum perſonam conſtituit cõmuniter, & vtrumq, in perſonam confert attributa ſua; non autē ſubſtantia vna in alteram, id eſt, anima in corpus, vel contrà. Sic & natura vtraque in perſona Chriſti nõ transfert, ſed confert attributa ſua: quæ ſi transferret, perſonalis vnio cum eſſe deſineret. Quòd ſi pars in partem non transfert ad conſtitutionem perſonæ noſtræ, quomodo natura aſſumens in aſſumptam transferre diceretur, id eſt, principium infinitum in terminum finitū, & (vt ita dicam) principiatum ſuum? Si ergo accipere placet communicationem pro vnione perſonali qua hypoſtaſis Filii naturam humanam aſſumpſit ſibi, bene eſt: etſi loquutio ambigua, periculoſa, mala, fugienda. Si ampliùs ſtatuis, negamus, & falſiſſimū eſſe contendimus. Et tu tamē, Samoſatene, ſubtiliter

hoc modo interpretaris contrà quàm dicimus: & ex hac hypotheſi vel ſuppoſitione tua argumētaris ſtrenuè. Ergo tuas ipſius cogitationes & commenta (vt facis) oppugna: ſequentia enim abſurda non attingunt doctrinā noſtram, ſed interpretationem tuam. Et quod de diſtinctione inter hypoſtaſin & proprietates adfers, etſi id ſuo loco eſt neceſſarium, in hoc tamen nihil ad rem: nam & hypoſtaſin & proprietates eius vnitas naturæ humanæ in perſona eſſe agnoſcimus; communicatas, vt tu vis & falſo de nobis aſſeris, ſanctiſſimè pernegamus: Nec enim (vt antè diximus) quiſquam de nobis hoc modo loquutus eſt: ſi fecit, error humanus eſt, & accipiendus humaniter.

SAMOSATENVS. 22.

Hac tria iam enumerata exagitataque ficta Trinitatis indicia quem non mouerint, eum profectò mouebunt quæ his nunc ſubnectam, fortiſſima tria & in omnem manſura æternitatem inuictiſſima argumenta. Primum autem hoc ſit argumentum. Vnitas & diſtinctio ὀυσίας vel eſſentia magis dependet ab hypoſtaſi, quàm accidentis a ſubiecto, & corporis locati à loco. Non enim tantùm inter ſe differunt rationalis ſubſtantia & perſona, quantum accidens & ſubiectum, quantumque locus & corpus locatum. Atqui vnum numero accidens non poſſe in multis eſſe numero ſubiectis Pontificii Philoſophi Theologique fatentur: & vnum numero corpus non poſſe in multis ſimul reperiri locis Caluiniani nunc pugnant: & quidem meritò, alioquin enim idē eſſet vnum & non vnum: vnum, propter ſuppoſitionem, vt in ſcholis loquuntur; ponitur enim vnum eſſe numero accidens, vel corpus: non vnum, quòd ſecundum multitudinem ſubiectorum & locorum neceſſe ſit multiplicari accidentia & corpora locata: eſſe autem vnum & non vnum, implicat contradictionem, quam nec ipſe poſſit Deus veram face-

facere; cùm alterum contradictoriorum neceſſariò ſit falſum, omni etiam Theologica conſequutione neceſſaria. Pontificii ergo & Caluiniani vel ſuam non intelligunt doctrinam & religionem, vel nobiſcum negabunt tres in vna οὐσίᾳ diuinas eſſe ὑποστάσεις ſeu perſonas.

ORTHODOXVS.

Hactenus tria illa *κριτήρια* ſiue indicia refellimus: quæ tu, Samoſatene, præfidenter inuictiſſima eſſe gloriaris; nos infirmiſſima eſſe, ac potiùs nulla euidẽter oſtendimus: quam rem vt ſalutariter videre poſſis, faciat Deus ſalutis noſtræ. Iam ſubdis argumenta tria: vſque adeò Trinitatem diuinam oppugnans, trinitate argumentorum (vt ita dicam) afficeris. Primo argumento Trinitatem ipſam, ſecundo Deitatẽ Filii, tertio mediationem eius aggrederis. Arcem ipſam fidei petis, & ſalutis noſtræ, Dei veritatem. De primo antequam dicam, non poſſum ſatis mirari te, qui antè prædicabas religionem Chriſtianam, tuam religionem eſſe hanc, nunc tantopere obliuiſci tui, vt eam apertè abdices. Etenim quàm verè Deus eſt, tam verè de ſe loquutus eſt: & quàm verè de ſe ipſe loquutus eſt, tam verè ſermonem ſuum curauit per ſeruos ſuos, non idololatras (quod principio dixiſti) exarandum. Huic ſermoni ſi non credis & huic Scripturæ; nec Deo credis, nec Deum. Et Chriſtianam voces religionem tuam? Sed his omiſſis, de argumento videamus.

Vnitas, inquis, *& diſtinctio οὐσίας vel eſſentiæ magis dependet ab hypoſtaſi, quàm accidentis à ſubiecto, & corporis locati à loco. Vnum autem numero accidens non poteſt in multis numero ſubiectis eſſe: Ergo nec eſſentia vna numero in multis numero ſubiectis, ſiue hypoſtaſibus.* In maiore primùm falleris, quum vnitatem

opponis diſtinctioni: nam ſi vnitatem de eſſentia dicis, non diſtinctio, ſed dualitas aut pluralitas eſſentiæ opponitur: diſtinctio verò non ad eſſentiam propriè & per ſe, ſed ad rationem in eſſentia reſpicit. Quare te hoc modo dicere oportuit, *vnitas & pluralitas eſſentiæ magis dependet ab hypoſtaſi, &c.* id eſt, *vnius hypoſtaſeos, vna eſt eſſentia, plurium hypoſtaſeon plures eſſentiæ.* (Hæc ſententia tua, quam planis verbis & repoſita comparatione viſum eſt exponere) *in Deitate vna eſt eſſentia: ergo & vnica hypoſtaſis.* Maiorē in rebus creatis concedimus: nam in eis eſſentia communis, aut eſt ſpecies, aut genus ſubſtantiæ; ac propterea ſubſtantia ſecunda Logicis appellatur, quæ in ſubiecto eſt, & de ſubiecto dicitur: ſingularis verò dicitur hypoſtaſis vel ὑφιςάμενον, Logicis ſubſtantia prima. Sed in vnica tamen ſiue eſſentia ſiue hypoſtaſi creata ſuæ ſunt eſſentiales partes, quæ ratione inter ſe diſtinguuntur: in ſpiritali verò & metaphyſica non partes propriè (ſunt enim ſimplices eſſentiæ) ſed quaſi partes ratione & mente ſola diſcernuntur. Sic exempli cauſa, in ſpiritu noſtro (qui ſubſiſtit pèr ſe, & dat corpori ſubſiſtere) vt qui ſimplex eſſentia eſt, primùm eſt eſſentia ſimplex ſubſiſtens; deinde à philoſophis duo μόρια, id eſt, partes abuſiuè habere dicitur, intellectum, & voluntatem: quæ duo vnum ſunt cum Spiritu, vt ſimplex eſt, eſſentia; ratione tamē ab eo diſtinguuntur, vt ſunt in ſubiecto. Sed negamus Deitati maiorem competere poſſe.

Nam primùm Deus eſt eſſentia vniuocè, ſiue ens entium, tranſſcendens tranſſcendentium, quæ non ſolùm eſſentias metaphyſicas tanto interuallo quanto hæ phyſicas atque corporeas, ſed omnes infinitè omnibus modis ſuperat. Quapropter ductæ ab iilis de

Deo

Deo argumentationes omnes infirmæ ſunt, niſi aut neceſſitate principii naturalis, quatenus natura poteſt ſecundùm Deum, aut ſcripturæ & verbi diuini auctoritate vincantur. Cùm autem tu, Samoſatene, documenta naturæ tam preſſè teneas, & tamen Chriſtianam religionem appelles tuam, non iniquè feres ſi vtrumque librum; vnum imperfectum, naturæ noſtræ; alterum perfectum, Scripturæ diuinæ & verbi (quo Chriſtiana religio traditur) conſulamus.

Secundò eſſentiam hanc cùm naturæ luce, tum Scripturæ veritate vnam eſſe inter nos conuenit. Natura enim & ſimplicitate eius perfectiſſima (quæ ſemper eodem modo ſe habet in ſeſe, nec vllo modo eſt extrà communicabilis) & infinitate perfectionis eius (ad quam reſpicientes philoſophi vnum tantùm infinitum principium idem poſuerunt) & mundi, operũ, operationumque eius vnitate, vnicam eſſe Dei eſſentiam confirmat. Scripturæ loci exſtant innumeri, de quibus hîc non ſum dicturus; tum quia inter nos de eo conuenit, tum quia hoc ipſum breuitatis cauſa, iam antè in alium locum reiecimus. Tertiò & hoc conſtat, vnicam illam eſſentiam Dei ſimplicem eſſe totaliter, nec vllo pacto compoſitam in ſe, ſiue ex partibus quantis, ſiue ex materia & forma, ſiue ex natura & ſuppoſito, ſiue ex eſſentia & eſſe, ſiue ex genere & differentia, ſiue ex ſubiecto & accidente, ſiue alio vllo modo: quam rem naturæ documenta confirmãt iſta: quòd omne compoſitum ſuis componentibus poſterius eſt, poſterius ſua cauſa, ex potẽtia & actu conſtat, & in ſe habet aliquid quod non eſt ipſum: Deus autẽ eſt primum ens, ſumma & prima cauſa, actus purus & ſimpliciſſimus, denique ſuum ipſius eſſe; quò Apoſtolus reſpexit dicens, Patrem eſſe luminum, apud quem Iacob. 1.

non ineſt tranſmutatio, aut cõuerſionis obumbratio. Quartò vnicam illam eſſentiã Dei extra & ſupra omnia, q̃ vocant, prædicamẽta eſſe æquè agnoſcimus, natura & Scriptura duce: verumtamẽ æquiuocè duo ſolùm prædicamenta ex omnibus Deo conuenienter & analogicè aptari, ſubſtantiã, & relationem in Deo autem, vt eſſentia ſimpliciſſima, nihil niſi eſſentiale eſſe. Atq; hæc quidem ſunt, de quibus inter nos ex natura Scripturaque eſt conſenſio. De ſequentibus non item; quia in eis natura cæcutiuit, aut vidit minus; homines autẽ à natura ita ſunt, vt & plus ſatis naturæ fidant, & minùs Scripturam quærant, intelligant, credantque. Quintò, Cùm Deus ſit Spiritus vel Spiritalis eſſentia, ex analogia ſpiritalium eſſentiarũ ſimpliciũq;, de natura eius (quamuis ſupra omnes ſit) iudiciũ fieri dicimus oportere: ſpiritalẽ autẽ quamuis eſſentiam ita ſe habere naturaliter, vt in ſe habeat eſsẽtiales facultates duas, quarũ priorẽ, τὸν λόγον, ſpiritus in ſe & per ſe generat συναϊδίως, poſterior à ſpiritali eſſentia procedit & λόγῳ ipſius, quã dicimus voluntatẽ: Eſſentiã itaq; diuinã tria in ſe habere diſtincta eſſentialia, non vt facultates inhærẽtes, ſed ὑφιστάμενα ſiue ὑποστάσεις, quorum primum dicitur Pater generans & cõſpirans; ſecundũ, Filius genitus & conſpirans; tertium, Spiritus S. procedens & ſpiratus ab vtroque. Hoc natura adumbrauit, Scriptura explicauit, narrauit & teſtificatur Deus. Sextò, In hac relatione & diſtinctione perſonarũ myſterium diuinum eſſe eiuſmodi cõfitemur, q̃ partim natura rerũ creatarũ adumbretur, partimq; minimè. Creaturã corpoream gignere ſibi ſimile: & à Deo Patre Filium ſimilem ſemper genitum; & à Patre Filioq; Spiritum ſimilẽ productum. Creaturã incorpoream vel ſpiritualẽ, gignere in ſe λόγον, & per ſe ac λόγον voluntatem

306

luntatem producere: ſic etiam in eſſentia Dei. Sed diſcrimina multa incidere propter ſimilium iſtorũ inæqualitatem maximam. Gigni enim Filium, & procedere Spiritum ſimilem, non eſſentiam ab eſſentia, vt gignũt res corporeæ (nam eſſentiá vnica eſt & ſimpliciſſima) non facultatem à perſona, vt gignunt intelligentiæ (nam Deus eſt purus actus, & quicquid eſt in Deo Deus eſt) ſed perſonã diuinam à perſona; non extra eſſentiã (nam infinita eſt, eſſentia autẽ infinita extra ſe fundi nõ poteſt) ſed in eſſentia, vt ſpiritualeis creaturas facere ſegmẽto 9. oſtendimus. Proinde eſſentiã vnã eſſe, ſi ad ſubſtantiæ prædicamentũ ſpectes; in hac autẽ ſubſtantia ſiue eſſentia vnica realiter ſubſiſtere, & ſecundũ relationes diuinas ratione ꝑ proprietates diſtingui tres illas hypoſtaſes ſiue perſonas, de quib. modò dicebamus: quarũ perſonarũ cõmunem eſſentiam Scriptura eſſentiali appellatione vnius Dei Iehouæ, ſingularẽ ſubſiſtentiã relatiuis nominib. vbiq; teſtatur, Patris, Filii, & Spiritus ſancti: Patrẽ enim referri ad Filium, quòd gignat: Filium referri ad Patrẽ, quòd gignatur ab eo: Spiritum ſanctũ referri ad vtrumq;, quòd ſpiretur & procedat à Patre & Filio, ſecundùm proprietates, quas vocant, notionales ipſorum.

Ex his manifeſtũ eſt ꝙ falſa ſit in reb. diuinis ſentẽtia illa, vnitatẽ οὐσίας ex hypoſtaſi depẽdére. Nam in reb. finitis vera eſt propoſitio, quia aliæ extra alias ſubſiſtunt in ſe: in Deo autem, qui infinitus eſt, tres illę hypoſtaſes (quas relationib. Scriptura variè determinat) ſubſiſtũt nõ extra eſſentiã (nã extra infinitũ qd eſt) ſed in eſſẽtia tota ſingulæ, totaq; eſſentia in ipſis diuino & ſingulari modo. Sic vni⁹ diuinę hypoſtaſeos, at nõ ſolius, eſt tota eſſentia diuina, ꝙ non niſi vna eſt: triũ verò hypoſtaſeon ſiue perſonarũ nõ plures ſunt eſſentiæ; ſed vnica,

tota in tribus ſubſiſtens, tota in ſingulis, idque ſeruatis tum eſſentialibus eſſentiæ, tum relatiuis perſonarum in vnitate eſſentiæ proprietatibus, quas ex Scriptura didicimus. Sed de his alio loco.

SAMOSATENVS. 23.

Alterum verò ſit huiuſmodi argumentum; Deus Pater præter eſſentiam diuinam, quam eamdem numero & ſibi reſeruauit, & λόγῳ communicauit, dediſſe dicitur diſtinctam hypoſtaſin ſeu ſubſiſtentiam: hæc autem τȢ̃ λόγȢ hypoſtaſis vel erat in Patre quum generaret λόγον, vel non erat. Si erat, ergo vna Patris perſona duæ erant perſonæ propter duas hypoſtaſes: non enim hypoſtaſis λόγȢ eſſe potuit δυνάμει in Deo generante, ſicuti in homine gignante eſt filii ſubſiſtentia; ſed ἐνεργείᾳ ſeu actu. Sin autem in Patre præter propriam hypoſtaſin non erat actu quoque λόγȢ hypoſtaſis, vndè eam λόγος accepit? Omnino autem neceſſe eſt, vt Deus Pater τȢ̃ λόγȢ hypoſtaſin vel ex diuina eſſentia, vel ex ſua ipſius ſubſiſtentia, vel ex nihilo produxerit. At non ex diuina eſſentia, quia hæc nec generat, nec generatur: alioqui in Patre etiam genita eſſet, λόγος autem genitus dicitur ob propriam hypoſtaſin. Neque ex ſua ipſius ſubſiſtentia eam Pater deſumpſit: cùm enim hæc ſit indiuiſibilis, tota data eſſet λόγῳ: ſicque λόγος cum Patre vna eſſet perſona propter vnam hypoſtaſin, ſicut vnus eſſe dicuntur Deus propter vnam eſſentiam. Si autem hypoſtaſis τȢ̃ λόγȢ neque ex diuina eſt eſſentia deprompta, neque ex ipſius Patris ſubſiſtentia deſumpta, nihil certè aliud relinquitur, niſi vt ipſa ſit ex nihilo procreata, ac proinde non verus ſit Deus, ſed quædam tantùm creatura.

ORTHODOXVS.

Quod ſecundo hoc argumento, Samoſatene, tentas expugnare perſonam Filii; eo eſt turpius, quòd nō

ſolùm in re peccas(nam in quem inuehis?vt olim Propheta dicebat) ſed etiam in modo. Dicis enim, *Deus Pater præter eſſentiam diuinā, quam eamdē numero & ſibi reſeruauit & λόγῳ communicauit, dediſſe dicitur diſtinctā hypoſtaſin.* Dicitur, inquis: & à quo dicitur, obſecro? certè non à nobis, tuum ergo ſomniū, tuum gloſſema de cætero oppugnas, ac non doctrinam Chriſtianam noſtrā. Nam quis vnquā fando audiuit inter nos, præter eſſentiam diuinam Patrem dediſſe Filio diſtinctā hypoſtaſin? Non præter eſſentiam dicimus, ô Samoſatene, dediſſe, ſed in eſſentia communi & communicata à Patre, tamquam principio? & in eſſentia dediſſe hypoſtaſin, non extra eſſentiam; non diuiſam, ſed diſtinctam hypoſtaſin tum ab eſſentia, tum à perſona Patris & Spiritus ſancti, non ſecundum eſſe, quod cōmune eſt, ſed ſecundùm ſubſiſtere, quod perſonæ cuiuſque proprium & ſingulare. Nam quod in mentibus noſtris inexiſtit vt facultas, id in Deo ſubſiſtit vt Deus & ὑφιστάμενον.

Iam verò quid argumenteris, vide. *Hæc hypoſtaſis,* inquis, *τοῦ λόγου vel erat in Patre, quum generaret λόγον, vel non erat.* Diſiunctiuam agnoſcimus, & in ea prius membrum: poſterius improbamus. Itaque pergis, *Si erat, ergo vna Patris perſona duæ erant perſonæ propter duas hypoſtaſes.* Inconſequenter, mi homo, argumentaris, negamus conſequens: & vt errorem videas, conſice maiorem συλλογιστικῶς. *Quum perſona eſt in perſona, duæ perſonæ ſunt vna perſona.* Falſum: nam etiam Angelus, diabolus erit in perſona altera, nec tamen diabolus & homo, Angelus & homo vna perſona futuri ſunt. Nonné vides oppoſitum eſſe in appoſito, quum ita loqueris, & ſubiectum prædicato tolli, ac contrà? Nam ſi perſona eſt in perſona, duæ ſunt per-

ſonæ,nō vna:contrà ſi duæ ſunt perſonæ in vna,omnino duæ ſunt perſonæ,quamuis in vna ſint. Atq; id nos dicimus, quod tu non intelligis, quia per modū creaturarum cupis res diuinas intelligere præpoſterè:nos, inquam dicimus,perſonam quamq; in vnica illa eſſentia ſubſiſtere,& vnam in altera, non vt accidens inexiſtens,ſed vt perſonam ſubſiſtentem. Nam in principio

Ioan. 1. erat ὁ λόγος, & ὁ λόγος erat apud Deum, & ὁ λόγος erat Deus: hic erat in principio apud Deum. Hoc poſito, velut re bene geſta, tranſis ad alterum diſiunctionis membrum,quod negauimus. Quamobrem & tu fruſtra laborem in eo conſumpſiſti; & nos quoque, ſi de eo laboraremus, poſito altero operam fruſtrà luderemus. Pergamus itaque.

SAMOSATENVS. 24.

Tertio producam loco perulgatum quidem, ſed inſigne prorſus ſemperq; triumphans illud argumentum quod Apoſtolus nobis ſuggerit, vnum eſſe ſcribens Deum, vnum & Mediatorem Dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum. Nam ſi Mediator is eſt, quem & nomen & ratio cogit eſſe medium inter perſonam offenſam & perſonã quæ offendit, intercedentem apud partem offenſam pro parte quæ offendit: certè non poteſt mediator eſſe perſona quæ offendit,neq; perſona quæ eſt offenſa. Idem enim intercederet apud ſeipſum, idemq; ſimul ſe & iratum oſtenderet & placatum: quo nihil cogitari ſtultius poteſt. At perſona offenſa eſt Deus Iſraël, qui vnus eſt: non igitur Chriſtus eſt ille Deus.

ORTHODOXVS.

Triumphalem coronam per ſomnium geras, Samoſatene, licet: experrectus videbis quòd ecce ſomnium: Duo in libello reliquo contra Mediatorem meditaris: vnum, perſonam diuinam non potuiſſe Mediato-

diatorem eſſe: alterum, non oportuiſſe. De priore ſic argumentaris:

Mediator, inquis, *medius eſt inter perſonam offendentem & offenſam, nec altera earum eſſe poteſt.*

Perſona offenſa eſt Deus Iſraël qui vnus eſt; & Mediator, Chriſtus. Non igitur Chriſtus eſt ille Deus. Maiorem, quia copulatiua eſt, partim diſtinguimus, partimque negamus. Prius membrum diſtinguimus: nam Mediatoris nomen ſupponit duo, perſonam mediantem, & actum mediationis. Perſona medians ex parte alterutra ferè non ſumitur, ſi extra partes inuenitur qui velit & poſſit. Sed tamen ex parte alterutra aut vtraque ſumitur, ſi non eſt alibi qui poſſit commodè, ſi pars offenſa gratioſè de iure ſuo remiſerit, ſi inter partes conuenerit. Hoc igitur reſpectu propoſitio non eſt neceſſariò vera. Actum verò mediationis qui negat ad partes pertinere, vix ſcit humanitatem, charitatem certè Chriſtianam neſcit: nam eum actum Chriſtus partibus ipſis diſertè imperat. Matth. 5.
Si munus tuum inquit, attuleris ad altare, & illic memineris fratrem tuum habere aliquid contra te, omitte illic munus tuum coram altari. & abi: primùm reconciliator fratri tuo, &c. Et alibi, Si peccauerit in te frater tuus, ito & argue eum inter te & ipſum ſolum: ſi te audierit, lucratus fueris fratrem tuum, &c. Matt. 18.
Prior actus parti offendenti, poſterior offenſæ imperatur, vterque verò mediationis eſt. Itaque poſterius propoſitionis membrum falſiſſimum eſt: nam qui medius non eſt ſecundùm perſonam, is teſtimonio Chriſti, medius ratione officii & œconomiæ fieri poteſt, & iubetur eſſe quiſquis poteſt. Huius officii quod imperauit Chriſtus, idem exemplum præbuit. Itaq; ex falſo antecedente concluſio falſa.

SAMOSATENVS. 25.

Hunc nodum Gordium duobus ſolent modis incidere potius quàm diſſoluere noſtri Trinitarii. Plerique eorum ad diuerſas confugiunt in Chriſto naturas, affirmantes Chriſtum eſſe perſonam offenſam ratione diuina, mediatorem verò ratione naturæ humanæ. Verùm hi non recordantur vnam conſtitui Chriſti perſonam ex natura humana & diuina, atque interceſſionem omnemque aliam actionem non eſſe naturarum, ſed ὑφισταμένων vel ſuppoſitorum. quare non humanam Chriſti naturam intercedere apud diuinam, ſed ipſum Chriſtum intercedere apud ſe ipſum ratione naturæ humanæ & diuinæ, ita vt interceſſio oriatur ex Chriſti humanitate, terminetur autem & deſinat in ipſius diuinitatem: quapropter huiuſmodi interceſſionem non duas eſſe actiones, ſed vnicam tantùm, duos tamen reſpectus habentem, vnum ad humanum, alterum ad naturam diuinam: diuerſos verò in eodem ſuppoſito reſpectus efficere non poſſe, quo minùs idem reuera intercedat apud ſeipſum propter vnicam perſonam, vnicamque actionem. Quid multa? vel Chriſtus mediator eſt ſecundùm naturam tantùm humanam, vel ſecundùm naturam etiam diuinam. Si ſecundùm humanam tantùm, quid opus erat Deum fieri Mediatorem? ſin verò ſecundùm diuinam etiam eſt mediator, nullo profectò modo euitari poteſt, quin ipſa quoque diuina natura, ea parte qua mediatrix eſt, intercedat apud ſeipſam: quod quia abſurdè dicitur, cùm nemo roget ſeipſum, fateamur etiam abſurdè dici, mediatorem Dei & hominum eſſe illum ipſum, qui placandus erat, Deum.

ORTHODOXVS.

Etſi nodum illum tuum Gordium, Samoſatene, iam modò ſoluimus; quia tamen pergis in imaginario triumpho tuo, paucis reſpondebimus ad ſequētia.

Solutio-

Solutionem quam hîc adfers ex duabus naturis Chriſti, tueantur qui probãt: nos quidem probamus minime. Hæc ergo nihil ad nos. Quod autem affirmas ſub finem *abſurdè dici, cùm nemo roget ſeipſum, ipſam quoque diuinam naturam apud ſeipſam intercedere*, bifariam peccas, re, & probatione. Re peccas; nam etiam apud ſe & apud nos Chriſtus ſecundùm naturam intercesſit, & partem vnam poſſe intercesſionem præſtare antè docuimus. Probatione peccas: non enim (opinor) es neſcius in iuſto argumentationum modo, non niſi ſpeciebus omnibus ſublatis genus tolli poſſe. Sic autem argumentaris, neminem rogare ſeipſum, ergo neminẽ apud ſeipſum mediatorem eſſe. Quid? an nondum vides, patêre latiùs intercedendi quàm rogandi verbum? Si patet latiùs, falſa eſt concluſio tua; patet autem latiùs. Quòd ſi æquiualere iſta verba putas, falſa eſt ſuppoſitio; nam multi etiam non rogantes intercedunt. Et falſum igitur conſequens. Sed pergamus.

SAMOSATENVS. 26.

Quamobrem alii ſolent Theologi reſpondere, quando vnica tantùm eſt offenſa perſona, non poſſe eamdem eſſe Mediatorem: verùm quum multæ ſunt ſimul perſonæ offenſæ, tunc nihil obſtare quin ex iis vna ipſarum conſenſu electa officio Mediatoris fungatur: Id quod illuſtrant exemplo Regis duos filios habentis: quem Regem ſi turbulenti offendant ſubditi, vnà etiam ipſius offendunt filios: & tamen fieri poſſe, vt de voluntate Patris & filiorum alteruter filius deligatur, qui inter Patrem & ſubditos fiat mediator. Sed iſti non conſiderant, hominem offenſum propterea fieri mediatorem inter offendentẽ & alium quempiam qui quoque fuit offenſus, quòd is poſita iam ira ignouerit ei à quo

fuerat læſus; quodque ipſe placatus alterum ſimiliter placatum cupiat. At in rebus diuinis non ita ſeſe res habet: non enim antè placatus fuit λόγος quàm Pater, & Spiritus ſanctus, ſi tres iſtæ perſonæ ſunt ὁμοούσιοι. Deinde nõ attendunt, Regem humanum & ipſius filios ex ſe nunquam eligere mediatorem, niſi minùs offenſi fuerint filii quàm Rex ipſe: cui rei certiſſima fides ſit ex eo, quòd nunquam ipſe Rex, contra quem potiſſimùm excitata fuerat ſeditio, mediator fiat inter filios ſuos & ſeditioſos ſubditos. At verò omnes diuinæ perſonæ æqualiter offenſæ hominum peccatis fuere, ſi omnes æquè diuinam participant naturam: non igitur vna magis quàm alia eſſe mediator potuit: vel ſi vna earum facta eſt mediator, ea certè non potuit ipſa ſibi ſatisfacere; quandoquidem ſatisfactio, omniſque iuſtitiæ actus non ſit ad ſeipſum, ſed ad alium: ob quam rem non toti ſatisfactum Trinitati foret, ſed Patri tantùm & Spiritui ſancto: ideoq; altero opus mediatore fuiſſet, qui ipſi etiã λόγῳ ſatisfaceret.

ORTHODOXVS.

Etſi propoſitionẽ tuam, ô Samoſatene, ſegmento 24. apertè confutauimus, quia tamen eadem chorda oberras, monebo paucis quod opus eſt. Primùm ergo negamus propoſitionẽ tuam ſimpliciter veram eſſe, vt ibi oſtendimus. Secundò dicimus, ſi in cauſa ſua agere quis Mediatorem poteſt, multo magis in cauſa quæ ſibi & aliis perſonis communis eſt: quod illo exemplo Regis filiorumque (eſt autem à Chryſoſtomo, aut etiam à Chriſto exemplum) confirmatur. Negas, & exemplum ais eſſe diſſimile duobus argumentis, de quibus ordine dicturi ſumus.

Matth. 21.

Primùm *ſi quis offenſus*, inquis, *mediatorem agit, oportet eum poſita iam ira ignouiſſe: hoc autem de perſona diuina vlla rectè non poteſt affirmari*. Iam ergo das quod antè negauiſti, hominem quamuis offenſum Mediatorem eſſe poſſe. De ſermone autem tuo, vtrumq; fal-

ſum eſt; ſic falſa concluſio. Falſum eſt eum qui fuit offenſus propterea mediatorē fieri inter offendentes & alios offenſos, quòd poſita ira ignouerit, ſi propterea ſolùm dixeris: nam fit etiam vt offenſus offenſionem diſſimulet, nō quòd ignouerit, ſed quòd animum habeat ignoſcendi, ſi res ſucceſſerit; aut quòd offendentes velit amplius reuincere omnibus officiis, & ſi qua ſunt eiuſmodi. Si ergo aliæ aliquæ cauſæ ſunt, nō propterea ſolùm mediator fiet: ꝙ ſi nō propterea ſolùm, ex indefinita & particulari nihil efficitur. Et illud quoque falſum eſt, hoc de perſona diuina nō rectè affirmari poſſe. Contrà enim ſi hoc nō dederis de eſſentia ipſa & de perſona diuina quaq;, totā Scripturā euerteris. Deus enim offenſus, inde à primo parentū lapſu irā in peccatores nō poſuit, ſed diſſimulauit; nō ſimpliciter ignouit, ſed ſpē fecit cōdonationis, & ad eam rem media adhibuit ipſe innumera. Quin & Pater promiſit Filiū, & Filius vltrò egit q̄ ad mediationē, diuinū planè opus, pertinebāt. Diuini autē operis quis auctor & effector, niſi Deus, futurus eſſet? Cùm enim mediationis duæ ſint partes, vna ad Deum & res diuinas, altera ad nos & res noſtras pertinens; vtraſq; à Deo diſponi ſiue præparari, procurari, perfici, contineri integras oportuit: quam ad rem Patriarchæ, Lex, ceremoniæ, Prophetæ Dei verbis fuerunt in Eccleſia duces. Quapropter ait Chriſtus, Deus tantopere dilexit mundum vt ſuum ipſius Filium tradiderit, &c. Et Apoſtolus, Deus erat in Chriſto reconcilians mundum ſibi, &c. Enimuerò (vt teſtimonia mittamus) vide quæſo quò euadas, quum ita ſtatuis ex neutra parte, offendēte aut offenſa, mediatorē fieri poſſe. Nemo inter Deum & homines potuit mediator eſſe, niſi à parte alterutra aut etiā vtraq;: ab hominib. nō potuit, qui inde à peccato

Ioan. 3.
2. Cor. 4.

nec nouerunt, nec voluerunt, nec potuerunt nouiſſe Deum vtiliter: Igitur à Deo. Fuit autem mediator, Filius Dei: fuit ergo a Deo, qui potuit. Miſertus enim noſtri Deus mediatorem dedit, quum poſſet in æternum carere nobis, vt αὐτάρκης: nos verò de mediatore qui cogitauiſſemus, cùm à natura fugiamus Deum? Hoc quiſquis ignorat, & ſe ignorat & Deum.

Alterum diſſimile, quòd hîc comminiſceris, planè eſt imaginarium. Nam quod ais *hunc aut illum plus aut minus offenſum eſſe: qui minus fuerit offenſus, mediatorem hunc fieri:* nihil ad cauſam hanc omnia. Nam in exemplo intelligitur omnes æquè offenſos eſſe: deinde fieri poteſt, vt qui plus offenſus fuerit, eius animo tamen offenſa minus hæreat, & mediatoris officium depoſcat ſibi. video te qui de rebus diuinis ſupra omnes tibi videris ſapere, peritiam rerum humanarum non vſque adeò magnam adeptum eſſe. Sed valeant iſta. Subiicis, *Ex perſonis æqualiter offenſis non poteſt vna magis quàm alia mediator eſſe: Perſonæ Trinitatis ſunt æqualiter offenſæ: Ergo.* Quid Lectoribus illudis, Samoſatene? Maiorem enim ſic ſtruis, vt hærere nos oporteat vtro ſenſu neges, ſimpliciter, an comparatè. Simpliciter ſi negas, falſum: nam (vt antè dixi) poteſt perſona æqualiter offenſa minus offenſionis in animo continere: poteſt præterea (quod in hac quæſtione verum eſt) perſona vna magis eſſe decens, commoda, & meliùs diſpoſita ad opus mediationis quàm altera, ex conſenſione iudicioque omnium. Certè perſonam Filii commodiorem fuiſſe, & ab æterno ad opus iſtud diſpoſitam, Scriptura ſacra oſtendit paſſim. Sin autem comparatè negas, itidem falſum, eodemque iure. Addis. *Satisfactio mediationis, & omnis iuſtitiæ actus non eſt ad ſeipſum, ſed ad alium: Ergo ſi Chriſtus*

Deus

311

Deus mediator eſt, non ſatisfecit ſibi. Pergis, *Si non ſatisfecit ſibi, non ſatisfecit toti Trinitati, & altero Mediatore opus: At non ſatisfecit ſibi: Ergo, &c.* Maiorem diſtinguimus, etiam auctore illo præceptore tuo ad Nicomachum ſcribente: Nam propriè quidem communiterque actus iuſtitiæ eſt ad alium; ſpeciatim verò & per accommodationem analogicam, quam ille μεταφορὰν καὶ ὁμοιότητα vocat, etiã ad ipſum agentem reſpicit ferturque. Ita eſt mediatio Chriſti reſpectu ſui. Hoc igitur pacto & concluſionem illam tuam, & quæ inde eruis conſectaria, ſimul ruere neceſſe eſt.

Lib. 5. Ethic. cap. 11.

SAMOSATENVS. 27.

Quid? quòd Deus non ſolum non potuerit eſſe mediator; ſed neque vlla cauſa fuerit cur ipſe agere vellet mediatorē? Nam duæ potiſſimùm huius afferri ſolent rei cauſæ, quarum neutram veram eſſe demonſtrabo. Scholaſtici aiunt, Deum potiùs quàm aut angelum, aut purum hominem fieri mediatorem debuiſſe, quòd hominum culpa læſum fuiſſet ſummum & infinitum bonum, ac propterea ipſa quoq; culpa infinita euaſiſſet; quæ vt deleretur, opus fuiſſe ἐνεργείᾳ virtuteque infinita: qua cùm ſolus Deus ſit præditus, hunc ſolum ſuſcepta carne oportuiſſe fieri mediatorem, & generis humani redemptorem. Itáne verò? peccatum infinitum hærere in homine poteſt finito? Non eſt inquiunt, infinitum ratione ſubiecti, id eſt, hominis; ſed ratione obiecti, id eſt Dei. At ſicut peccatum hominis infinitum eſt ratione Dei infiniti, ita etiam bonum opus hominis infinitum erit relatũ in Deum infinitum: cur igitur Deus, ſi infinitè potuit ab homine offendi, non infinitè ab eodem potuiſſet placari? Quia non eſt, inquiunt, par ratio boni, & mali operis: cùm homo ex ſe poſſit peccare, non autem ſuapte

opponis diſtinctioni: nam ſi vnitatem de eſſentia dicis, non diſtinctio, ſed dualitas aut pluralitas eſſentiæ opponitur: diſtinctio verò non ad eſſentiam propriè & per ſe, ſed ad rationem in eſſentia reſpicit. Quare te hoc modo dicere oportuit, *vnitas & pluralitas eſſentiæ magis dependet ab hypoſtaſi, &c.* id eſt, *vnius hypoſtaſeos, vna eſt eſſentia, plurium hypoſtaſeon plures eſſentiæ.* (Hæc ſententia tua, quam planis verbis & repoſita comparatione viſum eſt exponere) *in Deitate vna eſt eſſentia: ergo & vnica hypoſtaſis.* Maiorē in rebus creatis concedimus: nam in eis eſſentia communis, aut eſt ſpecies, aut genus ſubſtantiæ; ac propterea ſubſtantia ſecunda Logicis appellatur, quæ in ſubiecto eſt, & de ſubiecto dicitur: ſingularis verò dicitur hypoſtaſis vel ὑφιστάμενον, Logicis ſubſtantia prima. Sed in vnica tamen ſiue eſſentia ſiue hypoſtaſi creata ſuæ ſunt eſſentiales partes, quæ ratione inter ſe diſtinguuntur: in ſpiritali verò & metaphyſica non partes propriè (ſunt enim ſimplices eſſentiæ) ſed quaſi partes ratione & mente ſola diſcernuntur. Sic exempli cauſa, in ſpiritu noſtro (qui ſubſiſtit per ſe, & dat corpori ſubſiſtere) vt qui ſimplex eſſentia eſt, primùm eſt eſſentia ſimplex ſubſiſtens; deinde à philoſophis duo μόρια, id eſt, partes abuſiuè habere dicitur, intellectum, & voluntatem: quæ duo vnum ſunt cum Spiritu, vt ſimplex eſt, eſſentia; ratione tamē ab eo diſtinguuntur, vt ſunt in ſubiecto. Sed negamus Deitati maiorem competere poſſe.

Nam primùm Deus eſt eſſentia vniuocè, ſiue ens entium, transſcendens transſcendentium, quæ non ſolùm eſſentias metaphyſicas tanto interuallo quanto hæ phyſicas atque corporeas, ſed omnes infinitè omnibus modis ſuperat. Quapropter ductæ ab illis de

Deo argumentationes omnes infirmæ ſunt, niſi aut neceſſitate principii naturalis, quatenus natura poteſt ſecundùm Deum, aut ſcripturæ & verbi diuini auctoritate vincantur. Cùm autem tu, Samoſatene, documenta naturæ tam preſſè teneas, & tamen Chriſtianam religionem appelles tuam, non iniquè feres ſi vtrumque librum; vnum imperfectum, naturæ noſtræ; alterum perfectum, Scripturæ diuinæ & verbi (quo Chriſtiana religio traditur) conſulamus.

Secundò eſſentiam hanc cùm naturæ luce, tum Scripturæ veritate vnam eſſe inter nos conuenit. Natura enim & ſimplicitate eius perfectiſſima (quæ ſemper eodem modo ſe habet in ſeſe, nec vllo modo eſt extrà communicabilis) & infinitate perfectionis eius (ad quam reſpicientes philoſophi vnum tantùm infinitum principium idem poſuerunt) & mundi, operũ, operationumque eius vnitate, vnicam eſſe Dei eſſentiam confirmat. Scripturæ loci exſtant innumeri, de quibus hîc non ſum dicturus; tùm quia inter nos de eo conuenit, tum quia hoc ipſum breuitatis cauſa, iam antè in alium locum reiecimus. Tertiò & hoc conſtat, vnicam illam eſſentiam Dei ſimplicem eſſe totaliter, nec vllo pacto compoſitam in ſe, ſiue ex partibus quantis, ſiue ex materia & forma, ſiue ex natura & ſuppoſito, ſiue ex eſſentia & eſſe, ſiue ex genere & differentia, ſiue ex ſubiecto & accidente, ſiue aliò vllo modo: quam rem naturæ documenta confirmãt iſta; quòd omne compoſitum ſuis componentibus poſterius eſt, poſterius ſua cauſa, ex potẽtia & actu conſtat, & in ſe habet aliquid quod non eſt ipſum: Deus autẽ eſt primum ens, ſumma & prima cauſa, actus purus & ſimpliciſſimus, denique ſuum ipſius eſſe: quò Apoſtolus reſpexit dicens, Patrem eſſe luminum, apud quem Iacob. 1.

non ineſt transmutatio, aut cōuerſionis obumbratio. Quartò vnicam illam eſſentiā Dei extra & ſupra omnia, q̄ vocant, prædicamēta eſſe æquè agnoſcimus, natura & Scriptura duce: verumtamē æquiuocè duo ſolùm prædicamenta ex omnibus Deo conuenienter & analogicè aptari, ſubſtantiā, & relationem in Deo autem, vt eſſentia ſimpliciſſima, nihil niſi eſſentiale eſſe. Atq; hæc quidem ſunt, de quibus inter nos ex natura Scripturaque eſt conſenſio. De ſequentibus non item; quia in eis natura cæcutiuit, aut vidit minus; homines autē à natura ita ſunt, vt & plus ſatis naturæ fidant, & minùs Scripturam quærant, intelligant, credantque. Quintò, Cùm Deus ſit Spiritus vel Spiritalis eſſentia, ex analogia ſpiritalium eſſentiarū ſimpliciūq;, de natura eius (quamuis ſupra omnes ſit) iudiciū fieri dicimus oportere: ſpiritalē autē quamuis eſſentiam ita ſe habere naturaliter, vt in ſe habeat eſſētiales facultates duas, quarū priorē, τὸν λόγον, ſpiritus in ſe & per ſe generat συναϊδίως, poſterior à ſpiritali eſſentia procedit & λόγῳ ipſius, quā dicimus voluntatē: Eſſentiā itaq; diuinā tria in ſe habere diſtincta eſſentialia, non vt facultates inhærētes, ſed ὑφιστάμενα ſiue ὑποστάσεις, quorum primum dicitur Pater generans & cōſpirans; ſecundū, Filius genitus & conſpirans; tertium, Spiritus S. procedens & ſpiratus ab vtroque. Hoc natura adumbrauit, Scriptura explicauit, narrauit & teſtificatur Deus. Sextò, In hac relatione & diſtinctione perſonarū myſterium diuinum eſſe eiuſmodi cōfitemur, q̄ partim natura rerū creatarū adumbretur, partimq; minimè. Creaturā corpoream gignere ſibi ſimile: & à Deo Patre Filium ſimilem ſemper genitum; & à Patre Filioq; Spiritum ſimilē productum. Creaturā incorpoream vel ſpiritualē, gignere in ſe λόγον, & per ſe ac λόγον voluntalunta-

luntatem producere: ſic etiam in eſſentia Dei. Sed diſcrimina multa incidere propter ſimilium iſtorū inæqualitatem maximam. Gigni enim Filium, & procedere Spiritum ſimilem, non eſſentiam ab eſſentia, vt gignūt res corporeæ (nam eſſentiá vnica eſt & ſimpliciſſima) non facultatem à perſona, vt gignunt intelligentiæ (nam Deus eſt purus actus, & quicquid eſt in Deo Deus eſt) ſed perſonā diuinam à perſona; non extra eſſentiā (nam infinita eſt, eſſentia autē infinita extra ſe fundi nō poteſt) ſed in eſſentia, vt ſpirituales creaturas facere ſegmēto 9. oſtendimus. Proinde eſſentiā vnā eſſe, ſi ad ſubſtantiæ prædicamentū ſpectes; in hac autē ſubſtantia ſiue eſſentia vnica realiter ſubſiſtere, & ſecundū relationes diuinas ratione ꝑ proprietates diſtingui tres illas hypoſtaſes ſiue perſonas, de quib. modò dicebamus: quarū perſonarū cōmunem eſſentiam Scriptura eſſentiali appellatione vnius Dei Iehouæ, ſingularē ſubſiſtentiā relatiuis nominib. vbiq; teſtatur, Patris, Filii, & Spiritus ſancti: Patrē enim referri ad Filium, quòd gignat: Filium referri ad Patrē, quòd gignatur ab eo: Spiritum ſanctū referri ad vtrumq;, quòd ſpiretur & procedat à Patre & Filio, ſecundùm proprietates, quas vocant, notionales ipſorum.

Ex his manifeſtū eſt ꝙ falſa ſit in reb diuinis ſentētia illa, vnitatē οὐσίας ex hypoſtaſi depēdére. Nam in reb. finitis vera eſt propoſitio, quia aliæ extra alias ſubſiſtunt in ſe: in Deo autem, qui infinitus eſt, tres illę hypoſtaſes (quas relationib. Scriptura variè determinat) ſubſiſtūt nō extra eſſentiā (nā extra infinitū ꝗd eſt) ſed in eſsētia tota ſingulæ, totaq; eſſentia in ipſis diuino & ſingulari modo. Sic vniꝰ diuinę hypoſtaſeos, at nō ſoliuſ, eſt tota eſſentia diuina, ꝗ non niſi vna eſt: triū verò hypoſtaſeon ſiue perſonarū nō plures ſunt eſſentiæ; ſed vnica,

tota in tribus ſubſiſtens, tota in ſingulis, idque ſeruatis tum eſſentialibus eſſentiæ, tum relatiuis perſonarum in vnitate eſſentiæ proprietatibus, quas ex Scriptura didicimus. Sed de his alio loco.

SAMOSATENVS. 23.

Alterum verò ſit huiuſmodi argumentum; Deus Pater præter eſſentiam diuinam, quam eamdem numero & ſibi reſeruauit, & λόγῳ communicauit, dediſſe dicitur diſtinctam hypoſtaſin ſeu ſubſiſtentiam: hæc autem τοῦ λόγου hypoſtaſis vel erat in Patre quum generaret λόγον, vel non erat. Si erat, ergo vna Patris perſona duæ erant perſonæ propter duas hypoſtaſes: non enim hypoſtaſis λόγου eſſe potuit δυνάμει in Deo generante, ſicuti in homine gignante eſt filii ſubſiſtentia; ſed ἐνεργείᾳ ſeu actu. Sin autem in Patre præter propriam hypoſtaſin non erat actu quoque λόγου hypoſtaſis, vnde eam λόγος accepit? Omnino autem neceſſe eſt, vt Deus Pater τοῦ λόγου hypoſtaſin vel ex diuina eſſentia, vel ex ſua ipſius ſubſiſtentia, vel ex nihilo produxerit. At non ex diuina eſſentia, quia hæc nec generat, nec generatur: alioqui in Patre etiam genita eſſet, λόγος autem genitus dicitur ob propriam hypoſtaſin. Neque ex ſua ipſius ſubſiſtentia eam Pater deſumpſit: cùm enim hæc ſit indiuiſibilis, tota data eſſet λόγῳ: ſicque λογος cum Patre vna eſſet perſona propter vnam hypoſtaſin, ſicut vnus eſſe dicuntur Deus propter vnam eſſentiam. Si autem hypoſtaſis τοῦ λόγου neque ex diuina eſt eſſentia deprompta, neque ex ipſius Patris ſubſiſtentia deſumpta, nihil certè aliud relinquitur, niſi vt ipſa ſit ex nihilo procreata, ac proinde non verus ſit Deus, ſed quædam tantùm creatura.

ORTHODOXVS.

Quod ſecundo hoc argumento, Samoſatene, tentas expugnare perſonam Filii; eo eſt turpius, quòd nō

ſolùm

ſolùm in re peccas (nam in quem inuehis? vt olim Propheta dicebat) ſed etiam in modo. Dicis enim, *Deus Pater præter eſſentiam diuinã, quam eamdẽ numero & ſibi reſeruauit & λόγῳ communicauit, dediſſe dicitur diſtinctã hypoſtaſin.* Dicitur, inquis: & à quo dicitur, obſecro? certè non à nobis, tuum ergo ſomniũ, tuum gloſſema de cætero oppugnas, ac non doctrinam Chriſtianam noſtrã. Nam quis vnquã fando audiuit inter nos, præter eſſentiam diuinam Patrem dediſſe Filio diſtinctã hypoſtaſin? Non præter eſſentiam dicimus, ô Samoſatene, dediſſe, ſed in eſſentia communi & communicata à Patre, tamquam principio? & in eſſentia dediſſe hypoſtaſin, non extra eſſentiam; non diuiſam, ſed diſtinctam hypoſtaſin tum ab eſſentia, tum à perſona Patris & Spiritus ſancti, non ſecundum eſſe, quod cõmune eſt, ſed ſecundùm ſubſiſtere, quod perſonæ cuiuſque proprium & ſingulare. Nam quod in mentibus noſtris inexiſtit vt facultas, id in Deo ſubſiſtit vt Deus & ὑφιστάμενον.

Iam verò quid argumenteris, vide. *Hæc hypoſtaſis,* inquis, *τοῦ λόγου vel erat in Patre, quum generaret λόγον, vel non erat.* Diſiunctiuam agnoſcimus, & in ea prius membrum: poſterius improbamus. Itaque pergis, *Si erat, ergo vna Patris perſona duæ erant perſonæ propter duas hypoſtaſes.* Inconſequenter, mi homo, argumentaris, negamus conſequens: & vt errorem videas, conſice maiorem συλλογιστικῶς. *Quum perſona eſt in perſona, duæ perſonæ ſunt vna perſona.* Falſum: nam etiam Angelus, diabolus erit in perſona altera, nec tamen diabolus & homo, Angelus & homo vna perſona futuri ſunt. Nonne vides oppoſitum eſſe in appoſito, quum ita loqueris, & ſubiectum prædicato tolli, ac contrà? Nam ſi perſona eſt in perſona, duæ ſunt per-

ſonæ,nō vna:contrà ſi duæ ſunt perſonæ in vna,omnino duæ ſunt perſonæ,quamuis in vna ſint. Atq; id nos dicimus, quod tu non intelligis, quia per modū creaturarum cupis res diuinas intelligere præpoſterè: nos, inquam dicimus,perſonam quamq; in vnica illa eſſentia ſubſiſtere,& vnam in altera, non vt accidens inexiſtens,ſed vt perſonam ſubſiſtentem. Nam in principio
Ioan.1. erat ὁ λόγος, & ὁ λόγος erat apud Deum, & ὁ λόγος erat Deus: hic erat in principio apud Deum. Hoc poſito, velut re bene geſta, tranſis ad alterum diſiunctionis membrum,quod negauimus. Quamobrem & tu fruſtra laborem in eo conſumpſiſti; & nos quoque, ſi de eo laboraremus, poſito altero operam fruſtrà luderemus. Pergamus itaque.

SAMOSATENVS. 24.

Tertio producam loco peruulgatum quidem, ſed inſigne prorſus ſemperq; triumphans illud argumentum quod Apoſtolus nobis ſuggerit, vnum eſſe ſcribens Deum, vnum & Mediatorem Dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum. Nam ſi Mediator is eſt, quem & nomen & ratio cogit eſſe medium inter perſonam offenſam & perſonā quæ offendit, intercedentem apud partem offenſam pro parte quæ offendit: certè non poteſt mediator eſſe perſona quæ offendit, neq; perſona quæ eſt offenſa. Idem enim intercederet apud ſeipſum, idemq; ſimul ſe & iratum oſtenderet & placatum: quo nihil cogitari ſtultius poteſt. At perſona offenſa eſt Deus Iſraël, qui vnus eſt: non igitur Chriſtus eſt ille Deus.

ORTHODOXVS.

Triumphalem coronam per ſomnium geras, Samoſatene, licet: experrectus videbis quòd ecce ſomnium. Duo in libello reliquo contra Mediatorem meditaris: vnum, perſonam diuinam non potuiſſe Mediato-

diatorem eſſe: alterum, non oportuiſſe. De priore ſic argumentaris:

Mediator, inquis, *medius eſt inter perſonam offendentem & offenſam, nec altera earum eſſe poteſt.*

Perſona offenſa eſt Deus Iſraël qui vnus eſt; & Mediator, Chriſtus. Non igitur Chriſtus eſt ille Deus. Maiorem, quia copulatiua eſt, partim diſtinguimus, partimque negamus. Prius membrum diſtinguimus: nam Mediatoris nomen ſupponit duo, perſonam mediantem, & actum mediationis. Perſona medians ex parte alterutra ferè non ſumitur, ſi extra partes inuenitur qui velit & poſſit. Sed tamen ex parte alterutra aut vtraque ſumitur, ſi non eſt alibi qui poſſit commodè, ſi pars offenſa gratioſè de iure ſuo remiſerit, ſi inter partes conuenerit. Hoc igitur reſpectu propoſitio non eſt neceſſariò vera. Actum verò mediationis qui negat ad partes pertinere, vix ſcit humanitatem, charitatem certè Chriſtianam neſcit: nam eum actum Chriſtus partibus ipſis diſertè imperat. Matth. 5.
Si munus tuum inquit, attuleris ad altare, & illic memineris fratrem tuum habere aliquid contra te, omitte illic munus tuum coram altari. & abi: primùm reconciliator fratri tuo, &c. Et alibi, Si peccauerit in Matt. 18.
te frater tuus, ito & argue eum inter te & ipſum ſolum: ſi te audierit, lucratus fueris fratrem tuum, &c. Prior actus parti offendenti, poſterior offenſæ imperatur, vterque verò mediationis eſt. Itaque poſterius propoſitionis membrum falſiſſimum eſt: nam qui medius non eſt ſecundùm perſonam, is teſtimonio Chriſti, medius ratione officii & œconomiæ fieri poteſt, & iubetur eſſe quiſquis poteſt. Huius officii quod imperauit Chriſtus, idem exemplum præbuit. Itaq; ex falſo antecedente concluſio falſa.

SAMOSATENVS. 25.

Hunc nodum Gordium duobus ſolent modis incidere potius quàm diſſoluere noſtri Trinitarii. Plerique eorum ad diuerſas confugiunt in Chriſto naturas, affirmantes Chriſtum eſſe perſonam offenſam ratione diuinæ, mediatorem verò ratione naturæ humanæ. Verùm hi non recordantur vnam conſtitui Chriſti perſonam ex natura humana & diuina, atque interceſsionem omnemque aliam actionem non eſſe naturarum, sed ὑφισταμένων vel ſuppoſitorum: quare non humanam Chriſti naturam intercedere apud diuinam, ſed ipſum Chriſtum intercedere apud ſeipſum ratione naturæ humanæ & diuinæ, ita vt interceſsio oriatur ex Chriſti humanitate, terminetur autem & deſinat in ipſius diuinitatem: quapropter huiuſmodi interceſsionem non duas eſſe actiones, ſed vnicam tantùm, duos tamen reſpectus habentem, vnum ad humanam, alterum ad naturam diuinam: diuerſos verò in eodem ſuppoſito reſpectus efficere non poſſe, quo minùs idem reuera intercedat apud ſeipſum propter vnicam perſonam, vnicamque actionem. Quid multa? vel Chriſtus mediator eſt ſecundùm naturam tantùm humanam, vel ſecundùm naturam etiam diuinam. Si ſecundùm humanam tantùm, quid opus erat Deum fieri Mediatorem? ſin verò ſecundùm diuinam etiam eſt mediator, nullo profectò modo euitari poteſt, quin ipſa quoque diuina natura, ea parte qua mediatrix eſt, intercedat apud ſeipſam: quod quia abſurdè dicitur, cùm nemo roget ſeipſum, fateamur etiam abſurdè dici, mediatorem Dei & hominum eſſe illum ipſum, qui placandus erat, Deum.

ORTHODOXVS.

Etſi nodum illum tuum Gordium, Samoſatene, iam modò ſoluimus; quia tamen pergis in imaginario triumpho tuo, paucis reſpondebimus ad ſequētia.

Solutio-

Solutionem quam hîc adfers ex duabus naturis Chriſti, tueantur qui probãt: nos quidem probamus minime. Hæc ergo nihil ad nos. Quod autem affirmas ſub finem *abſurdè dici, cùm nemo roget ſeipſum, ipſam quoque diuinam naturam apud ſeipſam intercedere*, bifariam peccas, re, & probatione. Re peccas; nam etiam apud ſe & apud nos Chriſtus ſecundùm naturam interceſſit, & patrem vnam poſſe interceſſionem præſtare antè docuimus. Probatione peccas: non enim (opinor) es neſcius in iuſto argumentationum modo, non niſi ſpeciebus omnibus ſublatis genus tolli poſſe. Sic autem argumentaris, neminem rogare ſeipſum, ergo neminẽ apud ſeipſum mediatorem eſſe. Quid? an nondum vides, patêre latiùs intercedendi quàm rogandi verbum? Si patet latiùs, falſa eſt concluſio tua; patet autem latiùs. Quòd ſi æquiualere iſta verba putas, falſa eſt ſuppoſitio: nam multi etiam non rogantes intercedunt. Et falſum igitur conſequens. Sed pergamus.

SAMOSATENVS. 26.

Quamobrem alii ſolent Theologi reſpondere, quando vnica tantùm eſt offenſa perſona, non poſſe eandem eſſe Mediatorem: verùm quum multæ ſunt ſimul perſonæ offenſæ, tunc nihil obſtare quin ex iis vna ipſarum conſenſu electa officio Mediatoris fungatur: Id quod illuſtrant exemplo Regis duos filios habentis: quem Regem ſi turbulenti offendant ſubditi, vnà etiam ipſius offendunt filios: & tamen fieri poſſe, vt de voluntate Patris & filiorum alteruter filius deligatur, qui inter Patrem & ſubditos fiat mediator. Sed iſti non conſiderant, hominem offenſum propterea fieri mediatorem inter offendentẽ & alium quempiam qui quoque fuit offenſus, quòd is poſita iam ira ignouerit ei à quo

fuerat læſus; quodque ipſe placatus alterum ſimiliter placatum cupiat. At in rebus diuinis non ita ſeſe res habet: non enim antè placatus fuit λόγος quàm Pater, & Spiritus ſanctus, ſi tres iſtæ perſonæ ſunt ὁμοούσιοι. Deinde nō attendunt, Regem humanum & ipſius filios ex ſe nunquam eligere mediatorem, niſi minùs offenſi fuerint filii quàm Rex ipſe: cui rei certiſſima fides ſit ex eo, quòd nunquam ipſe Rex, contra quem potiſſimùm excitata fuerit ſeditio, mediator fiat inter filios ſuos & ſeditioſos ſubditos. At verò omnes diuinæ perſonæ æqualiter offenſæ hominum peccatis fuere, ſi omnes æquè diuinam participant naturam: non igitur vna magis quàm alia eſſe mediator potuit: vel ſi vna earum facta eſt mediator, ea certè non potuit ipſa ſibi ſatisfacere; quandoquidem ſatisfactio, omniſque iuſtitiæ actus non ſit ad ſeipſum, ſed ad alium: ob quam rem non toti ſatisfactum Trinitati foret, ſed Patri tantùm & Spiritui ſancto: ideoq; altero opus mediatore fuiſſet, qui ipſi etiā λόγῳ ſatisfaceret.

O R T H O D O X V S.

Etſi propoſitionē tuam, ô Samoſatene, ſegmento 24. apertè confutauimus, quia tamen eadem chorda oberras, monebo paucis quod opus eſt. Primùm ergo negamus propoſitionē tuam ſimpliciter veram eſſe, vt ibi oſtendimus. Secundò dicimus, ſi in cauſa ſua agere quis Mediatorem poteſt, multo magis in cauſa quæ ſibi & aliis perſonis communis eſt: quod illo exemplo Regis filiorumque (eſt autem à Chryſoſtomo, aut etiam à Christo exemplum) confirmatur. Negas, & exemplum ais eſſe diſſimile duobus argumentis: de quibus ordine dicturi ſumus.

Matth.21.

Primùm *ſiquis offenſus*, inquis, *mediatorem agit, oportet eum poſitam iram ignouiſſe: hoc autem de perſona diuina vlla rectè non poteſt affirmari.* Iam ergo das quod antè negauiſti, hominem quamuis offenſum Mediatorem eſſe poſſe. De ſermone autem tuo, vtrumq; fal-

ſum eſt; ſic falſa concluſio. Falſum eſt eum qui fuit offenſus propterea̔ mediatorẽ fieri inter offendentes & alios offenſos, quòd poſita ira ignouerit, ſi propterea̔ ſolùm dixeris: nam fit etiam vt offenſus offenſionem diſſimulet, nõ quòd ignouerit, ſed quòd animum habeat ignoſcendi, ſi res ſucceſſerit; aut quòd offendentes velit amplius reuincere omnibus officiis, & ſi qua ſunt eiuſmodi. Si ergo aliæ aliquæ cauſæ ſunt, nõ propterea̔ ſolùm mediator fiet: quod ſi nõ propterea̔ ſolùm, ex indefinita & particulari nihil efficitur. Et illud quoque falſum eſt, hoc de perſona diuina nõ rectè affirmari poſſe. Contrà enim ſi hòc nõ dederis de eſſentia ipſa & de perſona diuina quaq;, totã Scripturã euerteris. Deus enim offenſus, inde à primo parentũ lapſu irã in peccatores nõ poſuit, ſed diſſimulauit; nõ ſimpliciter ignouit, ſed ſpẽ fecit cõdonationis, & ad eam rem media adhibuit ipſe innumera. Quin & Pater promiſit Filiũ, & Filius vltrò egit quæ ad mediationẽ, diuinũ planè opus, pertinebãt. Diuini autẽ operis quis auctor & effector, niſi Deus, futurus eſſet? Cùm enim mediationis duæ ſint partes, vna ad Deum & res diuinas, altera ad nos & res noſtras pertinens; vtraſq; à Deo diſponi ſiue præparari, procurari, perfici, contineri integras oportuit: quam ad rem Patriarchæ, Lex, ceremoniæ, Prophetæ Dei verbis fuerunt in Eccleſia duces. Quapropter ait Chriſtus, Deus tantopere dilexit mundum vt Ioan. 3.
ſuum ipſius Filium tradiderit, &c. Et Apoſtolus, Deus 2. Cor. 4.
erat in Chriſto reconcilians mundum ſibi, &c. Enimuerò (vt teſtimonia mittamus) vide quæſo quò euadas, quum ita ſtatuis ex neutra parte, offendẽte aut offenſa, mediatorẽ fieri poſſe. Nemo inter Deum & homines potuit mediator eſſe, niſi à parte alterutra aut etiã vtraq;: ab hominib. nõ potuit, qui inde à peccato

Deus mediator eſt, non ſatiſfecit ſibi. Pergis, *Si non ſatiſfecit ſibi, non ſatiſfecit toti Trinitati, & altero Mediatore opus: At non ſatiſfecit ſibi: Ergo, &c.* Maiorem diſtinguimus, etiam auctore illo præceptore tuo ad Nicomachum ſcribente: Nam propriè quidem communiterque actus iuſtitiæ eſt ad alium; ſpeciatim verò & per accommodationem analogicam, quam ille μεταφορὰν κ̀ ὁμοιότητα vocat, etiã ad ipſum agentem reſpicit ferturque. Ita eſt mediatio Chriſti reſpectu ſui. Hoc igitur pacto & concluſionem illam tuam, & quæ inde eruis conſectaria, ſimul ruere neceſſe eſt. Lib. 5. Ethic. cap. 11.

SAMOSATENVS. 27.

Quid? quòd Deus non ſolùm non potuerit eſſe mediator, ſed neque vlla cauſa fuerit cur ipſe agere vellet mediatorē? Nam duæ potiſſimùm huius afferri ſolent rei cauſæ, quarum neutram veram eſſe demonſtrabo. Scholaſtici aiunt, Deum potiùs quàm aut angelum, aut purum hominem fieri mediatorem debuiſſe, quòd hominum culpa læſum fuiſſet ſummum & infinitum bonum, ac propterea ipſa quoq; culpa infinita euaſiſſet; quæ vt deleretur, opus fuiſſe ἐνεργείᾳ virtuteque infinita: qua cùm ſolus Deus ſit præditus, hunc ſolum ſuſcepta carne oportuiſſe fieri mediatorem, & generis humani redemptorem. Itáne verò? peccatum infinitum hærere in homine poteſt finito? Non eſt inquiunt, infinitum ratione ſubiecti, id eſt, hominis; ſed ratione obiecti, id eſt, Dei. At ſicut peccatum hominis infinitum eſt ratione Dei infiniti, ita etiam bonum opus hominis infinitum erit relatū in Deum infinitum: cur igitur Deus, ſi infinitè potuit ab homine offendi, non infinitè ab eodem potuiſſet placari? Quia non eſt, inquiunt, par ratio boni, & mali operis: cùm homo ex ſe poſſit peccare, non autem ſuapte

311

natura queat bonum opus Deo gratum facere. Sed poteſt ne ſaltem homo diuina adiutus gratia tale opus facere? nemo negabit: multo ergo magis id præſtare potuit homo mediator, qui omnis eſſet originalis culpæ expers.

ORTHODOXVS.

Aliquamdiu perdidiſti, Samoſatene, operã, vt perſonam diuinam non poſſe Mediatorem eſſe oſtenderes: Nunc alterũ locum ingrederis, nempe non oportuiſſe, nec vllam cauſam fuiſſe cur mediatorem ageret. Nos fuiſſe affirmamus: & has duas cauſas affirmamus, quas diſiungis callidè, ſalutem noſtram, & gloriam Dei admirabiliter in bonitate, miſericordia, iuſtitia, veritate, fideque illius explicandam. Hic priorem locũ inuadis, vt Eccleſiam Dei deturbes de poſſeſſione ſua, ſalute noſtra. Hæc autem ſalus noſtra in duobus fuit poſita, malorum abolitione, & poſitione vel conſtitutione æterni boni. Ex antecedente Scholaſtici conſequens intellexerant, & Eccleſia Chriſtiana ſic ſenſit inde ab Apoſtolorũ temporibus. Tu verò antecedens quum occludis, à conſequente bono excludis pios: nam bonorum perfectio ad nos ſine abolitione malorum quæ ſunt in nobis peruenire quî poſſit? Ac primùm quidẽ quod adfers ex Scholaſticis aliquid eſt, ſed tamen mutilum. Duo enim coniunxerũt illi, quæ coniungi à te oportuit, hominis tenuitatem ἀδυνάτον, & Dei maieſtatem. Hominis puri ſatisfactio, inquiunt illi, ſufficiens eſſe non potuit pro peccato: tum quia tota humana natura erat per peccatũ corrupta, nec bonum alicuius perſonę vel etiam plurium poterat per æquiparantiam totius naturæ detrimentum recompenſare: tum etiam quia peccatũ contra Deum cõmiſſum quamdã infinitatẽ habet ex infinitate diuinæ maieſtatis. Tãto enim offenſa eſt grauior,

quan-

312

quanto maior eſt ille in quem delinquitur: vnde oportuit ad condignā ſatisfactionē, vt actus ſatisfacientis haberet efficaciam infinitā, vtpote Dei & hominis exſiſtens. Hęc Thomas. En tibi duas cauſas, quarū priorē omittis, poſteriorē laceras. Non enim peccatū habere infinitatē dicunt ſimpliciter, ſed infinitatē quamdā, id eſt, ſecundū quemdā reſpectū & modū. Atq; hoc tute cogeris agnoſcere, infinitū ab eis dici ratione obiecti, id eſt, Dei, quem offendit peccatū. Quid? an negaturus es, atrociora effici peccata, ex eorum qui offenduntur grauitate? Hoc natura docet: ne Stoici quidē ipſi id negare auſi ſunt. Abſurdū obiicis ex contrario; *ſi peccato, velut infinito ratiōe Dei, offenditur Deus; ergo & benefacto, velut infinito, placari poteſt*. Negāt Scholaſtici, negamus omnes, parem in his cōtrariis rationē eſſe. Quid tu ad hæc? regeris hypotheticè, *ſaltē homo diuina adiutus gratia poteſt tale opus facere*. Negamus de homine hîc agēte in terris. Nā diuina gratia hîc inchoata eſt, illic perficitur: vt autē eſt radix, ita fructus inchoati; ac proinde nō boni in nobis, ſed in Chriſto; non per ſe, ſed per gratioſam Dei acceptationem. De homine verò in cœlis agente, agnoſcimus eum poſſe bonū & perfectū opus præſtare, at nō quo placetur Deus: antè placari Deum oportuit per mediatorē, quàm homo eò aſcenderet; vbi qui viuunt, Deo viuunt reconciliati in ſanguine Chriſti, & ſubſiſtūt perfecta cōmunione cum Mediatore ſuo. Falſum igitur cōſequens: *id hominē mediatorē purū præſtare potuiſſe*, id eſt, hominē ſolùm: nā de Chriſto credimus & affirmamus. Alioquin homo finitus quo pacto ſibi cōparet infinitū bonum? Quòd ſi quis alter dari poſſet præditus poteſtate placandi Deum (quod eſt falſiſſimum) nō alii, præterquam ſibi, placaturus eſſet placatione æterna Deum. Hanc Chriſtus θεάνθρωπος, non homo ſolùm, comparauit.

Summ. p. 3. q. 1. art. 2.

SAMOSATENVS. 28.

Alii verò arbitrantur Deum non tam immenſa hominum culpa, quàm infinito ſuo erga genus humanum amore commotum fuiſſe, vt ei mediatorem daret ſummum & infinitum bonum. Quaſi verò Deus, qui ante peccatum non dederat mundo infinitum hoc bonum, per peccatum voluerit ipſi tale bonum largiri. Fatentur enim Theologi plerique ſi Adam non peccaſſet, τὸν λόγον nunquam humanam fuiſſe ſuſcepturum naturam. At ſine peccato ſeu malo non haberi ſummum bonum, eſt contra ſummi rationem boni: quippe quod non ex peccato ſeu accidente ſed per ſe aliis communicatur, & communicari debet, ſi per ſe, id eſt, verè ſummum eſt bonum. Deinde cur nobis non maximæ agendæ eſſent gratiæ Adamo, quòd peccauerit, & peccato ſuo tantum bonum elicuerit? Tantumdem enim, aut plus etiam Adami peccato mundus deberet, ſine quo infinitum iſtud bonum non haberet, quàm ipſi Chriſto: qui nec ſibi quod ad humanam naturam, nec nobis profuturus, fuiſſet, ſi Adam nec ſibi nec nobis peccaſſet. Poſtremò ſi infiniti amoris inſtinctu Deus Pater Filium ſibi conſubſtantialem in hunc mundum miſiſſet; is profectò, tantùm vt ſuum amorem declararet, maluiſſet ſine precio omnia hominibus peccata remittere, quàm acerbiſſima innocentis Filii ſui morte vllius peccati pœnam repetere. Experimur enim ſeruum aliquem ab eo magis amari domino, qui animaduerſionem & ſupplicium, quo vſurus erat in ipſum, omnino remittit & condonat, quàm qui pœnas illius quoquo modo perſequitur, non parcens innocenti, ſi ille ipſe qui peccauerat non poſsit ſatis pœnarum dare. Videmus quoque maiore accendi amore ſeruum erga eum dominum qui debitam pecuniã gratuitò remittit, quam qui eam quocunque poſsit modo exigit, nullam partẽ condonans amicis, ſi ipſe debitor non poſsit ſummam creditam ſoluere.

ORTHO-

ORTHODOXVS.

Hæc altera cauſa cum ſuperiore coniungenda, vt in proximè præcedens ſegmentum diximus, nempe Dei bonitas, vt ſummi & infiniti boni. Hanc cauſam tribus argumentis, Samoſatene, conaris euertere: quorum duo ex abſurdo ſumpta ſunt, tertium ex ſimili. Primùm arguis abſurdè dici; *Deum qui ante peccatum non dederat mundo infinitum hoc bonum, voluiſſe per peccatum ipſi tale bonum largiri*: & ita argumentaris: *Sine peccato non haberi ſummum bonum, eſt contra ſummi rationem boni: Ab homine autem docetis ſine peccato habendum non fuiſſe ſummum bonum: Ergo docetis abſurdum.* Maior vera eſt ſimpliciter: ſed diſtinguenda, quia quicquid habetur a nobis, id habetur magis aut minus,& habetur hoc aut illo modo. Ergo ſine peccato non haberi ſummum bonum ab ijs obiectis quæ capacia ſunt illius,falſum eſt: nam habent Angeli electi,habuit Adam in creatione imaginem Dei,id eſt,conuenientiam cum ſummo bono ſibi a Deo communicatam in natura; quod tu, Samoſatene falsò negas. Sed iſtud ſummum bonum ſic habuit Adam naturaliter, vt duo in iſto, habere, tenenda ſint: vnum, quòd habuit ſummum bonum in ſe, prout natura habere potuit, ea lege vt per ſe in eo ſubſiſteret: alterum, quòd per ſe fuit mutabilis, potentiamque in alterutrum euentum habuit, in bono ſubſiſtendi, aut abſiſtendi a bono. Ergo ſine peccato habuit ſummum bonum: nunc autem ex quo peccauit,non ſine peccato redhibet ſummum bonum, ſed maiore beneficio, & ampliore modo: nam quiſquis pius eſt atque Chriſtianus,habet ſummum bonum in Chriſto immutabile, & in ſe per Chriſtum immutabiliter,non naturâ,ſed gratiâ: deinde modum ſingu-

larem habet occaſione peccati a Deo datum, puta Sermonem factum carnem, vel Deum manifeſtatum in carne, in quo nos, vt ſummo bono & ſummi boni vinculo æterno, conſiſtimus. Sic minor omnino falſa eſt. Etſi bellè tibi vidêris probare eam, quum inquis, *ſi Adam non peccaſſet, τὸν λόγον nunquam humanam fuiſſe ſuſcepturum naturam.* Eſto ſanè illud: ſed argumentatio tua, non eo minus eſt inconſequens. Nam ſi carnem Chriſti diceremus ſummum eſſe bonum, rectè ex ſermone noſtro procederet tua argumentatio. Deus eſt ſummum bonum: caro eſt diuinæ perſonæ, in qua ſummum habemus bonum, eſſentiale inſtrumentum. Hoc bonum ſine inſtrumento antè habuim⁹ quàm homo peccaſſet: ex quo peccauit homo, & ſe orbauit bono; Deus non ſolùm, vt antè fuit, reſtituit bonũ; ſed voluit ſubſiſtere nobis in perſona Filij, vt eſſet immutabile; & quidem in carne eius, vt eſſet a carne inſeparabile in nobis, credentibus in Filium eius. Secundò arguis inepta ratiocinatione; *ſi ita eſt, plures a nobis Adamo gratias quàm Chriſto habendas eſſe*: quo genere argumẽtationis luſiſſe Q. Fabium narrant hiſtorici, quum impudenter gloriaretur legatus ipſius opera ſua factum vt Tarentinam arcem reciperet: verè dicis, inquit ille: nam niſi amiſiſſes, nunquam fuiſſem recepturus. Sic tu, niſi Adam amiſiſſet nos, nunquã Chriſtus nos fuiſſet recepturus & firmaturus præſidio ſuo. An non vides eſſe quod tuus præceptor vocat τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον, non cauſam vt cauſam? Et quàm multa ſupponis falſa in hac argumentatione tua? vt alia mittam, quî potuit illud tibi excidere? *Chriſtum nec ſibi quod ad humanam naturã, nec nobis profuturum fuiſſe, ſi Adam nec ſibi, nec nobis peccaſſet*, id eſt, ſi Adam non obfuiſſet. Nam & antè profuit Chriſtus, &

pro-

314

prodeſſe poſteà non deſtitit, ſi Ioanni credis dicenti, Ioan.1.
In ipſo vita erat, & vita erat lux hominum, & lux iſta in tenebris lucet, &c. quæ tu vtinam omiſſis præiudicatis rationis tuæ cæcæ, & ſubmittens mentem veritati Dei ſemel perlegeres. Tertium argumentum a natura infiniti amoris ſic habet: *Si Deus infinito amore eò fuit adductus, maluit ex amore infinito omnem culpam & pœnam remittere gratis, quàm acerbiſſimam pœnam repetere: Non fecit autem: Non ergo infinito amore eò adductus eſt.* Huic argumento duo ſimilia ſubnectis, eodem pertinentia, & quæ omnia ſolui eadem ratione poſſunt. Primùm ergo ex hoc ipſo ſyllogiſmo connecto ſimilem in hunc modum: *Si Deus infinito amore ſuo adductus eſt eo, maluit ex amore infinito nobis omnem culpam & pœnam remittere gratis, quàm acerbiſſimam pœnam a nobis (qui ſuccubuiſſemus) repetere: Fecit autem: Ergo infinito amore fecit.* Feciſſe negas? probabo paucis: *Qui omnem culpam & pœnam gratis remittit alteri & luendo de ſuo, is infinito amore facit: Deus hoc facit: Ergo infinito amore facit.*

Quòd autem exempla dominorum & ſeruorum adfers, ea ſunt diſſimilia: non enim eſt proportio ſeu analogia inter debitum pecuniæ, & debitum iuſtitiæ. Nam de pecunia condonari poteſt, & de toto mundo condonare potuit Adamo Deus, vt ita loquamur: ſed de iuſtitia, quæ æterna eſt & immutabilis, non condonatur ſine iniuſtitia. Quid plura? Deus ſeipſum non poteſt abnegare: nec iuſtitiam i- 2. Tim. 2
gitur, cùm iuſtitia ſit Deus. Atque huc pertinet proximè ſequens reſponſio.

SAMOSATENVS 29.

Hic omnes obſtrepent, non amicitiæ ſolùm, ſed Dei

etiam iuſtitiæ habendam fuiſſe rationem: propterea quòd Deo iuſtiſsimo omnia perſoluenda eſſent quæ ipſi debebantur. At ſi Deus ſummum ſuum ius perſequatur, quis hominum ei poſsit ſatisfacere? ſin autem de iure remittat aliquid ſuo eadem poſset ratione totum ſuũ ius dimittere abſq; ſuæ iuſtitiæ imminutione. Si denique ad ſummam ſuam firmandam iuſtitiam ablegare voluerit ὁμοούσιον ſibi Filium, fatendum erit, Deum ſibi ipſi ſatisfeciſſe. Aut enim diuina λόγου hypoſtaſis adiuuit humanam naturam in complendo diuinæ iuſtitiæ opere, aut nihil adiuuit. Si iuuit, tamquam omnium radix & cauſa meritorum; hæc certè in ipſam λόγου hypoſtaſin, vnde profecta fuerant, redundarunt; & ita ipſa Filij hypoſtaſis ſibimet ſatisfeciſſet. Sin autem hypoſtaſis λόγου nihil humanæ largita eſt naturæ ad eam iuſtitiam perficiendam, cur humana natura ὑποστατικῶς aſſumpta eſſet à λόγῳ?

ORTHODOXVS.

Si tu tibi, Samoſatene, in pietate & veritate cõſtares, acquieſceres huic rationi, memor eorũ verborum quibus anteà ſegmento 12. vſus es. Non voluntas Dei, inquis, cum bonitatis ſuæ pugnare poteſt lege: nec voluntas eſſe poteſt regula bonitatis, ſed bonitas potius regula diuinæ voluntatis. Nos enim eodem argumento dicturi ſumus; non voluntas Dei cum iuſtitiæ ſuæ pugnare poteſt lege: nec voluntas eſſe poteſt regula iuſtitiæ, ſed iuſtitia potius regula diuinæ voluntatis. Sed amplius dicimus ex tuis verbis ibidem, cùm iuſtitia diuina ſit ipſe Deus, imperitorum eſſe hominum ad nudam voluntatem Dei, tamquam in aram mutam confugere. Quid plura? Iuſtitiam naturalem negabat Dionyſius Siculus a ſe conuelli: & Deus faceret? immò conuelleret ſuam? quæ nobis tamen plus quàm ſupernaturalis eſt. Vt verò hoc

vin-

vincas, argumẽto diſiunctiuo vteris in hunc modum: *Aut ſummum ius ſuum Deus perſequitur, aut de eo remittit, aut ſubmittit vadem.* At hæc diſiunctio propriè membris non conſtat oppoſitis, nec ſufficientem enumerationem complectitur: proinde nihil ex ea conficitur. Ego verò facio copulatiuam, Et ius ſuum perſequitur, nempe quod veritas iuſtitiæ ex neceſſitate poſtulat cùm ea ipſa iuſtitia ſit Deus: & de eo remittit, quod veritas miſericordiæ poſtulat ſaluo ordine iuſtitiæ, cùm miſerationum ſit Pater: & ſubmittit vadem ſapientia ſua, qui ea præſtet ad gloriam ipſius & ſalutem noſtram, quę nemo homo prętare potuiſſet. Itaque quod ad primum membrum ſubijcis, *quis hominum ei poſſit ſatisfacere?* dictum benè: pro ſe enim nemo poteſt, minus pro alijs, pro toto mundo minimé: propterea ſtitit ſe Chriſtus in locum noſtrũ. Quod ad ſecundum infers, *poſſe eadem ratione totum ſuum ius dimittere abſque ſua iuſtitiæ imminutione,* ſatiſne ſapis, mi homo? hoc tuis idololatris perſuade, qui flagitioſos Deos coluerunt. Nos quidem ſcimus, & luce naturę hoc ſcimus, cum totum ius Dei (vt Paulus vocat) ſit ipſiſſima iuſtitia & perfectiſſima, quiſquis totum ius Dei dimiſerit, eum non poſſe facere abſque iuſtitiæ diuinæ non ſolùm imminutione, ſed etiam abolitione vniuerſa. Sic idem Deus pleniſſima foret iuſtitia & iniuſtitia. Horreat cælum, moueat terra; ſi homines, quos teſtes & præcones iuſtitiæ Deo eſſe oportuit, ad hãc cogitationem & hæc dicta non poſſunt perhorreſcere. Quod ad tertium pro abſurdo infers, illud iam ſuprà ſegmento ... & alijs aliquot

2. Cor. 1.

Rom. 1.

SAMOSATENVS 30.

Sed quid ego argumentor nullam fuiſſe cauſam, cur Deus vellet eſſe Mediator, cùm ipſemet Dei & hominum teſtetur mediator ſe non eſſe ipſum Deum? Nam Chriſtum Marc.13. *diſertis verbis ſe extremi iudicij diem ignorare affirmantem, ac proinde ſe Deum ipſum eſſe negantem, interpretari non poſſunt id reſpectu humanæ fuiſſe naturæ loquutum, quin eundem & mendacij & hæreſeos coarguant atque condemnent, ſi is quoque Deus ipſe eſt. Omnes enim docti agnoſcunt, quòd quum duo ſunt in aliqua perſona principia, quorum altero quippiam agatur, altero nō agatur, non verè de ipſa affirmari perſona poßit eam non agere, cùm ex altero ſaltem principio agat. Vt in homine duæ ſunt naturæ, vna animalis, altera rationalis: quare ſi quiſpiam aliquid ignorans animali natura, cognoſcens autem illud natura rationali, nihilominus tamen ſimpliciter pronunciaret ſe id ignorare, ſentiens ſecundùm naturam animalem ſe id neſcire, is profectò magnus nugator eſſet, et non verum, ſed mendacium diceret: quoniam falſò negatur de perſona quod ei per alteram ſaltē ineſt naturam. Sic planè ſi Chriſtus vltimi iudicij diem præſciuit ex diuina natura, non potuit id de ſua perſona verè negare propter humanæ ignorantiam naturæ. Non enim, vt verè de toto affirmatur quod ei ex altera tantùm ineſt natura, ita verè de eodem negatur quod ipſi per alteram duntaxat non adeſt naturā. Etenim verè affirmatur Chriſtum eſſe ipſum Deum, ſi diuinam ipſe habet naturam: & falſum pronunciatur, Chriſtum non eſſe ipſum Deum, nec per vllam diſpenſationem huiuſmodi falſa propoſitio vera fieri poteſt, etiam ſi ſecundùm humanitatem Chriſtus nō ſit ipſe Deus. Simili ergo ratione, ſi Chriſtus ſecundū diuinā naturā verè præcognouit extremi iudicij diem, falsò hoc de ſeipſo negauit: nec minus errauit quàm is Trinitarijs iudicibus erraret, qui ſine vlla exceptione affirmaret Chri-*

ſtum

ſtum non eſſe cõſubſtantialem Patri, non æternum, &c. Atq; hac eadem ratione omnis intercluditur ipſis via, qua ad humanam prolabi naturam ſolent, vbicunq; Chriſtus aliquid de ſe negat quod ſoli vero Deo conueniat.

ORTHODOXVS.

Reſtat poſtremum tuum, o Samoſatene, argumẽtum: quod propterea ex auctoritate dicis, ne omnia planè rationi tuæ arrogare & ipſe tibi Sufenus eſſe videare. *Ipſe Mediator*, inquis, *teſtatur ſe non eſſe Deum.* Negamus. Contendis verum id eſſe duabus argumentationibus; quarum hæc prima eſt: *Quum duo ſunt principia in aliqua perſona, quorum altero quippiam agitur, altero non agitur, falsò negatur agere perſonam quod ſaltem per alterum principium agit: Chriſtus negat ſe ſcire diem extremi iudicij, quæ ſcientia Dei vel naturæ diuinæ eſt propria: Aut igitur Deus non eſt, aut falsò negat quod deitatis eſt.* Specioſum argumentum: atque hoc eo mox redditur ſpecioſius, quòd poſteà ſubijcis, *falſò negari de perſona quod ineſt ei per alteram ſaltem naturã.* Sic enim tacitè cupis eamdem rationem ſeruari in negandis operationibus atque earum principijs, quod eſt falſiſſimum. Eſt quidem vtrumque eſſe, & operari, perſonæ a natura, ſed diuerſo modo. Nam eſſe pertinet ad conſtitutionem perſonæ, itaque habet rationem termini; vnitas verò perſonę requirit vnitatem completi & perſonalis eſſe. Operatio autem eſt quidam effectus perſonæ ſecundùm aliquam formam vel naturam: ex quo fit vt pluralitas operationum non præiudicet vnitati perſonæ, & operationis

aut operationum naturalium oppoſitio: vt homo moritur, homo non moritur: homo dormit, homo non dormit, &c. id eſt non perſona tota, ſed corpus: quemadmodum Chriſtus dicebat Patri, non quod ego volo, ſed quod tu vis, Matth. 26. 11. negamus veram eſſe in figuratis loquutionibus, & ijs quę non ſimpliciter, ſed potius ſecundùm quid enunciantur, puta ex hypotheſi eorum quibuſcum agitur: quod genus in Scripturis eſt frequentiſſimum, vt quum iuueni diceret Chriſtus ex hypotheſi illius, cur me vocas bonum? nemo bonus, niſi vnus Deus: item, ſedere ad dexteram meam, & ſiniſtram meam, non eſt meum dare, ſed dabitur quibus paratum eſt a Patre meo. Matth. 19. & 20. Minor autem propoſitio, de Chriſto ſecundùm hypotheſin diſcipulorum vera eſt. Cùm enim illi neque de Chriſto, neque de aduentu, neque de regno eius, neque de die ſubuerſionis Ieroſolymorum, neque de die iudicij (quæ omnia inſcitè confundebant) quicquam fermè niſi humano & carnali modo, tum adhuc cogitarent, reſpondit Chriſtus ſecundùm opinationem præſentem ipſorum de perſona ſua. Tu verò, Samoſatene, an nõdum animaduertis inconſequentem concluſionem eſſe a dicto ſecundùm quid (vt vocant) ad dictũ ſimpliciter? Probatur iſtud cùm ex Apoſtolorum interrogationibus confuſis (vt ex Matthæo inprimis conſtat) tum ex reſponſione Chriſti, ſeſe ad confuſa illorum poſtulata accommodantis, & petitionis capita ἐν τύπῳ percurrentis. Filium ergo quum dicit, tacita latet oppoſitio inter veritatem perſonæ, & infirmam opinionem Apoſtolorum de perſona eius: quæ perſona ſecundùm veritatem vnum eſt cũ Patre, q̨ ſcit diem illum: ſecũdùm opinionem illorum, qua tũ erant

imbu-

imbuti, non vnum, ſed aliud a Patre eſſe videbatur, nempe homo diuinus, ac non Deus: vt etiam poſteà Chriſtus eos amplius docuit, Ioa. 14. & 15. Patrem verò quum opponit, non dicit ὑποστατικῶς de perſona Patris, ſed οὐσιωδῶς de Deo Patre, Filio, & Spiritu ſancto, eſſentia illa vna creatrice omnium, vt appellatur Deut. 32. Matth. 23. Alter ſequitur argumentationis locus: *Non vt verè de tota perſona aliqua affirmatur quod ei ex altera tantùm natura ineſt, ita verè de eodem negatur quod ipſi per alteram duntaxat naturam non ineſt: Id autem verè de natura diuina Chriſti affirmatur: Ergo falſò negatur de perſona.* Sed huius argumenti eadem planè eſt cum ſuperiore ratio. Maiorem negamus eſſe perpetuam: nam falſa eſt in oppoſitis, in figuratis, vt ſi quid dicitur ſynecdochicè, & in hypotheticis ſiue ſermonibus qui habentur ex ſuppoſitione aliena: vt antè diximus. Falſa igitur concluſio, qua Chriſtus veritas a te accuſatur falſi, & qui niſi reſipueris, a te repoſciturus eſt peccatum iſtud. Hui⁹ autem rei exempla ſunt immunera in Euangelijs: quæ pia mens commodè ex analogia fidei debet exponere, nō prauè detorquere in ſuam & aliorum perniciem. Quod itaq; cōcludis hîc, Samoſatene, *omnē nobis intercludi viam ad humanam naturam recurrendi, vbicunq; Chriſtus aliquid de ſe negat quod ſoli vero Deo conueniat*, id vides eſſe falſiſſimum: ſi non vides, eo non vides quòd non vis: Deus quidem nobis per gratiam ſuam dedit videre, & videre velle: quod vt porrò faciat in nobis atque in ſuis omnibus ad participationem ſalutis æternæ, ora-

Ioan. 1.

32 *Ioannes teſtatus eſt dicens, Conſpexi Spiritum deſcendentem quaſi columbam de cælo, qui etiam manſit ſuper eum.*

33 *Et ego non noueram eum: ſed qui miſit me vt baptizarem aqua, ille mihi dixerat, ſuper quem videris Spiritum deſcendentem ac manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat Spiritu ſancto.*

34 *Ego igitur vidi, & teſtor hunc eſſe Filium illum Dei.*

1. Ioan. 5.

5 *Quis eſt qui vincit mundum, niſi qui credit Ieſum eſſe Filium Dei?*

6 *Hic ille eſt qui venit per aquam & ſanguinem, Ieſus Chriſtus: non in aqua ſolùm, ſed in aqua & ſanguine: & Spiritus is eſt qui teſtificatur ſpiritum veritatem eſſe.*

7 *Nam tres ſunt qui teſtificantur in cælo, Pater, & Sermo, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt.*

8 *Et tres ſunt qui teſtificantur in terra, Spiritus, & aqua, & ſanguis: & hi tres in vnum ſunt.*

FINIS.

Errata.

Pag. 1. verſ. 15. l. dogma, pag. 4. verſ. 1. l. expreſſam, pag. 6. verſ. 8. l. metaphyſic. pag. 17. verſ. 27. l. ingi, pag. 18. verſ. 18. l. de se, dum i. pag. 24. verſ. 27. l. creatum, pag. 26. verſ. 5. l. habet, pag. 43. verſ. 3. l. cauſa, pag. 63. verſ. 27. l. ſe a nat. pag. 70. verſ. 14. l. ordi nariam pag. 93. verſ. 24. l. tum eſſe, pag. 100. verſ. 13. l. gignente, pag. 101. verſ. 12. l. principio, pag. 104. verſ. 23. l. etiam.

318